

LYSSNA LÄRA TALA

SVENSK ÖVERSÄTTNING AV LISTEN LEARN AND TALK

Hear now. And always

Second Edition
Copyright© 2005
Cochlear Limited
1 University Avenue
Macquarie University NSW 2109
Australia

Previous edition copyrighted 2005

All rights reserved. No part of this book may be reprinted, transmitted, or reproduced in any form or by any means, including photocopying, or used by any information storage and retrieval system, without prior written permission by the copyright owner and publisher.

ISBN 1-920804-00-5

Printed in Sweden
By Jako Tryckeri AB, Torup

Innehållsförteckning

Förord	3
Översättarnas förord	3
Ord och begrepp i texten	4
Inledning och översikt	5
Inledning	7
Översikt	9
Hörselhabilitering – bakgrund	11
Grunden för att lära sig lyssna	13
Familjebaserat stöd	16
Att samarbeta med professionella aktörer	19
Strategier för att utveckla förmågan att lyssna	20
Utvecklingsskalor	32
Sounds of Speech	44
Konsonantfonemens utveckling för svenska	45
Hörselhabilitering – tillämpning	47
Introduktion	49
Lyssnandets utvecklingssteg	50
Olika nivåer för förmågan att lyssna	51
Babies Babble – Barn under 15 månader	56
Utgångsläge	56
Anknytning mellan förälder och barn	57
En lugn omgivning	58
Ljudmedvetenhet	58
Turtagning med röst	58
Ljud i omgivningen	59
Enkla uttryck	60
Reaktioner på hörselintryck	61
Hörselminne	62
Utvidga det lilla barnets språk – förslag	63
Att göra en dricka	64
Läsa böcker	66
Förstärkning av symboljud	67
Fruktsallad	69
Lära-lyssna-ljud	71
Toddlers Talk – barn mellan 16 och 30 månader	72
Lek	72
Hörselminne – Enkla uppmaningar	73

Dagliga rutiner	74
Frukost.....	74
Påklädning	75
Plocka i/ur diskmaskinen	75
Vattna växterna.....	76
Baka.....	76
Skapande.....	77
Reaktioner på hörselintryck	77
Lyssna på långt håll/avstånd	78
Hörselminne – flera betydelsebärande ord.....	78
Att läsa böcker tillsammans	79
Utvidga barnets språk – flera förslag.....	81
Äta frukost.....	82
Plocka i/ur diskmaskinen	84
Baka muffins	85
Göra ett Fars Dagskort (eller rita och klistra tillsammans).....	88
Children Chatter – Barn upp till skolstart.....	90
Utvidga barnets språk.....	90
Barn vill vara med	91
Lek	91
Tal.....	92
Frekvent exponering av språkljud.....	92
Artikulationslekar/babbelövningar	92
Betoning.....	93
Hörselminne.....	94
Att lyssna och minnas längre sekvenser	95
Upplevelser utanför hemmiljön	96
Avancerad förmåga att lyssna	96
Lyssna i miljöer med bakgrundsbrus	97
Lyssna/tala i telefon.....	97
Samtal.....	98
Utvidga barnets språk – fler förslag.....	99
Vidareutveckla hörselminnet.....	100
I trädgården	102
Ni spelar spelet <i>Vem där</i> tillsammans	104
Inspelade berättelser/sagor	106
Appendix.....	107
Scales of Development and Assessment Tools.....	109
Ordlista	114
Litteratur och Referenser.....	116

Förord

LYSSNA LÄRA TALA är producerad för att stimulera det naturliga samspelet mellan föräldrar och barn (barn vars hörselnedsättning konstaterats före 12 månaders ålder). Läsaren får ta del av grundläggande information, referenser samt praktiska förslag på aktiviteter som kan vara lämpliga från spädbarnsåldern fram till skolstart.

Texten är skriven på ett lättillgängligt språk. Några specifika termer finns förklarade sist i häftet. Första gången dessa ord förekommer i texten markeras de med **grå fet stil**.

I texten hänvisas till ett antal filmsekvenser vilka kan ses på Cochlears svenska hemsida www.cochlear.se.

Hela materialet har utarbetats av Maggie Looney, Lynne Richards och Sylvia Romanik och är ett komplement till det stöd från professionella som barn och familj alltid har tillgång till via hörselhabiliterande insatser.

Översättarnas förord

LYSSNA LÄRA TALA har funnits på engelska sedan 2003.

Med stor glädje har text och film lästs och setts av många föräldrar i flera länder från olika kontinenter. 2011 föreslog den svenska hörselpedagogen Barbro Sundelin att föreningen Svenska Pedagogiska Audiologiska Föreningen (SPAF) skulle stå för en svensk översättning av texten. Allt fler barn får cochleaimplantat i Sverige och föräldrar i vårt land bör kunna ha glädje av innehållet. SPAF:s kontakt med Cochlear har nu resulterat i denna text.

Vi har som översättare genom tillåtelse från Cochlear haft den egna ambitionen att självklart bevara det faktamässiga innehållet men också att så långt som möjligt anpassa textinnehållet till svenska och skandinaviska förhållanden. I de fall då texten hänvisar till filmsekvenser som kan ses på www.cochlear.se har ursprungsbeskrivningarna dock bevarats.

Vi är väl medvetna om att innehållet i originalversionen skrevs för snart ett decennium sedan. Stor teknisk, audiologisk och pedagogisk utveckling har skett sedan originalversionen skrevs. Enstaka anpassningar har gjorts med hänsyn till aktuella förhållanden.

Ord och begrepp i texten

Barnet, ditt barn eller **hon/han** syftar på det aktuella barnet som har en hörselnedsättning och använder hörselhjälpmedel.

Cochleaimplantat innefattar inopererad enhet och yttre ljudprocessor.

Föräldrar, du eller **ni** syftar på barnets vårdnadshavare.

Hörselhjälpmedel syftar på traditionella hörapparater, benförantrade hörapparater (Baha), cochleaimplantat samt andra typer av hörselimplantat.

Professionella syftar på personal på förskola/skola, inom habilitering, CI- och/eller audiologisk avdelning/klinik. Personalen kan inom dessa instanser omfatta audionom, audiolog/läkare, ingenjör, kirurg, logoped, specialpedagog, psykolog, sjuksköterska och socionom.

Vi är övertygade om att många fler än vårdnadshavare till barn med hörselnedsättning kan ha glädje av innehållet. Personal vid förskolor och skolor och andra som träffar barn (oavsett om de har en hörselnedsättning eller ej) kan via text och film få information och samtidigt bli inspirerade att, på olika sätt, stimulera barns språkutveckling.

Att på djupet få möjlighet att sätta sig in i originalmaterialet *Listen Learn and Talk* har varit både lärorikt och inspirerande. Vår förhoppning är att många barn, familjer och professionella kan ta del av, inspireras och få glädje av den föreliggande svenska översättningen.

Till sist vill vi, precis som det också står i originaltexten, betona barns olikheter. Det finns alltid barn som, både för att lära sig lyssna, förstå och kommunicera, har behov av visuellt stöd. För att identifiera vilket stöd det enskilda barnet behöver är det nödvändigt med frekvent och genuin samverkan mellan föräldrar och professionella.

Anna Persson och Ursula Willstedt-Svensson
Februari 2013

Inledning och översikt

Inledning

Det är spännande och intressant att på nära håll få följa ett barn med en hörselnedsättning som utvecklar talat språk. Med stor förväntan följer föräldrar sitt barns språkutveckling från jollerstadiet till dess att barnet kan föra en dialog och har förmåga att förstå och göra sig förstådd via talat språk.

Tack vare medicinsktekniska framsteg kan majoriteten av barn med hörselnedsättning idag få möjlighet att via hörseln uppfatta språkets alla ljud. Avancerade hörapparater och cochleaimplantat möjliggör detta på ett sätt som tidigare varit så gott som uteslutet. Den tekniska utrustningen medför dock inte att barnet automatiskt lär sig lyssna och förstå. Barnet måste få hjälp både med att lära sig använda hjälpmedlen, lära sig lyssna och tolka alla ljud. Genom att lära sig uppmärksamma och tolka ljud får barnet grundläggande förutsättningar för att senare tillägna sig talat språk.

Motivation, engagemang och drivkraft hos föräldrar och förskolepersonal är av stor betydelse. Till detta kommer barnets behov av närhet tillsammans med betydelsefulla vuxna i en-till-en-situationer. Omgivningens behov av kunskap och medvetenhet om olika utvecklingsstadier inom områden som hörsel, språk, tal och kognition är av stor vikt.

LYSSNA LÄRA TALA ger både kunskap och ett flertal exempel på hur man i vardagliga sammanhang kan interagera med och stimulera barns förmåga att lyssna.

I många länder, inklusive Sverige, undersöks spädbarns förutsättningar att höra redan när barnet är några dagar gammalt. Tidig diagnos har tillsammans med hörselhjälpmedel stor betydelse för barnets hörsel- och talutveckling. Vid "*The second International Conference on Newborn Infant Screening Diagnosis and Intervention*" i Lake Como, Italien, i maj 2002 presenterades forskningsresultat som poängterade värdet av kombinationen tidig diagnos, tidig anpassning till hörselhjälpmedel och omedelbar start av hörselhabilitering. Denna kombination är en av förutsättningarna för att barnets talade språk ska utvecklas så bra som möjligt och också kunna jämföras med språket hos jämnåriga barn som föds med normal hörsel.

Så fort föräldrarna fått information om att barnet har en hörselnedsättning söker många all den hjälp de kan få för att nå önskade mål.

Ett hörselfokuserat habiliteringsprogram ska primärt förse familj och närmaste omgivning med den kunskap och den tillit som var och en behöver för att kunna hjälpa barnet att på bästa sätt få glädje av sina hörselhjälpmedel. Föräldrarna lär sig följa barnets olika utvecklingsstadier. De får kunskap om hur man kontinuerligt kan stimulera barnets förmåga att lyssna samt i lek och vid dagliga rutiner lära språk. Alla insatser ska för varje enskilt barn följas upp och kontinuerligt utvärderas individuellt.

Inledningsvis får föräldrarna mycket information. Denna information upplevs av många som både alltför omfattande och svår att tillämpa i vardagen. Innehållet i materialet LYSSNA LÄRA TALA syftar till att med konkreta exempel komplettera, inte ersätta, den information som ges av professionella inom hörselhabiliteringen.

Målsättningen med materialet är att försöka besvara den fråga som många föräldrar ställer: "Vad ska vi göra för att hjälpa barnet dagligen i hemmet?"

Översikt

I texten hänvisas till ett antal filmsekvenser vilka kan ses på Cochlears svenska hemsida www.cochlear.se.

Boken har tre delar:

Hörselhabilitering – bakgrund

Grunden för att lära sig lyssna

Familjebaserat stöd

Strategier för att utveckla förmågan att lyssna

Utvecklingsskalor

- Talspråksljud

Hörselhabilitering – tillämpning

Introduktion

Lyssnandets utvecklingssteg

Olika nivåer för förmågan att lyssna

Babies Babble – Barn under 15 månader

- Utveckling av talat språk
- Utvidga barnets språk

Lära-lyssna-ljud

Toddlers Talk – Barn mellan 16 och 30 månader

- Utveckling av talat språk
- Utvidga barnets språk

Children Chatter – Barn upp till skolstart

- Utveckling av talat språk
- Utvidga barnets språk

Appendix

Scales of Development and Assessment Tools (fördjupade referenser och litteratur)

Ordlista

Referenser

Hörselhabilitering – bakgrund

Grunden för att lära sig lyssna

Det här avsnittet beskriver en rad viktiga principer som bör följas då man lär sig lyssna.

Tidig diagnos och anpassning av hörselhjälpmedel

Ju tidigare barnets hörselnedsättning diagnostiseras och den senaste mest lämpliga tekniken utifrån individuella behov anpassas, desto tidigare kan språkinläring via lyssnande påbörjas. Digitala hörapparater och cochleaimplantat gör det möjligt för barn med hörselnedsättning att få höra talets samtliga språkljud. Spädbarn som tidigt får hjälpmedel för att höra har möjlighet att utveckla åldersadekvat språk och tal. En viktig förutsättning är att de vistas i en talspråkligt stimulerande miljö där inläring sker med fokus på lyssnandet.

Tät audiologisk uppföljning är viktig

Utrustningen bör vara optimalt anpassad efter barnets hörselnedsättning. Hörselhjälpmedlen måste fungera och vara i perfekt skick. Konsekvent användning av utrustningen är mycket viktig. Den bör användas varje dag under barnets all vakna tid.

Professionella kan hjälpa dig att förstå hur utrustningen fungerar. Du bör kunna felsöka den om problem skulle uppstå. En bra audiologisk uppföljning innebär att du får välanpassade **insatser**, lär dig betydelsen av att hålla hörselgångarna rena och friska och att du får barnets audiogram i förhållande till hörselnedsättningen förklarad. Det är viktigt att hörseltester görs regelbundet. De professionella är ansvariga för att du får all den information som behövs.

Föräldrar och professionella är samarbetspartners

Du spelar en nyckelroll för ditt barns hörselhabilitering. I en familjebaserad rehabilitering bör du få tillgång till fortlöpande handledning och stöd från professionella, där din roll i samband med naturlig barninriktad kommunikation står i fokus.

Fortlöpande utvärdering

Barnets rehabilitering bör innehålla fortlöpande diagnostiska bedömningar som görs via observationer och utvärderingar. En individuell plan bör utformas i samband med de kontinuerliga utvärderingarna. I målsättningen ska de typiska stegen för utveckling av lyssnande, språk, tal och kognition eftersträvas.

I takt med att ditt barn utvecklas, är det viktigt att sätta upp nya mål. Du har den huvudsakliga uppgiften att informera barnets rehabiliteringspersonal om den utveckling som sker på hemmaplan. På det sättet kan den rehabiliteringspersonal ni träffar lägga upp arbetet för att tillsammans kunna nå gemensamt uppsatta mål. Det är detta som gör att du kan vara säker att planen är skraddarsydd för just ditt barn.

Utveckling av förmågan att lyssna är en pågående process.

När ditt barn har fått anpassad och lämplig hörteknik blir det möjligt för barnet att uppfatta ljud som kan bli meningsfulla. Att lära sig lyssna innebär först och främst att man lär sig uppfatta att ett ljud hörs. Utvecklingen leder till att man slutligen kan processa mer komplext språk. (Se Utvecklingsskalorna sid. 32–45). Även om ditt barn har utvecklat sitt lyssnande behövs det träning för att upprätthålla förmågan att lyssna.

– Doreen Pollack

Ha höga förväntningar som är specifika för ditt barns utvecklingsmöjligheter

Viktiga personer i barnets omgivning bör vara med och delta i det hörselinriktade habiliteringsarbetet. Det är viktigt att alla tror på att barnet kommer att lära sig tala genom att lyssna. Du och andra personer i barnets närhet bör tillägna er den kunskap som behövs för att hjälpa barnet att nå detta mål.

Meningsfullt samspel är betydelsefullt

Anpassa ditt barns upplevelser av ljud efter barnets ålder, förmåga och intresse. Följ den normala utvecklingsgången för lyssnande och försök införliva det som ingår i varje steg i ett meningsfullt vardagligt samspel med ditt barn. Allteftersom ditt barn växer och utvecklas är det viktigt att byta ut leksaker, lekar och spel samt att vidareutveckla språket. Nya erfarenheter föder nya intressen och på detta sätt kan man försäkra sig om att barnet får nya språkliga utmaningar.

Det ska vara roligt att lyssna

Det är viktigt att det är engagerande, roligt och meningsfullt att lära sig lyssna. Ju mer tid ditt barn lyssnar aktivt och med glädje, ju större är möjligheten att utveckla talat språk.

– Judith Simser

Talat språk måste vara tydligt och tillräckligt nära för att uppfattas

När barnet skall börja lära sig lyssna är det viktigt att det sker i en miljö med goda **akustiska** förhållanden. Brus och ovidkommande ljud är distraherande och gör att det är svårare, kanske omöjligt att lära sig att lyssna.

Hörselintrycken måste komma först

Det är naturligt att lyssnandet och förståelsen för talat språk kommer före produktion. Det mest effektiva sättet att lära sig uppfatta tal och talets variation är om barnet får höra talade ord, fraser och meningar innan visuella ledtrådar ges.

Många aspekter av vårt talade språk är inte synliga. Tydliga exempel på detta är talets supersegmentella drag (tonhöjd, längd och **intensitet**). Dessa lärs bäst genom att lyssna på röster och tal. När ditt barn får lära sig att i första hand utnyttja sin lyssnarförmåga har hon/han den bästa möjligheten att själv utveckla en naturlig röst.

Integrera lyssnandet i dagliga rutiner

Ett aktivt lyssnande bör integreras i dagens alla rutiner och aktiviteter. Att lyssna bör vara en del av vardagslivet och ska inte begränsas till träning tillsammans med professionella. Det handlar om att skapa möjligheter för barnet att öva sig på att lyssna och prata.

– Sylvia Romanik

Kommunikativa försök ska bekräftas och uppmuntras

När ditt barn tidigt, t.ex. genom att gurgla och jollra, interagerar med sin omgivning är det de första försöken till kommunikation. När du då svarar barnet med din röst ger du barnet viktig positiv förstärkning. Detta är en av förutsättningarna för att barnet ska vilja fortsätta att kommunicera. Viljan till kommunikation är avgörande för utvecklingen av talat språk.

Hur du kan bidra till att ditt barn kommer att lyckas

Din övertygelse om att ditt barn kommer att lyckas är betydelsefull. Genom att göra en plan för utvecklingsstegen inom fyra viktiga områden (lyssnande, språkförmåga, **artikulation** och **kognition**) underlättar du möjligheten att gradvis öka utmaningarna inom varje område. På detta sätt får barnet en heltäckande grund och möjlighet att utvecklas utifrån de individuella förutsättningarna.

DET SKA VARA ROLIGT ATT LÄRA SIG ATT LYSSNA!
DET SKA VARA ROLIGT ATT LÄRA SIG ATT LYSSNA!

Familjebaserat stöd

Varför föräldrar är huvudpersoner i det hörselhabiliterande arbetet.¹

Som förälder, är du en av de viktigaste personerna i barnets liv. I samband med beskedet om att barnet har en hörselnedsättning kommer ni att själva söka upp eller hänvisas till professionella inom hörselvården. För att förstå och hantera effekterna av hörselnedsättningen är dessa kontakter ovärderliga. Ni får hjälp att utveckla de kunskaper ni behöver för att främja just ert barns talade språk. Kom alltid ihåg att ni som föräldrar är de viktigaste personerna i den hörselhabiliterande processen.

En av de första frågorna föräldrar brukar ställa till professionella är om deras barn kommer att kunna lära sig tala. Tack vare all hörselteknisk utveckling är svaret: *Ja, men. Ja*, tekniken gör det möjligt att få tillgång till alla språkljud, *men* för att utveckla ett tydligt och förståeligt talat språk krävs flera andra faktorer. Två av de viktigaste faktorerna är fortlöpande audiologiska uppföljningar samt din förståelse för att du som förälder spelar en mycket betydelsefull roll i processen. Om målet för ditt barn är att utveckla talat språk, måste du medverka och ta en aktiv roll. Det finns flera träningsprogram runt om i världen som underlättar att detta mål uppnås.

Personalen inom hörselhabiliteringen kommer att kontinuerligt vägleda och stödja dig och din familj. De kommer att ge dig de kunskaper du behöver för att utveckla ditt barns talade språk och ge redskap som kan överföras till vardagliga rutiner. Det är en stor fördel om alla familjemedlemmar samverkar i processen. Möjligheten ökar för att du ska kunna ge återkoppling till personalen vad gäller barnets utveckling.

Observera, delta och öva

De färdigheter och tekniker som ofta används inom ett hörselhabiliterande arbete beskrivs här i punktform:

- **Kunskaper om den audiologiska hanteringen**

Från allra första början, bör ditt barn bära sitt hörselhjälpmedel under all sin vakna tid. Utrustningen ska skötas om och vara i utmärkt skick. Personalen inom hörselhabiliteringen hjälper dig att förstå hur tekniken fungerar och hur eventuella problem kan lösas. Du hjälper ditt barn att bli självständigt genom att, så tidigt som möjligt, lära henne/honom att hantera sin egen hörselteknik. För de barn som har insatser bör dessa bytas regelbundet. Små barns öron växer fort och det är viktigt att insatserna sitter perfekt. Risken för tjut/pipande på grund av återkoppling från illasittande insatser är störande och försämrar ljudets kvalitet.

¹ Kretschmer and Kretschmer, 1978; Ling, 1990; Ross, 1990; Estabrooks, 1994 and 2001

Hörselgångarna måste vara rena och friska för att barnet ska få ut maximal information via sin hörsel. Ditt samarbete med professionella möjliggör att hörselhjälpmedlen anpassas och fungerar på bästa möjliga sätt.

- **Naturlig kontakt och samspel mellan föräldrar och barn**

Språk utvecklas som ett resultat av det naturliga kommunikativa samspelet mellan föräldrar och barn. Detta samspel skall inte påverkas på grund av en hörselnedsättning utan ska upprätthållas på ett så naturligt sätt som möjligt.

- **Tekniker och strategier inom området lyssnande**

Via hörselhabiliteringen kommer du att bli medveten om och lära dig utnyttja många naturligt förekommande lyssningstillfällen i hemmet. Det är inte själva aktiviteten utan de tekniker och strategier du använder som har betydelse för barnets utveckling. Boken och filmen som finns på Cochlears hemsida ger idéer kring hur du kan integrera lyssnande i lek och vardagen.

- **Kunskap om utvecklingssteg inom områdena språk, tal och kognition**

Kunskap och medvetenhet om de normala utvecklingsstegen gör det möjligt för dig att ta en aktiv roll och vara en språklig modell som gynnar barnets utveckling av tal och språk. Du kan, om du är medveten om ordningsföljden, successivt och på ett naturligt sätt öka barnets utmaningar. De professionella du möter, förklarar de olika stegen och föreslår olika sätt att främja utvecklingen. (Se Utvecklingsskalorna sid. 32–45)

- **Förståelse för utvecklingsstegen**

Att utveckla språk genom att lyssna är ett naturligt sätt att lära sig språk. Lyssnandets utveckling börjar med att barnet upptäcker ljud för att slutligen uppnå förmågan att bearbeta och förstå komplext språk. Du lär dig vikten av att primärt använda lyssnandet och för att utveckla ett förståeligt tal. (Se Utvecklingsskalorna sid. 32–45, lyssnandets utvecklingssteg sid. 50 och olika nivåer för förmågan att lyssna sid. 51–55)

- **Förståelse för lekens betydelse**

Leken är mycket viktig för utvecklingen av både talat språk och kognitiva färdigheter. Som en naturlig följd av att ditt barn utvecklas fysiskt och kognitivt, blir hon/han mer upptagen av lek. Var tillsammans med ditt barn och prata om vad ni gör i leksituationen. Du kan berika ditt barns språk genom att utveckla yttranden och genom att vara en språklig modell. Genom att leka lär sig barnet mycket om världen utanför hennes/hans närmaste omgivning. Hon/han får tillgång till en värld av olika föreställningar, fantasi och berättande. De professionella hjälper dig att anpassa olika leksituationer utifrån barnets ålder och utvecklingsnivå. Successivt kan möjligheterna att vidareutveckla lyssnande och språk utvecklas. Det är inte nödvändigt att skaffa dyra och/eller kommersiella leksaker. Språkinläring kan ske genom lek med enkla material.

- **Upplevelser utanför hemmet**

Det är viktigt att se till att barnet får uppleva olika händelser och aktiviteter utanför hemmet. Alla erfarenheter men kanske i synnerhet praktiskt konkreta upplevelser bidrar på ett effektivt sätt till att utveckla språk och kognition. När du besöker djurparken, åker till stranden, en bondgård, går på dockteater eller går i en affär får du goda möjligheter att stimulera det språkliga samspelet och utveckla språkanvändningen. Att ta foton, göra pysselböcker och spela rollspel är andra exempel på vad man kan göra för att finna fler tillfällen till språkstimulans.

- **Anteckningar över barnets utveckling**

Korta anteckningar över barnets framsteg bidrar med information som gör att du tillsammans med professionella aktörer lättare kan planera kort- och långsiktiga mål. Dessa mål ska beröra barnets förmåga att lyssna, att förstå och producera språk och att utvecklas kognitivt. En tydlig målsättning med kontinuerliga utvärderingar är nödvändigt för att upplägget ska bli bra som möjligt. Du kommer på detta sätt lättare att kunna ge barnet det stöd hon/han behöver i hemmet för att uppnå de uppsatta målen.

- **Barns behov av sammanhang**

Genom att erbjuda roliga aktiviteter kommer språkinläringen att fördjupas. Det är dock viktigt att barn med hörselnedsättning får samma regler och riktlinjer som barn med normal hörsel. Ett barn med hörselnedsättning är först och främst ett barn och måste precis som andra barn lära sig vilket beteende som är acceptabelt respektive oacceptabelt. Om barnet blir medvetet om var gränserna går kommer hon/han fortsätta att ha roligt och stimuleras av lek under hela småbarns- och förskoleperioden.

Att samarbeta med professionella aktörer

Du kan genom att observera, aktivt delta och lära dig hantera nya situationer ge väsentlig information. Några exempel beskrivs nedan.

- Informera de professionella aktörerna om ditt barns intresse och familjens vanliga aktiviteter.

Barn tycker om att prata om det som händer i vardagen. Det är du som vet bäst vad ditt barn tycker om och vad som fångar hennes/hans uppmärksamhet. Genom att berätta om detta kan träningen skraddarsys och barnets individuella behov mötas.
- Hjälptill att tolka ditt barns tidiga försök att kommunicera

När barnet är litet, är det du som förälder som bäst förstår ditt barns kommunikativa försök. Om barnets kommunikation bekräftas på ett positivt sätt uppmuntras kommunikation. Du kan här bidra med information för att alla på ett ändamålsenligt sätt, ska kunna svara på ditt barns kommunikation.
- Var en modell för barnet

Föräldrar kan vara modeller när nya ord/begrepp eller nya färdigheter skall introduceras. Man kan t.ex. tydligt visa att man hört något ljud. Man kan också vid jollerlek uppmuntra till ytterligare röst användning genom att svara och vänta ut barnet. Föräldrar kan också vara modeller för mer komplexa kommunikativa och språkliga förmågor t.ex. vid turtagning i samtal, när man frågar och svarar eller när man påbörjar/avslutar/byter samtalsämne. Det är grundläggande förmågor som barnet bör lära sig tidigt.
- Berätta hur ditt barn utvecklas i hemmet

När barnet träffar professionella aktörer visar hon/han inte alltid sina förmågor. Du kan här bidra med värdefull information om just ditt barns utveckling. Vilka nya ord och fraser förstår och kan barnet använda, hur uttalar barnet orden och på vilket sätt visar barnet att hon/han uppfattar och tolkar ljud i omgivningen.
- Informera om kulturellerelaterade frågor som känns viktiga

Ord, begrepp och språkanvändning påverkas ibland av religion, kulturella högtider, sociala aktiviteter eller hur rollerna är fördelade mellan vissa familjemedlemmar. Information om detta bidrar ytterligare till att ni tillsammans kan utforma en plan som möter barnets och familjens specifika behov.

Genom att delta aktivt i träningssituationerna, får du kunskap och kan på hemmaplan lättare stödja ditt barn och ge de bästa förutsättningarna för att utveckla talat språk.

Strategier för att utveckla förmågan att lyssna

Nedan beskrivs olika strategier som används för att utveckla talat språk genom att lyssna. Dessa strategier visas i filmens tre avsnitt: *Babies Babble – barn under 15 månader*, *Toddlers Talk – barn mellan 16 och 30 månader* och *Children Chatter – Barn upp till skolåldern*.

1. Se till att hörselhjälpmedlen används varje dag hela dagarna

För att ditt barn skall kunna utveckla talat språk är det viktigt att hörhjälpmedlen fungerar optimalt och att de används maximalt under barnets vakna tid. När hörselhjälpmedlen av nödvändighet tagits av, t.ex. vid bad och dusch, är det viktigt att de återigen sätts på för att barnet ska få maximerade möjligheter att lyssna och lära språk.

2. Var nära hörhjälpmedlets mikrofon

När ditt barn börjar lära sig lyssna, är det bra att du talar nära mikrofonen. På så sätt får barnet möjlighet till bästa möjliga hörselinformation. Barnet hör språkljuden bättre och kan lättare själv förstå hur man använder ljuden.

Ju längre bort talaren förflyttar sig i förhållande till lyssnaren, ju svagare blir ljuden. Det är lättare att lära sig lyssna om du är nära barnet. Använd ett normalt röstläge med normal rytm och lagom röststyrka. Att tala högt eller skrika gör inte talsignalen mer hörbar utan ger snarare motsatt effekt.

På ett senare stadium blir det även viktigt att utveckla förmågan att lyssna på längre avstånd men för lyssnare i nybörjarstadiet är det viktigt att talaren är nära mikrofonen så att talet blir tydligt och hörbart.

3. Skapa en bra ljudmiljö

För en lyssnare i nybörjarstadiet är det viktigt att vistas i en god ljudmiljö. Buller gör att det blir svårt att uppfatta ett specifikt ljud. Successivt kan förmågan att lyssna i mer bullriga miljöer utvecklas. Det är dock viktigt att se till att talet inte är svagare än bullret eller de olika omgivningsljuden.

4. Använd barnriktat tal

När man pratar naturligt med små barn är det vanligt att använda ett **barnriktat tal** d.v.s. man talar med en engagerad och tydlig röst. Barn med hörselnedsättning har extra stor glädje av detta. En engagerad, nästan sjungande röst gör att barnet får lyssna på talat språk med tydliga skillnader i varierad tonhöjd, rytm och röststyrka. Den akustiska informationen medför att ljud- och talmedvetenheten ökar för barnet. De suprasegmentella dragen (**prosodi**/tonhöjd, längd och styrka) bidrar till en djupare innebörd i en mening. En talare som låter förvånad blir kanske främst förstådd via röst användningen snarare än genom de artikulerade orden. Suprasegmentella aspekter/prosodiska

faktorer är främst hörbara. Därför får barn som får stöd att fokusera på lyssnandet ofta större möjligheter att producera tal med naturlig **intonation** och normal röstkvalitet.

5. Etablera ögonkontakt

Det är betydelsefullt med god ögonkontakt. Ögonkontakt länkar dig och barnet samman och förstärker bandet mellan er. Genom att hålla ditt nyfödda barn nära dig och titta på barnets ansikte ser ditt barn också lättare ditt ansikte. Ögonkontakt är en viktig del av kommunikationen. Genom att titta på varandra bekräftar att vi är intresserade av att kommunicera.

6. Etablera delad uppmärksamhet

Framgångsrik kommunikation förutsätter att var och en vet hur man inleder ett samtal, respekterar den andras val av samtalsämne, upprätthåller ett samtalsämne, anpassar sig om samtalsämnet ändras och avslutar ett samtalsämne på ett lämpligt sätt. Här kan man finna flera olika utvecklingssteg. Ett av de första stegen är att etablera så kallad delad uppmärksamhet. Detta innebär att man, medan man samtalar med varandra, tillsammans tittar på ett och samma objekt eller på en och samma aktivitet/händelse. Förmåga att dela uppmärksamhet är ett bra sätt att förbereda sig på framtida mer komplexa konversationer.

Exempel på hur man kan locka till delad uppmärksamhet:

- Använd intressanta föremål och leksaker som fångar barnets uppmärksamhet.
- Följ barnets intresse.
- Visa tydligt när aktiviteten eller leken börjar och slutar. Detta har betydelse för barnets förståelse för när kontakt etableras och när aktiviteten förändras/avslutas.

7. Prata om dagliga rutiner

När barnet är nyfött är hon/han beroende av dig för att få grundläggande behov tillgodosedda (äta, byta blöja, bada, klä på sig och kommunicera). Om du berättar vad som händer och vad du gör blir varje rutin ett tillfälle där barnet får tillgång till ett språk som är meningsfullt i den aktuella situationen.

8. Utveckla turtagning

Kommunikation via talat språk innebär att man turas om att lyssna och prata. Att använda rösten och utveckla turtagning är en förutsättning för kommunikation. Du använder rösten och inväntar sedan ditt barns röst. Upprepa barnets röst användning och lägg sedan till ett annat ljud eller säg något med ord som passar till situationen. Genom att vänta ut barnet, signalerar du att det är barnets tur att prata. Barn med hörselnedsättning måste precis som vilket barn som helst lära sig detta. Att använda röst i samband med turtagning bör uppmuntras från allra första början. Efterhand som ditt barn börjar uttrycka sig med fraser och meningar fortsätter utvecklingen och turtagningen blir mer samtalsliknande.

9. Hjälp barnet reagera på andras röster

Under spädbarnsperioden etableras ett naturligt "band" mellan föräldrar och barn så kallad anknytning. Hörselmässigt lyssnar barnet först in sig på föräldrarnas röster och därefter röster i den närmaste omgivningen.

Genom att säga barnets namn utan att variera **betoning** och röst för mycket, lär sig barnet efter hand att känna igen och reagera på sitt namn. Genom att sedan låta en annan person säga barnets namn har man introducerat en övning i att diskriminera och identifiera olika röster. Detta är också ett tillfälle att träna barnets förmåga att **lokalisera** var ljudet kommer ifrån. Barnet får på möjlighet att vidga sina erfarenheter och träna på att svara och interagera med olika personer i omgivningen.

10. Signalera när det är viktigt att lyssna

Strategin att tydligt visa att man ska koncentrera sig på att lyssna används för att göra barnet medvetet om ljud. Visa att ditt barn ska lyssna genom att peka på örat och säg *Lyssna* eller *Jag hörde det. Hörde du det?* På det här sättet kommer ditt barn att bli motiverat att lyssna och börja förstå varifrån ljuden kommer. Med äldre barn som redan lyssnar på och uppfattar språk räcker det att säga *Lyssna* (med eller utan tillhörande gest). En annan strategi för äldre barn är att be dem fokusera blicken på en bestämd sak framför dem. För barnet betyder detta att hon/han ska lyssna och att det inte kommer att ges några visuella ledtrådar.

11. Ge auditiv information först

Barn med normal hörsel lär sig språk genom att höra, lyssna och imitera. Om nervbanorna för auditiva signaler inte stimuleras, försvåras förmågan att utveckla hörsel. Barn med hörselnedsättning har, om hörselhjälpmedlen är välanpassade, möjlighet att lära sig språk på samma sätt som barn med normal hörsel. Intensiva hörselhabiliterande insatser med tonvikt på lyssnande är betydelsefullt för utvecklingen.

Genom att låta barnet lyssna innan visuella ledtrådar ges ökar barnets motivation att fokusera på sin hörsel. Barnet kan t.ex. innan hon/han får se en ny leksak få höra det tillhörande ljudet/orden flera gånger. Detta kan göras på ett underhållande sätt så att barnet lär sig behålla uppmärksamheten. När leksaken väl är synlig, kan ljudet/ordet repeteras och du kan prata om saken på ett meningsfullt sätt medan barnet leker med leksaken. Om man istället låter barnet se leksaken innan eller samtidigt som ljudet hörs/ordet sägs kommer barnet att fokusera på det visuella objektet snarare än att lyssna på ljudet/ordet.

12. Hjälp barnet att lyssna utan stöd av läppavläsning

Flera strategier kan användas för att barnet inte främst ska avläsa dina munrörelser när du talar. Målet är att ge barnet möjlighet att fokusera på lyssnandet. När ditt barn börjar uppfatta språk genom att lyssna behöver hon/han inte söka efter visuella ledtrådar. Följande strategier kan användas för att locka barnet att fokusera på lyssnandet:

- Koncentrerad uppmärksamhet
Introducera en intressant leksak, bok, aktivitet eller spel för att locka ditt barn att styra bort den visuella uppmärksamheten. Fokus ligger i dessa situationer på att lyssna på språket.
- Strategisk placering av leksak, föremål eller hand
Om du på ett naturligt sätt, håller en leksak, ett föremål eller handen framför munnen försäkras du dig om att ditt barn främst lyssnar utan att läsa på läpparna. För att inte ljudet ska förvrängas är det dock viktigt att föremålet/handen inte helt döljer munnen. En signal med handen kan vara en användbar strategi, särskilt vid aktiviteter som handlar om **stimulus/respons**.

Föräldrar och professionella blir med tiden skickliga på att använda naturliga strategier för att stimulera barnets lyssnande och observera barnets reaktioner.

13. Betona viktigt innehåll

Betoning handlar om att det viktigaste innehållet i en mening sägs på ett sådant sätt att det uppfattas starkare än övriga ord i meningen. Man kan t.ex. säga *Där är bilen, **brm brm*** (=betoning på brm brm). Strategin används i första hand tillsammans med små barn. Betoningsstrategin kan också användas när man, för äldre barn, introducerar nya ord eller en ny språklig struktur. Om ditt barn t.ex. har svårigheter att lära sig pronomet *han*, kan en extra betoning på det aktuella ordet göra det lättare att uppfatta t.ex. ***HAN** ska gå till parken*. Så fort ditt barn kan höra och identifiera ordet är det viktigt att du åter säger meningen med en naturlig rytm och intonation.

14. Medvetandegör ljudet eller lokalisera ljud

Den här strategin hjälper ditt barn att uppmärksamma ljud som hon/han kanske inte uppfattar på egen hand. Vänd ditt barn mot ljudet. Ditt barn kommer successivt att visa att hon kan lokalisera ljud genom att titta, göra olika ögonrörelser, peka, vrida på huvudet, etc. Var uppmärksam på barnets reaktioner och bekräfta dem genom att visa var ljudet kommer ifrån och benämna ljudet. Det är viktigt att ta till vara alla tillfällen då man kan associera ljud med vad det representerar. När ni hör ett flygplan kan du t.ex. säga: *Titta upp i himlen, titta upp. Där är flygplanet*. Ju mer man kommenterar ljud och pratar om dem utvecklas lyssnandet och ju snabbare kommer ditt barn att utveckla förmågan att höra ljud från olika riktningar.

15. Låt en person prata i taget

För ett litet barn, är det en svår uppgift att lyssna till mer än en talare åt gången. Grunden för effektiv konversation är att man pratar en i taget. Bland äldre barn och vuxna, som har lättare att diskriminera mellan röster, förekommer det dock att man pratar i munnen på varandra. Ditt barn bör få information från en talare i taget. Budskapet blir på så sätt klarare och tydligare för barnet.

16. Repetera

De flesta barn behöver få talet repeterat i många olika sammanhang innan de kan förstå och själva tala. Att repetera är en naturlig strategi som används från allra första början. Många föräldrar repeterar naturligt information till sina barn och barn med hörselnedsättning är inga undantag. De barnen behöver ofta ännu mer repetition för att bli säkra på att lyssna och själva tala.

Du kan behöva säga ett nytt ord eller en fras, i meningsfulla sammanhang, femtio eller fler gånger. Order/frasen behöver sägas i olika situationer innan barnet förstår. Genom att repetera ljud, ord, eller fraser nära barnet blir det budskapet mer tillgängligt. För att undvika att repetitionerna blir tråkiga är det viktigt med variation. Om du vill att ditt barn ska lära sig lyssna till fraser som är associerade med olika leksaker säg fraserna några gånger innan barnet får se leksakerna. Innan dessa leksaker presenteras, kan de t.ex. gömmas i olika lådor. Nästa gång kan de dyka upp bakom en kudde på soffan. En annan gång kan de hoppa fram ur tvättkorgen. Du kan behålla ditt barns intresse genom att repetera språk många gånger i olika situationer.

När barnet blir äldre, kan man fortfarande använda repetition som en teknik om barnet inte förstår eller hör första gången det sägs. Det äldre barnet har dock själv det huvudsakliga ansvaret när det gäller att lyssna och förstå anvisningar och instruktioner efter att ha hört dem första gången. Om information ständigt repeteras kan ditt barn vänja sig vid att inte behöva lyssna första gången hon/han fick informationen. När ditt barn klarar av att uppfatta efter att ha hört en gång, förstärker du detta genom att uppmuntra och ge beröm.

17. Använd fraser och enkla meningar

I början är det viktigt att använda fraser eller korta meningar för att sedan fortsätta med mer komplexa meningar efterhand som ditt barns språk utvecklas. Den grundläggande strukturen består av en mening. Det är viktigt att de vuxna föregår med gott exempel och talar i hela korrekta meningar och inte enbart med ett ord i taget. Innan ditt barn tar av locket på en flaska så säg, du *ta av locket* säg inte bara av. Ibland kan man se en tendens till att man förenklar budskapet till endast enstaka ord i tron att det kan hjälpa ett barn med hörselnedsättning. Genom att istället använda en fras eller en kort enkel mening ger du barnet mer information och budskapet blir också mer tillgängligt.

18. Använd riktiga namn på saker

Ditt barn behöver höra nya ord och fraser upprepade gånger innan hon/han gör dem till sina egna och själv kan börja använda dem. Du gör det lättare för ditt barn om du använder föremålets rätta namn redan från början.

19. Uppmuntra röst användning

Följande strategier kan användas för att uppmuntra röst användning.

Titta på ditt barn på ett glatt eller ivrigt sätt för att på det sättet visa att det är hennes/hans tur att prata. Röst användning kan också lockas fram genom att man håller i, exempelvis en leksak, och inte förflyttar den förrän barnet har

använt sin röst. Detta är en strategi som skapar motivation, i synnerhet när man leker med leksaker som hoppar upp ur någonting, leksaker som rör sig, etc. Du kan själv agera modell och låta en annan vuxen eller ett syskon flytta leksaken när du använder din röst för att på så sätt visa vad barnet förväntas göra.

Ett annat sätt att uppmuntra till röst användning är att visa med din hand. Placera din hand på ett "trevligt sätt" framför ditt barns mun. Detta indikerar att det är barnets tur att prata. Ytterligare ett sätt är att låtsas hålla en "mikrofon" framför barnets mun, som visar att det är barnets tur att prata. Handen (låtsasmikrofonen) kan även användas som en uppmaning för turtagning och kan skapa en förväntan hos ditt barn att delta aktivt i samtalet.

20. Fånga ditt barns uppmärksamhet

Barn är alltid mer mottagliga för inläring om situationen är meningsfull och barnet är koncentrerat. I vissa fall kan det bli nödvändigt att konstruera situationer för att fånga barnets uppmärksamhet och intresse. De flesta barn tycker om att försöka förutse vad som kommer näst. Ett sätt att försöka fånga deras intresse är med leksaker som är helt eller delvis gömda. Det kan också vara effektivt att klä ut sig på ett tokigt sätt, ha något på väggen som intresserar barnet, samla på trasiga saker, ovanliga föremål eller låta något ramla ut ur en bok. Om du t.ex. leker med handdockor så använd gärna en underhållande och varierad röst då dockorna pratar.

Du kan använda helt vanliga saker som du har i hemmet. Dessa känner barnet igen och de kan vara minst lika attraktiva som nya leksaker. Det är snarare sättet på vilket leksakerna introduceras och hur de används som har störst betydelse för barnets inläring.

21. Motivera stimulus/respons

Aktiviteter som bygger på stimulus/respons handlar om att lyssna och visa att man uppfattar ett ljud. Olika språkljud kan användas för att ta reda på exakt vilka språkljud som ditt barn kan uppfatta. Följande språkljud används i dessa sammanhang:

- vokalerna /a/ /i/ /o/
- **frikativorna** /s/ /tj/
- **nasalen** /m/

Auditiv stimulus/respons kan startas tidigt. I början förväntas inte barnet repetera ljuden. Be ditt barn att hålla ett föremål till örat och svara med en rörelse när hon/han hör ljudet. Barnet kan till exempel uppmanas att sätta ringar på en pinne eller lägga ett plastdjur i en hink med vatten när ljudet hörs. Säg ljuden med en klar och tydlig röst nära hörhjälpmedlets mikrofon men försäkra dig om att barnet inte kan känna luftströmmen från din mun. På ett senare stadium förväntas barnet repetera ljuden för att på så sätt visa att hon/han kan skilja dem från varandra.

Variera tiden mellan varje ljud du säger. Detta för att ditt barn inte ska få in en rutin eller lätt ska kunna förutse när ljudet kommer. Ett litet barn kan behöva hjälp både att hålla föremålet nära örat och för att förstå hur hon/han ska visa respons på det som hörs.

När barnet lärt sig medverka i denna lek/övning underlättar det vid hörseltester och anpassning av hörselhjälpmedlen. Auditiv stimulus/respons är också användbart för att snabbt kontrollera att ditt barns hörhjälpmedel fungerar. Man kan på så sätt närsomhelst kontrollera att barnet uppfattar ljud. Du bör vara medveten om att ditt barns ork och förmåga att lyssna påverkas vid sjukdom. Det är viktigt att vara observant och utvärdera barnets svar jämfört med då hon/han är frisk.

Senare kan auditiva stimulus/respons-aktiviteter användas för att finjustera lyssnandet. Man kan använda konsonanter som låter lika. Det kan vara konsonanter som produceras på samma sätt men på olika plats (pa/ta/ka). Man kan också betona specifika språkljud för att barnet på så sätt ska kunna uppmärksamma och införliva dem i sitt eget tal.

När ditt barn utvecklar sin förmåga att lyssna och klarar av att uttrycka sig själv kan auditiv stimulus/respons-aktiviteten användas för att utöka lyssningsavståndet.

22. Två vuxna kan visa hur man utför aktiviteten med auditiv stimulus/respons.

När du påbörjar stimulus/respons-aktiviteten kanske ditt barn inte vet vad som förväntas. För att förtydliga för barnet kan två vuxna visa vad man ska göra – en för att ge stimulus och en som svarar. Den vuxne som svarar skall peka på örat och säga på ett glatt sätt, *Jag hörde det*. När det är barnets tur att försöka så skall den andre vuxne hålla ringen eller föremålet uppe vid barnets öra, och vänta och lyssna med inlevelse.

23. Gör det roligt

Inläring fungerar alltid bäst när barnet har roligt och kan medverka aktivt i situationen. Barn tycker om att gissa, försöka förutsäga och visa vad de lärt sig. När fantasin fångas och barnet är engagerat kommer inläringen att bli positiv och den befästs lättare.

24. Ge positiv förstärkning

Uppmuntran och beröm är avgörande för fortsatt inläring. Ge positiv uppmärksamhet när ditt barn exempelvis vinkar som svar för *hej då*, hör sitt eget namn för första gången eller säger sitt första ord spontant. När barnet blir äldre kan man uppmärksamma med en positiv kommentar när barnet använt rätt pluralform eller när en uppmaning i tre led efterföljs.

Beröm kan ges på många olika sätt. Ett sätt som brukar vara effektivt är att berömma barnet genom att säga *Bra lyssnat* eller *Det där sa du jättebra!*

Berömmet måste komma direkt och vara riktat. När barnet förstår att något varit bra vill hon/han upprepa och göra det på nytt. Det är därför viktigt att barnet förstår vad berömmet står för.

Det är bättre att berömma de positiva sakerna ditt barn gör och/eller säger än för att peka ut det som ditt barn INTE gör och/eller inte säger. Barnets vilja att lyssna och svara på ljud behöver lockas fram. Du måste också vara lyhörd och fånga upp barnets intresse. Genom beröm och positiv förstärkning kommer ditt barn att känna sig säker och vilja fortsätta kommunicera. Den verbala belöningen kan åtföljas av en fysisk sådan, till exempel genom en klapp på axeln. Belöning bör inte ske i form av gåvor eller ätbara saker. Barn behöver göra saker för sin egen motivations skull. Barn behöver få vara nöjda med sig själva om de gjort något bra. Motivation är ofta nyckeln till framgång.

25. Utnyttja pauser

Denna strategi används för att betona den aktuella språkliga informationen. När barnet är litet, använd ett barnriktat tal med tydlig och engagerad röst. Prata i fraser eller korta enkla meningar. Gör en paus mellan fraserna/meningarna. På så sätt får ditt barn tid att bearbeta det hon hört innan hon/han får höra samma sak igen. Den här strategin kan också användas när ditt barn har kommit lite längre i sitt lyssnande. Pauser kan användas för att betona en särskild del av en mer komplex mening eller för att introducera nya ord, ett nytt begrepp eller ny språklig struktur. Det ger barnet tid att bearbeta och förstå den nya informationen.

26. Ge tid för barnet att reagera

Att vänta är en mycket användbar strategi, särskilt i början av språkinläringen. När du pratar med ditt barn, vänta innan du fortsätter prata så att du ger barnet tid att svara. Medan du väntar, prova att vrida lite på huvudet mot ditt barn för att förtydliga att du inväntar ett svar. Du kan även prova att lyfta på ögonbrynen, le eller säga något som *mmm*.

Med hjälp av dessa strategier läggs grunden för turtagning med röst och tal. Du pratar, väntar och lyssnar och när ditt barn svarar, svarar du med ett lämpligt ord/fras eller mening. Detta är grundläggande för hur man bygger upp samtal och bör introduceras väldigt tidigt.

I vissa fall är föräldrar till barn med hörselnedsättning så måna om att ge ett så rikt språk som möjligt, att de glömmar att ge barnet tid för att svara. Det är förstås viktigt att prata om och kommentera allt ni gör tillsammans. Men det fortlöpande talet måste innehålla stunder av inväntan. För att träna på att prata behöver barnet få en möjlighet att planera sitt svar. Barnet behöver även många tillfällen att träna både för att lyssna och tala i samspel med andra, för att bli en kompetent kommunikatör.

27. Var en god språkmodell

Att, i alla språkliga sammanhang, föregå som ett gott exempel är en av de viktigaste strategierna som du och övriga familjemedlemmar bör använda naturligt. Detta innebär att man då man pratar med barnet alltid använder korrekt grammatik och korrekt uttal och att man repeterar barnets yttranden på ett korrekt sätt. Man talar alltid tydligt och pratar på ett meningsfullt sätt om vad som händer i olika situationer.

Man kan även använda sig av denna teknik då barnet skall lära sig förstå en uppmaning. Om ditt barn har svårt att följa en uppmaning kan samspelepartnern/den professionella aktören be dig som förälder utföra uppmaningen. Då blir du en modell för att tolka den språkliga uppmaningen. Ditt barn får tack vare dig som modell lättare att förstå vad som förväntas. Barnet får lättare att lyckas när det blir hennes/hans tur att prova själv.

28. Främja talutvecklingen

Du bör alltid prata med tydligt röst och artikulation. Medan ditt barns produktion av språk utvecklas från joller via så kallat **jargongtal** till ett- och tvåordssatser kommer även artikulation av ljud att utvecklas. Förmågan till artikulation utvecklas successivt, olika **fonem** uppkommer vid olika åldrar. Utvecklingen varierar från barn till barn. Ibland kan träning behövas för att bli medveten om språkljudens betydelse och för att få bättre kontroll på munmotoriken. Se sid 44–45 för att få information om när barnet vanligen lär sig respektive språkljud.

För att främja ditt barns tal- och artikulationsutveckling behöver hon/han få modeller med korrekt uttal. Använd strategin *Lyssna* för att uppmärksamma barnet på att lyssna på hur ordet artikuleras innan du repeterar det. Betona språkljud som utelämnas eller är svåra för barnet att artikulera. Du kan också göra särskilda artikulationslekar och spela spel tillsammans med barnet. De språkljud som håller på att utvecklas kan också utnyttjas i den tidigare beskrivna aktiviteten med stimulus/respons.

29. Utvidga och utveckla språk

Strategin som handlar om att bygga upp och utvidga språk används för att generellt främja språkutvecklingen. Man försöker använda språk som ligger på en något mer avancerad nivå, så kallat "snäppet ovanför" barnets språkliga förmåga.

Först använder man fraser och korta enkla meningar med ett barnriktat tal. När ditt barn börjar jollra bör du och andra i barnets omgivning repetera och lägga till flera ljud med variationer. Barnet får då höra olika kombinationer av språkljud. Du bör även kommentera vad du gör. När ditt barn utvecklar sitt jollrande, fortsätter du med ett enkelt språk som beskriver vad barnet och/eller du gör. Betona viktiga ord för att styra lyssnandet mot målorden. När ditt barn har börjat använda enstaka ord kan du utvidga språket genom att sätta in ordet i en fras eller mening. Till exempel, om ditt barn pekar på en bild och säger *boll*, kan du säga *Ja, det är en boll*. Du kan även säga *Du har en boll. Var är din boll? Det är en*

stor boll. Kom ihåg att öka svårighetsgraden i takt med att ditt barns språk utvecklas.

30. Utvidga ordförrådet

Barn med hörselnedsättning har, när det själva inte är fullt delaktiga, svårt att lyssna på och ta till sig vad som sägs mellan andra personer. De har ofta också svårt att uppfatta allt som sägs på TV eller radio. Barn med hörselnedsättning har behov av att få lära sig nya ord och språkliga strukturer genom språklig stimulans som är direkt riktad till henne/honom. I dagliga rutiner finns det många möjligheter att utvidga ordförrådet. Man kan t.ex. använda ord för kategorier:

möbler: bord/stol/soffa, bänk/byrå

mängdbegrepp: hög/många/del/smula/skiva/en del

motsatsord: ren/smutsig, stor/liten, upp/ner, inne/ute

kön: kossa/tjur, hona/hane, man/kvinna.

Det är viktigt att introducera nya ord så att barnets ordförråd hela tiden utvecklas. Om ditt barn t.ex. använder ordet *stor* kan du utöka svårighetsgraden genom att använda synonymer som *jättestor/enorm/gigantisk* etc. När ditt barn blivit en duktig läsare och lyssnare, kan hon/han själv tillägna sig nya ord och språkliga strukturer. Fram till dess, är ditt barn beroende av dig och resten av familjen för att lära sig ord och begrepp.

31. Variera formuleringar

Omformuleringar kan användas när du märker att ditt barn inte förstår det som sägs. När du t.ex. säger *Vill du ha den lilla björnen?* och ditt barn inte svarar kan du omformulera frågan och säga *Den lilla björnen är den björn som är liten. Vill du ha den lilla björnen?*

32. Ställ frågor

Att ställa frågor är en vanlig strategi som används för att se om barnet förstår det språkliga innehållet och för att uppmuntra barnet att svara med sin röst.

De första frågorna som barn förstår och använder är enkla V-frågor som *Vad är det?* och *Var?* De använder också *ja/nej*-frågor. Använd *Var?* för att uppmuntra barnet att använda sig av prepositioner t.ex. *på*, *i* och *bakom*. I kurragömmalekar kan prepositioner användas på ett naturligt sätt. Frågan: *Vad är...?* kan användas för att utveckla barnets ordförråd då barnet börjar fråga efter vad saker och ting heter.

Det är viktigt att du inte enbart ställer frågor som bara kräver en enkel benämning till svar. Frågor som *Vad är det?* eller *ja/nej*-frågor bör enbart ställas när det finns en kontext och det finns anledning att svara. De ska inte användas för att regelbundet testa om ditt barn kan.

Mer komplexa frågor kan användas så fort barnet utvecklat sin kommunikation. Barnet behöver få frågor som *Varför?* *Vad tror du kommer att hända?* *Vad kan hända om?* *Vad borde han göra?* Dessa frågeformuleringar ger barnet stöd när

det gäller att resonera, uttrycka tankar, känslor och begrepp. Frågor och språk hjälper också till att utveckla förmågan att lösa problem, förutsäga vad som ska hända och förstå orsak och verkan (Se Utvecklingsskalorna sid. 32–45 för utvecklingen av olika frågeformer).

33. Använd oavslutade meningar

Denna strategi innebär att du påbörjar en mening och sedan förväntar dig att ditt barn skall avsluta den. Oavslutade meningar som t.ex. *Fem små apor klättrade i...*; *Månen lyser på natten och solen skiner på...* lockar barnet att fylla i det sista ordet. Detta är ett enkelt sätt att ta reda på barnets språkliga färdigheter, begrepp och förmåga att lyssna.

34. Använd en naturlig röst

Under de tidiga stadierna då barnet är på väg att lära sig att lyssna bör du använda ett barnriktat tal med tydliga betoningar. När ditt barns förmåga att lyssna utvecklats vidare kan du använda en mer naturlig röst utan extra betoning på ord och ljud. Ditt barn behöver få lyssna på naturliga röster med normal betoning, intonation, hastighet och rytm för att själv utveckla ett naturligt tal.

35. Ge ditt barn tid att bearbeta

Om ditt barn inte följer en uppmaning eller svarar på en gång är det bra att vänta en kort stund. Barnet kan behöva bearbeta informationen hon/han just fått. Omformulera eller repetera först efter det att du gett barnet tid för att svara men svar uteblivit.

36. Ge en uppmaning till barnet endast en gång

När ditt barn utvecklas hörselmässigt, skapas en successiv förväntan om att meddelandet endast kommer att sägas en gång. Ditt barn kommer med tiden att förstå att det är hennes/hans ansvar att lyssna och förstå första gången något sägs. Använd strategin "vänta" samt ge barnet tid att bearbeta informationen. Om barnet däremot inte svarar efter det att meddelandet sagts en gång, kan man uppmana barnet att själv be om uppreping.

37. Gör förtydliganden

En av de bästa strategierna för att ta reda på om ditt barn har förstått meddelandet är att fråga *Vad hörde du?* Detta görs naturligtvis då barnet är lite äldre och har förmåga att uttrycka sig med tal. Detta lägger ansvaret hos ditt barn att lyssna och förstå informationen. Om ditt barn inte förstår eller inte har hört meddelandet, bör man lära honom/henne hur man kan be om förtydligande. Man kan till exempel använda sig av *Jag hörde inte det där; Ursäkta?; Kan du vara snäll och säga det igen; Vad sa du?; Skulle du vilja repetera det där är du snäll?* Denna strategi kan klargöra om det är så att ditt barn har svårigheter med språklig formulering eller med begrepp.

Alla dessa strategier kan användas för att underlätta processen att lära sig att lyssna. Filmens tre avsnitt; Babies Babble – barn under 15 månader, Toddlers Talk – barn mellan 16 och 30 månader och Childrens Chatter – barn upp till skolåldern, visar föräldrar och pedagoger som använder dessa strategier, i hemmet och i träningssituationer. Allt med syfte att utveckla talat språk genom lyssnande. Denna film finns att se på Cochlears hemsida www.cochlear.se.

Utvecklingsskalor

Språket ger oss möjlighet att förstå och uttrycka idéer, tankar, åsikter och känslor.

Språkinläringen är en process där förståelsen för språk alltid kommer före förmågan att uttrycka sig. Ett mycket litet barn vänder sig om när mamman säger barnets namn, hon/han vinkar hejdå när man ber om det osv. Detta sker långt innan barnet själv kan säga sitt namn eller med ord säga hej då. Lika viktigt som att ha förmåga att förstå och uttrycka sig språkligt är förmågan att med social och pragmatisk förmåga kunna anpassa sitt språk för olika syften och i olika sociala sammanhang.

I barns liv sker en enorm utveckling fram till skolåldern. Från att i alla sammanhang vara helt beroende av sin omgivning utvecklas det nyfödda barnet successivt till en kompetent samtalspartner. I samband med skolstarten har barnet utvecklats till en självständig individ med egna tankar och förmåga att lära sig.

Följande tabeller visar en anpassad skala som kortfattat anger typiska utvecklingssteg för lyssnande, språkförståelse, språkproduktion, artikulation, kognition och social förmåga.

Skalorna baseras på fakta från:

- Cottage Acquisition Scales for Listening, Language and Speech
- Preschool Language Scale – 4 (PLS 4)
- The Bzoch-League Receptive-Expressive Emergent Language Scale Second Edition (REEL-2)
- The Early Learning Accomplishment Profile Kit (E-LAP)
- The Learning Accomplishment Profile Revised Edition Kit (LAP-R)
- The Rosetti Infant-Toddler Language Scale
- St. Gabriel's Curriculum

(För tydliggörande referenser och beskrivningar se sid. 116–118)

För barn med hörselnedsättning gäller att de så tidigt som möjligt måste få hörselhjälpmedel och stimulans via talat språk.

Detta är en av förutsättningarna för att barn med hörselnedsättning ska följa samma utvecklingssteg som barn med normal hörsel. Språk och tal samt kognitiva och pragmatiska färdigheter utvecklas parallellt. Utifrån de beskrivna utvecklingsstegen kan systematisk träning ske.

Det är väsentligt att påminna om att de förmågor och åldersangivelser som anges i utvecklingsskalorna är baserade på en sammanställning av vad barn i genomsnitt klarar vid en viss ålder. Normalt förekommer stora variationer mellan när barn tidigast eller senast når de angivna milstolparna. Om ditt barn inte nått en utvecklingsfas vid angiven ålder betyder det inte att hon/han aldrig kommer att nå målet. Skalorna ska endast användas som en vägledning i arbetet med att anpassa individuella mål för varje enskilt barn.

0 till 3 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Uppmärksammar ljud ○ Svarar på ljud med ett leende, genom att vända på huvudet, stanna upp eller rycka till ○ Reagerar på starka ljud ○ Känner igen rösterna hos närstående personer 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Rycker till vid plötsliga ljud ○ Intresserad av att titta på talarens ansikte ○ Svarar genom att lugna sig eller le när någon pratar ○ Blir lugn av rösten hos någon i den närmaste omgivningen 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Gråter för att visa hunger eller frustration ○ Börjar använda sin röst för att visa välbehag ○ Använder ibland rösten för att svara på andras röster 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Gråter/skriker ○ Börjar använda rösten till annat än gråt t.ex. gurglar, jolleriknande ljud 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Känner igen personer/situationer ○ Tittar en kort stund på saker/ansikten ○ Visar förväntan t.ex. när det är dags att få mat 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Visar intresse för den som talar ○ Ger en kort stunds ögonkontakt men vid ca 3 månader är ansiktet och framförallt talarens mun intressant ○ Ler och använder gurgelliknande ljud vid nära kontakt med föräldern eller med någon i den närmaste omgivningen

4 till 6 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Ljud börjar få betydelse ○ Lyssnar mer fokuserat ○ Börjar förstå betydelsen av ljud, reagerar t.ex. ibland på sitt namn ○ Lyssnar på starka/svaga, snabba/lågsamma röstvariationer ○ Börjar identifiera var ljud kommer ifrån, vänder sig efter ljud ○ Lyssnar på sin egen röst 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Visar var ett ljud kommer ifrån genom att röra huvudet/ögonen ○ Reagerar ibland på sitt namn ○ Uppmärksammar olika känslouttryck. Reagerar t.ex. med gråt om hon/han hör arga/ledsna röster ○ Upphör med sin gråt om hon/han hör en vänlig röst 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Använder sin röst för att visa önskning/behov ○ Reagerar på sång genom att använda sin egen röst ○ Sprutar "bubblor", gurglar, tjuter, jollrar ○ Reagerar på tal genom att använda sin egen röst ○ Börjar variera sin röst beroende på välbefinnande/obehag ○ Använder sin röst vid ensamhet eller i samspel med andra 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Skrattar ○ Blåser små bubblor ○ Gurglar ○ Vrålar/tjuter ○ Börjar variera rösten med hjälp av längd, tonhöjd och styrka (prosodisk variation) ○ Använder vokalen /a/ ○ Använder konsonantljud med friktion och nasalering /m/ ○ Leker med sin röst och sina ljud 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tittar på saker och sträcker sig efter dem ○ Börjar förstå orsak och verkan. Visar t.ex. förståelse för att använda en skallra ○ Känner igen personer i den närmaste omgivningen ○ För saker till munnen 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Bevarar ögonkontakt längre stund ○ Tycker om att bli snurrad runt, runt ○ Använder olika ljud i olika situationer ○ Imiterar olika ansiktsuttryck ○ Använder sin röst för att starta interaktion med omgivningen ○ Börjar förstå turtagning, använder rösten som svar på omgivningens initiativ

7 till 9 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Lokaliserar tydligt var ett ljud kommer ifrån ○ Särskiljer prosodiska variationer som längd, tonhöjd och intensitet ○ Koncentrerar sig lite längre stunder ○ Förstår att ord kan ha en betydelse ○ Uppfattar en skillnad mellan enstaka vokalljud och konsonant-vokalljud (stavelser) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tycks känna igen namn på kända personer i samtal (även om personen inte är i rummet) ○ Svarar med adekvata gester till ord som "upp", "kom", "hej då" etc ○ Tycker om musik och sång ○ Tycks lyssna på konversationer runt omkring ○ Stannar upp och lyssnar när hon/han hör sitt namn ○ Tycks känna igen namn på några saker, sträcker sig efter saken när ordet sägs ○ Stannar upp när hon/han hör "nej" ○ Kan under en kort stund titta på bilder tillsammans med en vuxen 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Repeterar stavelser i joller ex /pa pa pa/ ○ Börjar svara med att använda rösten när hon/han hör sitt namn ○ Medverkar i lekar som "baka baka kaka", "titt-ut", klappar händerna och använder rösten vid lek ○ Försöker använda rösten till att sjunga ○ Använder rösten för att hälsa på en familjemedlem ○ Påkallar uppmärksamhet ○ Använder gester eller rörelser för att visa sin vilja t.ex. skakar på huvudet för "nej" ○ Använder stark röst 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jollrar stavelsejoller /pa pa/ /ba ba/ ○ Klickar med tungan ○ Använder rösten som för att sjunga ○ Imiterar intonationsmönster ○ Använder vokalljud som /o/, /ä/ och /a/ ○ Använder några konsonanter som /p/, /b/, /m/, /d/ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Imiterar fysiska/motoriska aktiviteter ○ Känner igen familjens saker ○ Kan föra över en sak från ena handen till den andra ○ Kan hålla en kloss i ena handen och ta en annan med den andra handen ○ Intresserad av att se sig själv i spegeln, ler ○ Tycker om lekar där man gömmer saker och sedan hittar dem ○ Kan iämna ifrån sig, peka på och visa saker ○ Kan ta bort ringar från en pinne 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Börjar förstå att kommunikation innebär samspel mellan 2 personer ○ Visar önskan att interagera med andra ○ Blir mer aktiv tillsammans med kända personer ○ Visar förväntan i kända situationer ○ Nickar, vinkar och klappar i händerna ○ Påkallar uppmärksamhet ○ Ber om saker genom att visa/peka ○ Tycker om att skoja ○ Fortsätter utveckla aktiviteter med turtagning ○ Börjar tycka om att titta på bilder i böcker tillsammans med en vuxen

10 till 12 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Allt fler ord som barnet hör får betydelse för barnet ○ Lyssnar till den egna och andras röster ○ Lokaliserar ljud som kommer en bit ifrån ○ Urskiljer vad som sägs även om störande ljud finns i omgivningen 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tycks tycka om att höra nya ord ○ Lyssnar på tal utan att störas av bakgrundsjud ○ Hämtar ibland leksaker och andra saker på uppmaning från en vuxen ○ Utför ibland en handling på uppmaning från en vuxen t.ex. "lägg ner den" ○ Rör kroppen och händer i takt med musik ○ Visar med gester och huvud- och kroppsrörelser förståelse för verbala uppmaningar ○ Uppräthåller intresse för att lyssna på tal under längre stunder 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Producerar låtsasprat med fler än 4 stavelser (fras- och satsliknande men utan förståeliga ord) ○ I ensamlek använder barnet ofta varierat talmönster som liknar en vuxen persons tal ○ Imiterar rörelser i ramsor och sånger ex. Imse, vimse spindel ○ Talar låtsasprat med sina leksaker och saker ○ Medverkar vid rim, ramsor och sånger genom att använda sin röst ○ Imiterar rörelser tillsammans med ljud ○ Börjar använda sitt första ord t.ex. mamma, titta, där 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Imiterar ljud och stavelser ○ Varierar rytmen, intonation och betoning ○ Använder sig av längre och längre kedjor av stavelser ○ Varierar systematiskt vokaler och konsonanter /ba di ba di/ ○ Använder sig oftast av klusiler och nasaler /p,b,d,m/ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Protesterar när en leksak tas bort ○ Förknippar en rörelse med ett föremål t.ex. röra/sked, hålla som i en ratt/bil ○ Reagerar med att upprepa en handling om någon skrattar ○ Använder pincettgrepp ○ Ser likheter och kan matcha två föremål ○ Försöker att bygga torn med två klossar 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Börjar förstå frågor/svar; skakar på huvudet för "nej" ○ Fortsätter att utveckla förståelse för samspel ○ Förstår varför man hälsar ○ Utvecklar turtagningsregler ○ Använder rösten för att svara ○ Visar önskan att byta aktivitet ○ Reagerar med att upprepa en handling om någon skrattar ○ Börjar dirigera omgivningen genom att dra och putta ○ Använder röst och gester för att protestera ○ Tycker om att leka och tar egna initiativ i leken

13 till 15 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Känner igen flera ord ○ Uppfattar enkelt språk ○ Minns ett talat ord från slutet av en fras/mening ○ Särskiljer fraser som förekommer ofta ○ Utför en enkel uppgift 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Lär sig nya ord varje vecka ○ Följer enkla uppmaningar i leksituation ○ Förstår enkla frågor som t.ex. var är pappa?, var är nallen? ○ Känner igen och visar, genom att peka, förståelse för flera saker ○ Förstår flera välkända fraser ○ Börjar känna igen namn på olika kroppsdelar t.ex. öga, mage ○ Tycker om rim och ramsor 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Använder konsekvent mer än 7 olika ord ○ Använder röst och gester för att få önskat föremål ○ Fortsätter att tala med långa varierade stavelseäkor, antalet igenkännbara ord ökar successivt ○ I stavelseräckorna förekommer pauser och varierad intonation ○ Imiterar spontant nya ord ○ Sjunger 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Imiterar olika vokaler/vokalklanger i en följd /a, o, a, o/ ○ Säger enkla igenkännbara ord ○ Använder sig i lek med rösten främst av vokalvariationer ○ Använder flera konsonanter som uttalas långt fram i munnen klusilerna /p, b, d/ och nasalema /m, n/ ○ Använder frikativten /h/ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Leker med en leksak/ett föremål i två minuter eller mer ○ Placerar en cirkel korrekt i ett formpussel ○ Bygger torn med två klossar ○ Börjar rita på papper med tjocka färgpennor ○ Imiterar flera rörelser och handlingar t.ex. klappar en docka ○ Använder saker på det sätt som de är ämnade att användas ○ Tar av lock på askar för att titta i asken 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Fortsätter att utveckla ögonkontakt med den som pratar och bevarar den allt längre ○ Tar initiativ till samtal alltifrån som det egna talet utvecklas ○ Leker ge- och ta-lekar ○ Samspelar med andra genom att visa saker i lek t.ex. skor eller kläder ○ Börjar förstå s k. V-frågor, (Var? Vem? Vad?)

16 till 18 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Urskiljer och känner igen flera fraser ○ Känner igen och identifierar betydelsen av flera ord i t.ex. leksaker, kroppsdelar, mat och kläder ○ Imiterar ord 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Förstår enkla frågor ○ Börjar förstå längre fraser med nyckelord i mitten av frasen ○ Utvecklar förståelse för ord som betecknar kategorier t.ex. djur, mat, kläder ○ Identifierar ord för fler kroppsdelar ○ Hittar föremål som inte är inom synhåll ○ Förstår 50 ord eller fler ○ Identifierar klädesplagg, leksaker och mat 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Använder mer sällan jargongtal ○ Utvecklar sitt ordförråd, använder 10 (eller fler) betydelsebärande ord ○ Använder färre och färre gester. Kommuniserar genom att tala ○ Imiterar ord ○ Ber om mer 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Har fler och fler ord med förväntad artikulation ○ Använder de flesta vokalerna korrekt ○ Fortsätter att främst använda främre konsonantljud /p, b, d, m, n, h, v/ 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Imiterar cirkelliknande klotter ○ Kan lägga föremål i plocklåda ○ Hämtar leksak som är utom synhåll ○ Plockar upp små föremål ○ Vänder upp och ner på en flaska/burk för att få ut en leksak ○ Pekar ut bilder i en bok och börjar försöka bläddra i boken ○ Har etablerat objektpermanens (förstår att ett föremål finns även om det inte syns) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ber om hjälp genom att använda gester och röst ○ Initierar samspel med hjälp av sitt tal eller sin röst ○ Trivs bäst med att vara tillsammans med kända personer ○ Är reserverad inför främmande personer ○ Imiterar andra barn

19 till 24 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Minns två ord/föremål som presenterats auditivt ○ Urskiljer vilken sång som sjungs ○ Förstår en mängd fraser och meningar ○ Skiljer fraser som beskriver händelser och saker från varandra ○ Följer instruktioner i två led t.ex. hämta din boll och kasta den till mig ○ Känner igen ord som beskriver kategorier 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Fullföljer två uppmaningar ○ Väljer två kända föremål ○ Förstår handlingsfraser ○ Pekar ut flera olika kroppsdelar t.ex. armbåge, kind ○ Börjar förstå personliga pronomen (ex jag, du) ○ Upptäcker dagligen nya ord ○ Utökar förståelsen för enkla satskonstruktioner ○ Förstår 250–300 ord (vid 24 månaders ålder) 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Imiterar ibland satser med 2–3 ord ○ Använder regelbundet nya ord ○ Ökar sitt expressiva ordförråd till 30 ord eller mer ○ Försöker berätta. ○ Använder sig av längre yttranden som ibland är oförståeliga ○ Börjar använda sitt eget namn ○ Använder possessiva pronomen (min/mitt/mina) ○ Frågar "var" ex var bil? ○ Använder vid 24 mån sig av 2–3- ordssatser med substantiv, något verb, något adjektiv 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ord uttalas oftare med förståeligt uttal ○ Ersätter ofta /r/ med /j/ eller // ○ Använder sig av suprasegmentella drag (rytm, intonation och betoning) ○ De flesta vokaler och diftonger är förståeliga ○ Konsonanterna /k, g, t, ng/ börjar användas ○ Konsonanterna /p, b, m, h, n, d/ är etablerade i början av orden ○ Konsonanter i mitten eller slutet av ord utelämnas ofta 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Leker symbollek, imiterar vanliga aktiviteter ○ Använder ett föremål som symbol för annat ○ Placerar former rätt i formpussel ○ Imiterar raka streck ○ Trär tre pärlor på snöre ○ Börjar riva sönder papper ○ Staplar föremål ○ Börjar sortera föremål i leksituation ○ Använder två leksaker tillsammans ○ Staplar klossar/ bygger torn ○ Klarar enkla inpassningspussel ○ Leker med mekanikleksaker 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Börjar bli medveten om sig själv och tycker om att vara tillsammans med andra ○ Tar initiativ till låtsaslekar ○ Svarar på frågor från vuxna ○ Övar på ett vuxenliknande sätt samtal om känt ämne ○ Använder ord för att samtala/interagera med andra ○ Frågar om information frågar t.ex.: Vad är det? ○ Utvecklar turtagningsregler i samtal med andra

25 till 30 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Hörselminne för två föremål i olika språkliga sammanhang ○ Lyssnar på välkända sånger från CD/dator eller liknande ○ Uppfattar längre yttranden ○ Börjar lyssna på avstånd 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Börjar förstå komplext språk ○ Förstår mer komplexa handlingsfraser ○ Förstår funktioner som t.ex. <i>Vad dricker vi ur?</i> – pekar på koppen ○ Börjar förstå storleksförhållanden ex stor/liten ○ Börjar förstå prepositioner t.ex. på, i, under ○ Förstår allt fler ord. Det passiva ordförrådet utökas ○ Börjar förstå mångdbegrepp som t.ex. en, alla ○ Förstår pronomen som hon, han, de, vi 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Producerar oftast fraser med 2–3 ord ○ Använder några personliga pronomen som mig, dig ○ Använder 2 ord för att be om hjälp ○ Börjar namnge några färger ○ Refererar till sig själv via pronomenet mig ○ Repeterar två siffror vid räkning ○ Svarar på V-frågor t.ex. <i>Vad är det? Vad gör...? Vem?</i> ○ Kan några rim/ramsor och någon favoritsång ○ Svarar på frågor som: <i>Kan du? Svarar t.ex. Nej! Vill inte</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tycker om att experimentera med prosodiska variationer ○ Börjar använda betoning korrekt ○ Repeterar ord och fraser ○ Konsonanterna /f, v/ börjar komma ○ Konsonanterna /m, p, b/ förekommer i slutet av ord ○ Ord och fraser blir ofta avkortade. ○ Konsonanter i mitten av orden utesluts ofta. ○ Övertydligt uttal förekommer ○ Uttalsvariationer av ett och samma ord förekommer ○ Viskar 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Fortsätter med symbollekar t.ex. låtsaspratar i telefon ○ Fullföljer handlingar t.ex. handklappning, <i>high five</i> ○ Använder leksaker som de är tänkta att använda ○ Utför aktiviteter som passar i leken ○ Vänder en sida åt gången i en bok ○ Imiterar och ritar vågräta och lodräta streck samt cirklar ○ Matchar lika bilder och lika former med varandra ○ Sätter samman två delar till en helhet ○ Antalsuppfattning upp till 2 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Tycker om att prata, låtsaspratar i telefon ○ Fullföljer aktiviteter/uppmaningar som t.ex. <i>give me five</i> ○ Börjar leka parallellt med andra barn ○ Använder mer och mer språk i lekarna ○ Delar leksaker med andra barn ○ Frågar efter hjälp genom att använda två eller flera ord ○ Yttrar längre meningar

31 till 36 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Fortsätter att utveckla auditivt minne – minne för tre föremål från olika språkliga kategorier ○ Kommer ihåg tvåledad information i rätt ordning ○ Lyssnar på sagor eller liknande från CD/dator eller liknande ○ Följer instruktioner i 2–3 led 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Förstår de vanligaste verben ○ Förstår och svarar på kommandon med allt mer språklig komplexitet ○ Utför instruktioner/uppmaning som ges i 2–3 led ○ Förstår allt fler prepositioner, t.ex. i, på, under ○ Utvecklar begrepp med komplext innehåll ○ Kan känna igen del av ett föremål ○ Förstår tidsbegrepp t.ex. idag, igår, imorgon ○ Förstår: Vad är det som är borta? Vilken ska bort? 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Använder orden pojke/flicka ○ Berättar vad hon/han ritat ○ Säger sitt för- och efternamn ○ Berättar vad som nyligen hänt ○ Pratar i meningar med 3–4 ord ○ Börjar använda mer komplext språk ○ Använder frågeord som vem, vad, var, varför ○ Använder pronomen som hon, han, de, vi, du och jag ○ Använder några pluralformer ○ Använder några negationer ○ Använder begreppet därför ○ Benämner minst tre färger 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ersätter /r/ med /j/ eller // ○ Fortfarande svårt för uttal av konsonanter i mitten av ord ○ Konsonanter i slutet av ord börjar komma ○ Konsonanterna /l, r, s, / samt sje-ljud börjar komma ○ Vokalljud och diftonger etableras ○ Obetonade stavelser stryks ○ Uttalet blir allt mer korrekt ○ Viskar ofta 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Kan dela saker med andra, väntar på sin tur ○ Utvecklar parallelllek ○ Intresserad av att rita och skriva ○ Leker fantasilekar ○ Matchar 6 färger ○ Sorterar klossar utifrån färg ○ Kan se vad en bild föreställer även om bara en liten del syns ○ Fyller i två kroppsdelar som saknas på en teckning ○ Intresserad av hur saker fungerar ○ Läger 2–3 bitar i inpassningspussel ○ Kan rita ett kryss efter förebild 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Deltar i samtal, svarar och frågar ○ Är aktiv vid rim och ramsor ○ Sjunger rörelsesånger – ändrar ibland slutet ○ Medverkar i fantasilekar ○ Börjar fråga om lov att göra/ta saker ○ Uttrycker känslor ○ Tar initiativ till samtal ○ Frågar av flera olika orsaker t.ex. för att få information eller för att få något

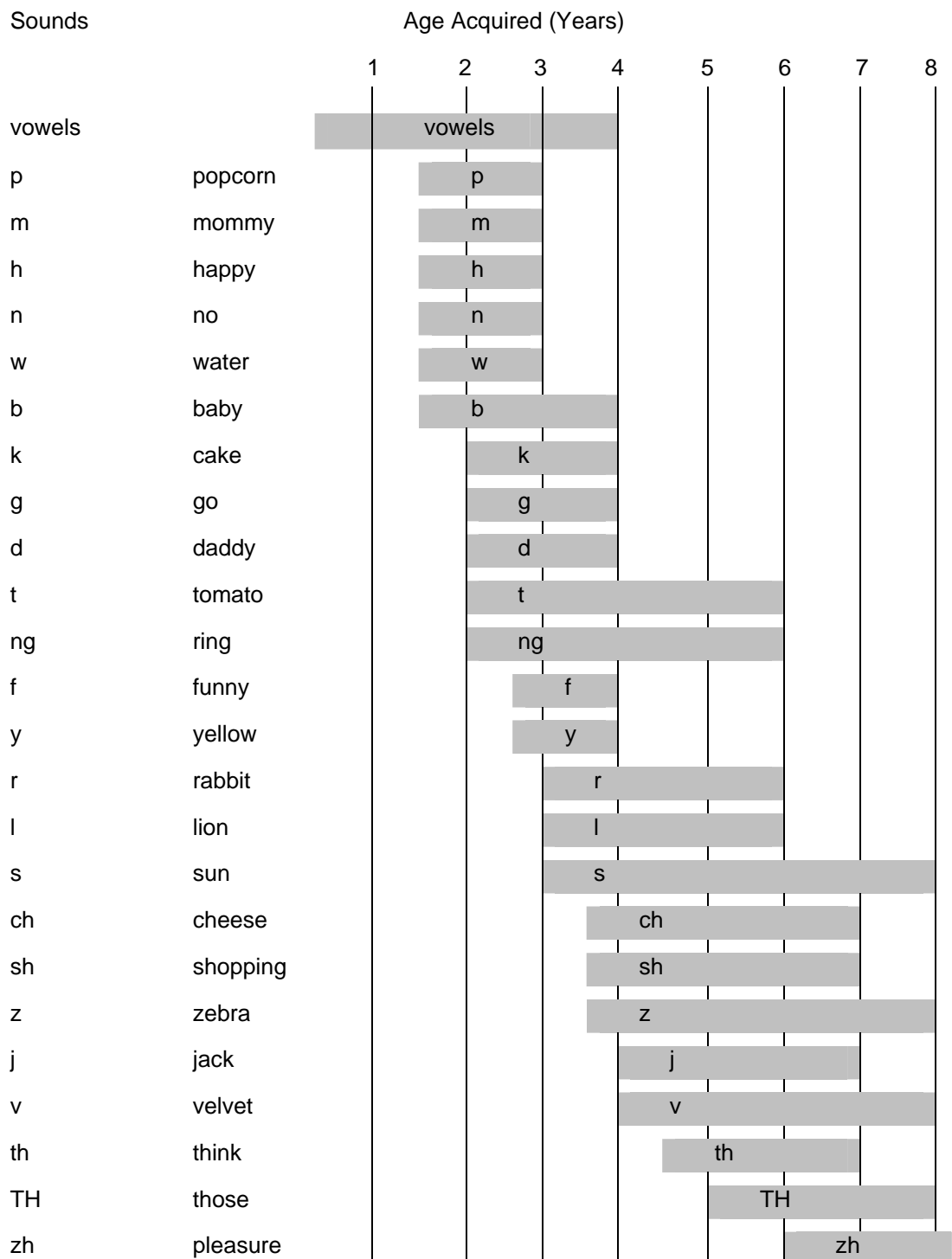
37 till 42 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Håller fem enheter/begrepp i minnet ○ Kommer ihåg minst treledad information i rätt ordning ○ Återberättar en kort historia ○ Följer instruktioner/uppmaningar i tre led ○ Uppfattar komplexa satskonstruktioner ○ Känner igen meningar med 6 ord 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Lyssnar på saga i ca 10–15 minuter ○ Uppfattar mer vad som sägs även komplext språk ○ Förstår fler komplexa begrepp som berör kvaliteten, struktur, kvantitet ○ Förstå begrepp för tid och skiljer på dag-, kvälls- och nattaktiviteter ○ Förstår information som handlar om tom/full, lika/olika ○ Förstår platsangivande prepositioner t.ex. bredvid ○ Börjar förstå komparationer t.ex. <i>Jag är längre än du</i> ○ Förstår ca 900 ord 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Använder grammatiska konstruktioner med pronomen, prepositioner adjektiv, plural ○ Använder frågor som t.ex. när, hur många ○ Använder begrepp som därför/för att ○ Kan informera och lämna meddelande ○ Beskriver vad föremål används till ○ Svarar på frågan Vad är det som är borta? ○ Förstår hur saker hör ihop. Kan svara på frågan <i>Varför...?</i> ○ Försöker besvara problemlösningsfrågor t.ex. frågan <i>Vad händer om...?</i> ○ Använder ca 500 ord 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Producerar några kombinationer av konsonanter t.ex. /mp, pt, br, dr, gr, sm/ ○ Konsonanterna /j, v/ börjar komma ○ Någon konsonant i konsonantkombination kan bytas ut t.ex. /gr-/ kan bli /gl-/ ○ Uttalet blir allt mer etablerat och stabilt 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Börjar producera saker/teckningar för att ge bort ○ Förstår begrepp som tom, full, lika/olika ○ Utvecklar mer komplicerade begrepp som t.ex. kvalitet, kvantitet, struktur ○ Jämför föremål ○ Börjar med enkel problemlösning ○ Utvecklar sin fantasi 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Deltar i dialoger, väntar på och tar sin tur ○ Leker tillsammans med andra barn ○ Visar förståelse för andra personers behov och känslor ○ Interagerar via enkla samtal ○ Tar initiativ till samtal ○ Tycker om att leka sk rollekar

43 till 48 månader

Lyssnande (auditiv förmåga)	Språkförståelse	Språkproduktion	Artikulation	Kognition	Social förmåga (pragmatik)
<ul style="list-style-type: none"> ○ Lyssnar på längre och mer komplexa språkliga strukturer t.ex. Kan du hitta något som bor i ett träd, har fjädrar och rött bröst? ○ Lyssnar på och kan följa uppmaningar med allt svårare begrepp t.ex. <i>Sätt tjocka blå fyrkanten bakom den tomma kannan</i> ○ Återberättar längre historier med fler detaljer. Använder sig då av 5 eller fler meningar ○ Minns och kan repetera en mening med 8 ord 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Fortsätter att utveckla sin ordförståelse ○ Förstår singular/plural ○ Förstår skillnader mellan dåtid, nutid och framtid ○ Fyller i ord som uppenbart fattas i en mening ○ Identifierar vilket föremål som saknas ○ Förstår tidsangivelserna dag, morgon, eftermiddag, natt ○ Gör jämförelser utifrån hastighet/vikt ○ Förstår ca 1500–2000 ord 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Använder hennes, hans, deras ○ Använder oftast rätt pluralform ○ Berättar om bilder och böcker ○ Leker mer avancerade fantasilekar ○ Använder negationer och hjälpverb t.ex. kan/vill/ska inte ○ Komparerar adjektiv ○ Drar slutsatser ○ Använder vardagsuttryck ○ Frågar <i>Hur mycket?</i> och <i>Hur?</i> ○ Använder aktivt ca 800-1500 ord ○ Använder komplext språk ○ Spontantalets grammatik är nästan korrekt 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Språkljud utesluts/ersätts allt mer sällan ○ De flesta konsonanter är etablerade ○ Flera kombinationer av konsonanter uttalas korrekt i såväl början som slutet av orden ○ Normal talhastighet och rytm ○ Talar med normal ljudstyrka ○ Talar med normal intonation ○ För mer detaljerad beskrivning se tabell över talspråksjudens utveckling sid. 49–50. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Ritar enkla figurer ○ Förstår tidsbegreppen idag, imorgon, igår, morgon, eftermiddag, natt ○ Vet hur många fingrar/tår vi har ○ Associerar ett föremål med person/yrke t.ex. termometer med doktor ○ Fortsätter att utveckla sin fantasi ○ Har en ökad koncentrationsförmåga ○ Kopierar enkla ritade figurer ○ Sätter samman mönster ○ Drar slutsatser 	<p>Social förmåga (pragmatik)</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Har ett ökat självförtroende/självkänsla ○ Svarar på frågor från främmande t.ex. i affär ○ Använder förväntad intonation ○ Tar initiativ till samtal ○ Anpassar sig till samtalsämnet följer även med vid ämnesbyten ○ Använder olika språk för olika kommunikativa syften t.ex. för att få/lämna information, uttrycka behov/känslor, förhandla

Sounds of Speech*

* Typical average upper age limits of consonant production

Acknowledgement

Source: Estabrooks, W. (1998) Cochlear Implant for Kids, © 1998 Warren Estabrooks and The Alexander Graham Bell Association of the Deaf. Inc. Reprinted by Permission

Konsonantfonemens utveckling för svenska

Nedan följer, i bearbetning av leg. logoped Rosi Kilander, en översikt över de ungefärliga ålder då barn med svenska som modersmål tillägnar sig respektive konsonantljud.* **

Ålder då barnet vanligen kan producera respektive ljud

1 år 6 mån (medianålder)	2 år (medianålder)	2 år 6 mån (medianålder)	3 år (medianålder)	3 år 6 mån (medianålder)
p				
b				
m				
n	t			
h	d	j		
	k	f	l	
	g		r	
			ng	
			s	tj
			v	sj

* Bjar, L. (2003). Orden tar form - om barns uttalsutveckling. I Bjar L, Liberg C, eds. Barn utvecklar sitt språk. Lund; Studentlitteratur; 2003.

** Lohmander, A.; Borell, E.; Henningsson, G.; Havstam, C.; Lundeborg, I.; Persson, C. (2005). SVANTE - SVenskt Artikulations och Nasalitets TEst. Manual. *Pedagogisk Design*. Malmö: Pedagogisk design.

Hörselhabilitering – tillämpning

Introduktion

I texten hänvisas till en film med titeln **Listen Learn and Talk**. Filmen som har engelskt tal och text finns tillgänglig att se direkt på Cochlears hemsida www.cochlear.se. I filmen illustreras barns utvecklingsstadier vad gäller lyssnande, språk och kommunikation. Motsvarande stadier beskrivs i föreliggande text.

Målet med filmen är att föräldrar och professionella ska få syn på olika strategier som främjar utvecklingen av talat språk. Filmen ger tips och förslag på hur du kan utveckla ditt barns språk genom lyssnande i hemmet. För att belysa hur den hörselriktade handledningen kan följas upp i meningsfulla vardagssituationer finns exempel både från hem- och träningsituationer.

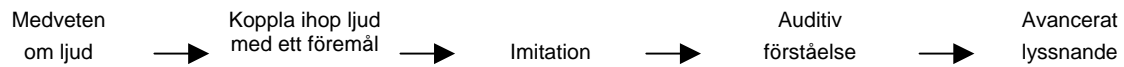
Första avsnittet, **Babies Babble**, visar hur ett litet barn utvecklas, från det att diagnosen hörselnedsättning ställts, fram till 15 månaders ålder. Detta är en viktig period då du som förälder knyter an till ditt barn. Efter att ditt barn fått diagnosen hörselnedsättning, kan det hända att du omedvetet eller medvetet slutar att prata med ditt barn och kanske tänker att hon/han ändå inte hör vad du säger. Det är viktigt att detta inte sker. Tidig verbal kommunikation mellan dig och barnet bör etableras från allra första början och fortsätta genom barnets hela utveckling.

Babies Babble visar hur du kan etablera strategier för kommunikation. Strategier som är en förutsättning för samtal t.ex. medvetenhet om ögonkontakt och turtagning. Förståelsen av vikten av hörselhjälpmedlet är igång all vaken tid och att vara nära mikrofonen när man pratar är viktiga inslag i detta avsnitt. Betydelsen av barnriktat tal ("sjungande röst") betonas också.

Det andra avsnittet **Toddlers Talk** visar barns utveckling från 16 till 30 månader. Under denna period tar språkförståelsen fart. Som föräldrar, är det viktigt att vara goda språkliga förebilder för barnet. Detta sker genom att man använder ett korrekt och tydligt tal. Barn lyssnar för att lära sig förstå språket och för att kunna kommunicera sina behov och önskemål. Barnet utvecklas från att använda jargongtal till att kunna säga enstaka ord och fraser. Därefter kommer två- och treordssatser. I filmen visas hur föräldrar till fyra barn stödjer sina barns utveckling.

Det tredje avsnittet **Children Chatter** visar barns utveckling från 31 månader till skolstart. Under denna period befäster barn sin förmåga att förstå och producera. De utvecklas från att prata i enkla meningar till att uttrycka sig i grammatiskt komplexa strukturer. Deras tal blir allt tydligare. De kan bearbeta språk även i svårare situationer då de behöver lyssna med störande ljud i bakgrunden.

Lyssnandets utvecklingssteg

Medvetenhet om ljud

Det första grundläggande steget är att bli medveten om att det finns ljud i omgivningen. Ditt barn börjar uppmärksamma ljud och reagerar på din röst eller på starka ljud. För att avgöra om barnet kan uppfatta ljud är det viktigt att observera reaktionerna på ljud (visas t.ex. med leende eller ögonrörelse).

Koppla ihop ljud med ett föremål

Ljud börjar nu bli betydelsefulla. Barnet börjar känna igen enkla vardagsfraser och kopplar ihop fraser/ljud med dess tillhörande föremål eller situation.

Först introduceras ofta de ljud som är lätta att uppfatta t.ex. *aaa* för flygplanet, *bu-bu-bu* för bussen eller *blås, blås, blås* för leksaksmobilen. På samma sätt som tidigare gäller det att observera barnets reaktion för att se om hon/han kan identifiera vad som sägs/hörs. Du kan till exempel säga *Blås, blås, blås på leksaksmobilen* varje gång du går förbi den. Efter många repetitioner kanske ditt barn tittar mot leksaksmobilen när hon/han hör ordet *Blås*. Barnet har då kopplat samman ljud och föremål eller situation.

Imitation

Barnet imiterar det språk som hon/han hör. Barn imiterar ofta även efter det att de spontant lärt sig producera ord och fraser.

Auditiv förståelse

Auditiv förståelse innebär förmågan att bearbeta och minnas det man hört. Det handlar om lång- och korttidsminne och om mer komplexa auditiva färdigheter såsom sekvensering (att minnas information i rätt ordning) och auditiv association (att känna igen ljud och koppla ihop med något man tidigare hört). Auditiv förståelse är viktig för kommunikation via talat språk.

Välutvecklade lyssningsfärdigheter

Ditt barns förmåga att förstå språk genom lyssnande ökar successivt. När barnet klarar av att lyssna utan ledtrådar kan man lägga till alltmer komplicerade lyssningsuppgifter t.ex. lyssna på avstånd, lyssna i bakgrundsbrus eller samtala i telefon.

Olika nivåer för förmågan att lyssna

I samarbetet med professionella aktörer kan det vara bra att utgå ifrån följande lyssningsnivåer. Tabellerna kan ses som en omfattande checklista av hur förmågan att lyssna utvecklas fram till skolstart.

Lyssnande (Nivå I-VIII)

✓ uppnådd, + under utveckling, – icke utvecklat

Nivå I Medvetenhet om ljud

✓	+	–

- Reagerar på starka och tydliga basljud t.ex. klocka som slår, trumma eller ljudleksak på 1 meters avstånd från örat.
- Reagerar på musik med tydlig takt t.ex. livlig marsch.
- Reagerar på starka omgivningsljud *inomhus*, när uppmärksamheten är riktad mot ljudet (elvisp, mixer, dammsugare, TV etc.).
- Reagerar på omgivningsljud *utomhus* när uppmärksamheten är riktad mot ljuden (bil, flygplan, brandbil, ambulans, polisbil, fågelsång, etc.).
- Ger uttryck för att hon/han hör något genom att peka på örat, nicka med huvudet, använda rösten eller le.
- Visar medvetenhet om musik, omgivningsljud inomhus/utomhus eller tal *utan att uppmärksamheten riktas mot ljudkällan*.
- Läger märke till *återkopplingen (pipet)* som uppstår när insatsen till hörapparaten inte sitter rätt.
- Visar på ett eller annat sätt att ett eller flera hörselhjälpmedel inte fungerar.

Nivå II Ljud har betydelse

✓	+	–

- Reagerar på...
- musik genom att dansa, sjunga eller klappa händer.
  - några enkla språkljud som åtföljs av gester
  - (Sch!, Hej då!, Nej, nej, eller Kom!).
  - sitt eget namn.
- Kopplar samman...
- ett specifikt ljud med ett objekt i omgivningen (ex Jag hör det, det är mammas bil).
  - ett specifikt ljud med en händelse (Det är mammas bil...Aha, mamma är hemma. Dags att äta.).
  - *"lära lyssna ljud"* med en leksak, objekt eller en händelse.

Nivå VI Avstånds- och riktningshörsel

✓	+	-

- Visar medvetenhet om kraftiga ljud i samtliga riktningar vid 1 meter, 2 m och 3 m.
- Diskriminerar mellan kraftiga ljud i alla riktningar som ökar med ca 1 m åt gången.
- Diskriminerar andra aspekter av ljud (diskant- eller basljud, starkt eller svagt, snabbt eller långsamt) i alla riktningar med ett ökat intervall på ca 1 meter.
- Reagerar på sitt eget namn från allt längre avstånd och från alla riktningar.
- Uppfattar, utifrån rytm och intonation, korta och välkända uppmaningar som sägs på ökat avstånd.
- Diskriminerar välkända ord med olika antal stavelser på successivt ökat avstånd.
- Diskriminerar utifrån vokal- och konsonant, kända ord på successivt ökat avstånd och från alla riktningar.

Nivå VII Att lyssna i bakgrundsbuller

✓	+	-

Känner igen följande med ökat avstånd i alla riktningar även i bakgrundsbuller:

- Det egna namnet.
- Välkända ord (begränsat urval → öppet urval).
- Korta, välkända beskrivande fraser.
- Korta, välkända beskrivande meningar.
- Enkla kända uppmaningar i ett led. Utför uppmaningen.
- Mer komplicerade uppmaningar i 2 till 3 led, med bakgrundsbuller. Utför uppmaningen (gå ut; ge pappret till mig).

Nivå VIII Auditivt minne och ordningsföljd/sekvensering

✓	+	-

Korttidsminne:

- Försöker härma 2–3-ordsfraser så att omgivningen förstår vad målfrasen är.
- Väljer på uppmaning rätt bild från ett urval av 2. Antalet bilder att välja mellan ökas successivt.
- Väljer på uppmaning 2 bilder/föremål. Bilderna behöver inte väljas i rätt ordning.
- Väljer på uppmaning 2 bilder/föremål, i rätt ordningsföljd.
- Talar om vilket av 3 föremål/bilder som saknas.
- Väljer på uppmaning 3 bilder/föremål från ett urval av 5 eller 6, i rätt ordningsföljd.

Babies Babble – Barn under 15 månader

Det första avsnittet i filmen *Listen, Learn and Talk* kartlägger små barns utveckling från det att diagnosen om hörselnedsättningen ställts fram till 15 månaders ålder. Delar från vardagliga situationer i hemmet och kliniska situationer visar strategier som kan användas för att utveckla lyssnande och tal.

Föräldrar och professionella arbetar tillsammans och ger varandra återkoppling kring hur barnet utvecklas. Eftersom föräldrarna tillbringar den mesta tiden med sina barn då de är riktigt små, är det naturligt att det är föräldrarna som också är de viktigaste språkmodellerna för barnet. Detta kapitel fokuserar på interaktionen mellan förälder och barn. Sättet på vilket man interagerar med och stimulerar barnet har betydelse för den fortsatta utvecklingen.

Utgångsläge

Utvecklingen startar i och med att barnet fått ett lämpligt hörselhjälpmedel efter det att diagnosen hörselnedsättning ställts. Det är främst barnets grad av hörselnedsättning som avgör om behandling med cochleaimplantat blir aktuell. Oavsett vilket/vilka hörselhjälpmedel ditt barn fått så är principerna och strategierna desamma. För att få maximal ljudstimulering bör barnet använda sitt/sina hörselhjälpmedel all vaken tid.

Under en period är det inte så ovanligt att barnet tar av sig sitt/sina hörselhjälpmedel. Om du konsekvent och direkt sätter tillbaka hjälpmedlen, kommer barnet att lära sig att de ska vara på. I denna situation kan man ibland behöva distrahera barnet med en leksak eller något ätbart. En annan strategi är att engagera ditt barn i en intressant aktivitet och prata medan hon/han leker och du sätter på hjälpmedlet.

När barnet blir mer intresserat av omgivningen, kommer hon/han bli mer upptagen av sina leksaker och därmed mindre benägen att försöka ta av sig sina hörselhjälpmedel. Vartefter barnet lär sig lyssna kommer hon/han att förstå att det är hörselhjälpmedlen som gör det möjligt att höra. Barnet vänjer sig allt mer och vill till sist inte ta av sig sitt/sina hörselhjälpmedel.

Om ditt barn trots allt fortsätter att vilja ta av sig sina hörhjälpmedel kontrollera då en extra gång att öronen är fria från vax och att inga infektioner är på gång. För att säkerställa att hörhjälpmedlet fungerar normalt och att det är korrekt anpassat är det lämpligt att kontakta professionella (i detta sammanhang oftast audionom eller ingenjör).

Anknytning mellan förälder och barn

Allt det du naturligt gör (etablera ögonkontakt, påbörja turtagning och att använda barnriktat tal) skall du fortsätta med. Så fort hörhjälpmedlen är anpassade kan ditt barn börja lära sig lyssna. I denna fas är det positivt om du håller ditt barn nära dig och pratar med normalt röstläge. Den naturliga anknytningen mellan dig och ditt barn bör inte påverkas av diagnosen om hörselnedsättning.

Genom att använda barnriktat tal, betonas de suprasegmentella dragen d.v.s. tonhöjd, rytm och betoning. Med barnriktat tal blir alla språkljud lättare att uppfatta. Till en början tittar barnet mest på ditt ansikte (på väg att få ögonkontakt). Detta är en viktig fas för att på sikt kunna etablera en fungerande kommunikation. Prata med ditt barn om vad som händer när du gör saker, påkalla hennes/hans uppmärksamhet mot ljud i omgivningen. Barnet kanske svarar genom att låta med sin röst eller gurgla. Genom att du konsekvent pratar och berättar kommer barnet lugna sig och lyssna när du pratar. Barnet kommer att bli mer och mer uppmärksam på ansikten och ljud.

På filmen kan man se ett samspel mellan en mamma och hennes barn. Mamman tittar på barnets ansikte och håller honom nära sig. Hon pratar direkt till honom, sjunger och använder lämpliga rörelser. Trots att barnet inte hela tiden tittar direkt mot mamman, hjälper mamman honom att styra blicken dels genom det sätt hon håller sitt barn och dels via hörselintrycken. När pojken tittar bort pratar mamman om de saker han faktiskt tittar på, till exempel bilden på ett tåg på väggen.

I hemmet finns det många tillfällen att använda strategier som att prata nära mikrofonen, etablera ögonkontakt och använda ett barnriktat tal med tydlig röst. Blöjbyten är utmärka tillfällen och en av de vanligaste sakerna du gör med ditt barn. Prata om vad som händer. Använd korrekta fraser och riktiga namn på föremål och kroppsdelar.

De flesta barn tycker mycket om att lyssna när någon sjunger, de skrattar och gurglar, särskilt om man gör rörelser till sångerna. Sånger och rim är utmärka sätt att uppmuntra samspel och förstärka anknytningen mellan dig och ditt barn. De främjar också de prosodiska delarna i talet såsom tonhöjd, rytm och betoning.

Filmen visar en mamma som leker en kittellek med sin son. Mamman pratar om vad de gör. Sonen tycker uppenbart om leken och visar sin glädje genom att använda sin röst. Mamman benämner alla kroppsdelar på ett tydligt sätt och gör det möjligt för sonen att höra allt ordentligt. På det här tidiga stadiet är det oerhört viktigt att språk repeteras.

En lugn omgivning

Det är viktigt att man skapar en lugn omgivning kring ett barn som precis börjar lära sig att lyssna. Förutsättningar för att skapa en optimal ljudmiljö innebär bland annat att man stänger av TV:n, radion eller andra högljudda hushållsmaskiner som tvättmaskin och diskmaskin. För att minska efterklangstiden i de rum som man vistas i mest kan det vara bra att ha mycket tyg och mjukt material i rummet (mattor och gardiner).

Att vara i en lugn ljudmiljö och att dessutom rikta sig direkt till barnet gör att det talade språket bli mer hörbart för barnet.

Ljudmedvetenhet

Så fort ditt barn har fått sitt/sina hörselhjälpmedel bör alla i barnets närhet observera barnets reaktioner på ljud. Barnet kanske reagerar på plötsliga ljud, blir lugn när du börjar tala med henne/honom eller tittar mot ljudet. Din röst är något som ditt barn först kommer att lära sig känna igen. Använd barnets namn då du vill påkalla uppmärksamhet. På så sätt lär hon/han sig att svara. Variera inte sättet på vilket du säger namnet alltför mycket. Barnet behöver höra samma sak på liknande sätt för att kunna svara dig. Kalla endast på barnets uppmärksamhet när du verkligen vill henne/honom något och bekräfta på ett positivt sätt när ditt barn svarar dig. När ditt barn lärt sig att konsekvent svara på din röst kan du be andra familjemedlemmar att göra samma sak så hon/han lär sig att svara på olika röster.

Du kan uppmärksamma ditt barn på en mängd olika omgivningsljud. På så sätt lär det sig att ljud kan kopplas ihop med olika saker och att de har mening. För att göra detta, vänd barnet mot ljudkällan, peka på örat, säg *Lyssna*. Tala om vad det är/var som låter/lät. Om ni t.ex. ser ett flygplan så vänd barnet mot flygplansljudet och benämna vad ni ser. Säg *Lyssna, jag kan höra flygplanet. Det flyget där uppe i luften. Titta på flygplanet. Kan du höra flygplanet?* Detta är en viktig strategi för att utveckla förmågan att lokalisera ljud. På filmen använder en mamma denna typ av strategi när det knackar på dörren.

Turtagning med röst

När ditt barn börjar höra sin röst, kommer hon/han att börja experimentera med sin egen röst. Detta är en bra tidpunkt för att utveckla turtagning. Lyssna på barnets **vokalisationer** (röstanvändning), vänta tills hon/han tystnat, upprepa de ljud som ditt barn använde och lägg till ytterligare några som kan vara lämpliga i den situationen. Upprepa detta ofta så att turtagningen successivt kan utvecklas vidare.

Filmen visar en mamma som väntar på att hennes barn skall tystna innan hon själv svarar. Strategin att vänta är ypperlig att använda på detta tidiga stadium. Det kommer att hjälpa ditt barn att utveckla turtagning med röst och skapa en förväntan att hon/han svarar då du pratar med henne/honom. Turtagning är ett viktigt steg i utvecklingen av kommunikativa färdigheter. Nu läggs grunderna för samtal.

Ljud i omgivningen

Ljud som kan symbolisera och kopplas ihop med vardagliga saker i barnets liv används för att de täcker samtliga språkljud som förekommer i olika språk och lägger grunden för att lära sig att lyssna efter tal, och för språkutvecklingen. (Se lära-lyssna-ljud, sid. 71).

På filmen kan du se en pedagog som introducerar några lära-sig-lyssna-ljud. Ljuden kopplas ihop med olika leksaker. Pedagoggen presenterar varje ljud genom att först fånga barnets uppmärksamhet för att lyssna. Hon upprepar ljudet flera gånger innan hon visar leksaken. Mamman får vara modell och använder sin röst, pedagoggen förflyttar leksaken endast då mamman vokaliserar. Mamman repeterar sedan samma sak med barnet. Detta är en strategi för att uppmuntra barnet till att använda rösten.

Presentera alltid ljudet och koppla ihop det med leksaken, säg t.ex. *bussen kör bu bu bu, clownen säger ha ha ha och fläkten snurrar runt och runt*. Säg ljudet innan ditt barn får se leksaken. När ditt barn väl får syn på leksaken, kan du repetera ljudet medan barnet leker med leksaken. Säg ljudet och invänta barnet för att ge henne/honom möjlighet att imitera. Tala på ett naturligt sätt kring det som händer men kom ihåg att vara modell för hur du kan koppla ljudet till saken. I detta tidiga skede är det bra att variera ljudens längd för att hjälpa ditt barn att diskriminera mellan dem. Genom att göra så ger du ditt barn känslan av att hon/han klarar av situationen och kan lyckas även i fortsättningen. Efter att ni t.ex. repeterat *kossan säger muuuuuu, muuuuuu, ankan säger kvack kvack* många gånger kommer ditt barn så småningom att koppla ihop rätt ljud med rätt leksak.

Ta till vara varje tillfälle och använd dessa ljud tillsammans med barnet. Det är väldigt viktigt med repetition. Använd bilder, böcker, leksaker, djur och riktiga föremål för att ytterligare förstärka ljud och språk.

På filmen använder mamman mat- och leksituationer för att förstärka möjligheten upprepa ljud som använts i en träningssituation. Hon talar med barnriktat tal nära barnet och barnets mikrofon. Att leka och lära ljud på detta sätt gör att det blir roligare och att ljuden blir meningsfulla för barnet.

Det är viktigt att observera barnet för att vara säker på att hon/han kopplar ihop ljud med föremålet. Använd vänta-strategin d.v.s. ge barnet tid att koppla samman ljudet med rätt föremål. När barnet kombinerar ljud och föremål innebär det att hon/han börjar förstå ljudens betydelse. På detta stadium kan det även hända att barnet spontant börjar använda sig av riktiga ljud/ord.

När ditt barn väl identifierar ett ljud som symboliserar ett föremål börjar det bli dags att lära sig identifiera det rätta namnet på föremålet. Säg ordet i en mening då du använder strategin med betoning säg t.ex. *Var är din buss? Ge ditt barn tid att svara, Om barnet inte förstår kan du hjälpa barnet genom att säga: Var är din buss som säger bu bu bu?*

Ju mer uppmärksam ditt barn blir, desto mer förstår hon/han om sin omvärld. Barnet kan visa förståelse för vardagliga hälsningsfraser som till exempel *hej då*, och kan komma att använda sin röst alltmer för att uttrycka sina behov och önskningar. Barnets auditiva medvetenhet, ögonkontakt och turtagningsförmåga utvecklas successivt. Barnet visar intresse för människor, röster och leksaker. För att barnet ska lära sig att ljud har betydelse är det viktigt att du hela tiden fortsätter att uppmuntra barnets lyssnande.

Enkla uttryck

Samtidigt som du använder symbol ljud, kan du naturligt introducera enkla uttryck som används i vardagliga rutiner samt i lek. Till exempel, *borsta borsta borsta ditt hår, vi åker upp upp upp; öppna dörren, öppna den; håll, håll, håll ut det; ta av den*. Dessa fraser innehåller en rad olika ordklasser såsom substantiv, verb och pronomen. Att lära sig att känna igen, förstå och använda fraserna är viktiga steg i barnets språkutveckling.

I filmen repeterar mamman enkla uttryck medan hon klär på sitt barn och blandar en dricka. Hon är nära mikrofonen och använder ett barnriktat tal.

Observera ditt barn för att se om hon/han börjar förstå några enkla uttryck. Barnet kanske sträcker sig upp för att ta av sig sin mössa när hon hör ett passande uttryck. Ge barnet tid för att svara, ett svar kan bestå av en rörelse, pekning eller med röst användning. Detta är det första steget i att följa enkla uppmaningar genom lyssnande. Kom ihåg att acceptera ditt barns muntliga svar och var sedan en modell för ett korrekt uttal/korrekt grammatik. Repetera uttrycken många gånger i olika sammanhang. Ett spädbarn med hörselnedsättning behöver höra nya ord och uttryck om och om igen för att lär sig uppfatta och förstå dem.

Ungefär i samband med ditt barns första födelsedag, börjar vokaliseringarna att ändra sig från joller till jargongtal. Det betyder att barnet fortsätter att babbla upprepade vokaler och konsonanter, men lägger till några enstaka ord. Dessa är ordliknande men uttalet ofta diffust. Som förälder förstår du oftast orden och har tack vare det möjlighet att agera som språklig modell genom att upprepa orden med korrekt uttal. Det är viktigt att fortsätta tala naturligt i enkla meningar och inte enbart med enstaka ord. Efterhand som ditt barns förståelse utvecklas, bör du vara medveten om att utvidga språket. Ditt barn behöver höra klart och tydligt språk i meningsfulla situationer. Använd strategin att vänta som ger barnet tid att svara och uppmuntra barnets försök att kommunicera. Allt eftersom barnet identifierar fler ord och fraser kan du minska på det barnriktade talet och börja använda mer naturlig röst och naturligt tal.

Reaktioner på hörselintryck

Som en del i ditt barns utveckling av lyssnandet, introduceras en strukturerad aktivitet där man förväntar sig reaktioner på hörselintryck. På så sätt kan man försäkra sig om att barnet kan tolka olika ljud. För att utveckla lyssnande och tal är det viktigt att veta precis vilka ljud ditt barn lyssnar på och kan uppfatta. Eftersom ditt barn nu kan sträcka sig efter och få tag i föremål, kan barnet lära sig att hålla ett föremål mot örat och lägga det i en hink när hon/han hör ett ljud. Ditt barn måste lära sig att vänta, och endast lägga i föremålet efter det att hon/han har hört ljudet. Som ett första steg måste du tillsammans med den professionella aktören agera modell d.v.s. visa barnet hur man skall utföra aktiviteten. För att utveckla barnets förmåga att lokalisera ljud kan ni tillsammans turas om att säga ljudet. Barnets intresse upprätthålls om du använder en mängd olika leksaker d.v.s. både plastleksaker i vatten, överraskningsleksaker, fordon som kör nerför en ramp etc.

Lings sex ljud används som stimuli (/oo/ /ii/ /aa/ /m/ /tj/ /s/). De täcker talområdet från låga till höga **frekvenser** (bas- och diskantljud). Om ditt barn kan identifiera alla dessa ljud, har hon/han förutsättningarna för att höra de flesta av ett språks språkljud.

På filmen är en mamma modell för hur man utför denna typ av aktivitet. Mamman håller ett föremål mot sitt öra och när pedagogen säger ett ljud, svarar barnet genom att säga *Jag hörde det där* och lägger sedan föremålet i hinken. Genom att vända sig om efter rösten visar barnet att hon identifierar ljuden.

Nästa steg är att ditt barn ska lägga föremålet i hinken på egen hand när hon/han hör ett ljud. När barnet är på gång att lära sig hur denna aktivitet utförs kanske hon/han använder rösten en hel del. Barnet behöver successivt lära sig att vara tyst under tiden man väntar på att höra ett ljud. Man kan förtydliga detta genom att en förälder som vokaliserar t.ex får höra: *Sch mamma. Lyssna!*

Kom ihåg att säga dessa ljud med varierande längd och ta olika långa pauser mellan varje ljud. Detta gör man för att barnet ska lära sig att lyssna och ge tydliga svar och inte skapa en vana att svara med jämna mellanrum istället för att verkligen lyssna efter ljudet.

Denna aktivitet är inte bara nödvändig för att uppmärksamma och senare även identifiera språkljud. Den bidrar också till möjligheten att kontrollera att hjälpmedlen

fungerar som de ska. Ditt barn kommer att känna igen denna aktivitet i samband med hörseltester och justeringar av hörselhjälpmedlen. Det är viktigt att ditt barn lär sig att medverka så koncentrerat som möjligt, allt för att ge så säkra svar som möjligt.

I filmens andra avsnitt, *Toddlers Talk*, ser du ett barns framsteg från identifikation av ett ljud till att repetera dem. Uppmuntra ditt barn att reagera och repetera ljud. När barnet gör det får man information om vad barnet uppfattar/inte uppfattar med sin hörsel.

Hörselminne

Filmen visar en pedagog som ber ett barn att välja ut en leksak genom lyssnande när de håller på att plocka undan leksakerna. Barnet lyckas identifiera katten. Att välja ett föremål ur ett begränsat urval är startpunkten för att utveckla hörselminnet. I de tidiga stadierna, placerar man ordet i slutet av en mening. Till exempel, *Nu lägger vi undan katten*. Nästa steg är att placera ordet i mitten *Nu vill katten gå hem*. Försäkra dig om att barnet kan tolka ett ord eller ett symbolljud i slutet av en mening innan ni går vidare och säger ordet i mitten. Till en början kan man betona ordet extra, men man bör gradvis gå över till att använda ett normalt tal med normal betoning.

Hemma finns det många tillfällen att utveckla hörselminnet på ett lustfyllt sätt. Man kan leka att djuren skall gå och lägga sig, fordonen skall in i garaget och leksakerna kan "postas" i färgglada lådor.

Ytterligare beskrivning av hörselminnet finns i avsnittet *Toddlers Talk – barn mellan 16 och 30 månader*.

Med tiden kommer ditt barn utvecklas vad gäller kognitiva funktioner. Barnet brukar tycka om att delta i aktiviteter och börjar imitera rutiner som till exempel att tvätta dockan. I leken kan du se hur barnet använder sakerna på ett riktigt sätt. Barnet kan även koncentrera sig och behålla uppmärksamheten en längre stund. Barnets röst användning/vokaliseringar kan börja innehålla varierade stavelser och några imitationer av ord. Hon/han kan också kopiera olika intonationsmönster. Barnet börjar bli medvetet om att styra sin uppmärksamhet mot olika samtalspartners och den naturliga turtagningen med röst utvecklas alltmer. Barnet bearbetar enkelt språk genom lyssnande och kan identifiera ord och vardagliga fraser. Det börjar förstå enkla uppmaningar och har ett hörselminne för ett föremål eller fler.

Efterhand som ditt barn börjar använda rösten medvetet, skall du svara med att bygga på det barnet sagt, introducera nya ord och vara en god modell för grammatiska strukturer i språket.

Under denna händelserika utvecklingsperiod har du en betydelsefull roll för att stimulera barnets förmåga att lyssna.

Utvidga det lilla barnets språk – förslag

Förslag på hur du kan utvidga det lilla barnets språk finns på sidorna 72–89. De visar hur ditt barns språk kan utvecklas vidare och hur du kan guida ditt barn genom de olika utvecklingsstegen.

Aktiviteter

Aktiviteterna följer filmens första avsnitt.

Strategier

Strategierna speglar de exempel som filmen visar.

Färdigheter och begrepp

Färdigheter och begrepp överensstämmer med det utvecklingssteg ditt barn befinner sig i.

Grundläggande språk

Detta är det språk som repeteras många gånger. Barnet får tillgång till vanliga ljud, ord eller meningar som hon/han lär sig under aktuell utvecklingsnivå. Successivt utvecklas barnets förmåga att lyssna och repetitionerna blir mindre och mindre nödvändiga.

Utvidgat språk

Genom att utvidga språket och inte enbart använda ett grundläggande språk berikas den språkliga miljön för barnet.

Relaterade aktiviteter

Här ges förslag på hur du kan använda dig av grundläggande respektive utvidgat språk i samband med många olika rutiner och aktiviteter.

Vad kommer näst...

Här ges exempel på aktiviteter och språk inför nästa fas i utvecklingen, inom områdena lyssnande, språk, tal och kognitiv förmåga.

Exemplen ska endast användas som inspiration och förslag. Du ska använda ett språk som känns naturligt och relevant för just dig och er familjesituation.

Att göra en dricka

Strategier

- Var nära mikrofonen när du pratar.
- Skapa en lugn miljö.
- Använd fraser och enkla meningar.
- Använd repetition.
- Beskriv vad du gör.
- Fånga ditt barns uppmärksamhet.
- Skapa delad uppmärksamhet.
- Etablera ögonkontakt.
- Repetera barnets vokaliseringar.
- Lägg till mer ljudande.
- Använd ett barnriktat tal.
- Följ barnets blickriktning.
- Observera barnets reaktioner på ljud.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Etablerad ljudmedvetenhet.
- Utvecklad förbindelse mellan ljud och mening.
- Utvecklad förståelse för namn och föremål.
- Utvecklad förståelse för verb d.v.s. ord som beskriver vad man gör.
- Utvecklade vokaliseringar.
- Lokaliserar ljud genom att vrida på huvudet.
- Kan gripa, nå och hålla.
- Påbörjar turtagning.
- Ögonkontakt.
- På väg att utveckla delad uppmärksamhet.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Mmm jag är törstig.
- Jag vill ha en dricka.
- Öppna dörren. Öppna den. Öppna dörren.
- Stäng dörren. Putta på den. Putta på den. Putta på den så att den stängs.
- Gott vatten, nam nam nam.
- Ta av locket. Ta av det.
- Snurra på den. Runt och runt. Runt och runt.
- Häll vattnet. Häll, häll, häll vattnet. Häll vattnet.

**Utvidgat språk
(exempel på vad
den vuxna kan
säga)**

- Öppna skåpet. Öppna dörren.
- Mamma vill ha en dricka. Jag är törstig.
- Pappa, vill du ha en dricka? Pappa vill ha en dricka. Han är också törstig.
- Hämta muggarna.
- Öppna/stäng dörren.
- Var är vattnet?
- Oj då, vattnet är kallt.
- Det är i kylskåpet. Vattnet är i kylskåpet.
- Ta ut vattnet.
- Häll vattnet i glaset.
- Torka upp det, torka, torka, torka.
- Oj, oj, oj! Jag spillde.

**Relaterade
aktiviteter
hemma**

- Blanda/hämta olika slags dricka/mat.
- Hämta mat ur kylskåpet/skåpet.
- Plocka in varorna ni handlat.
- Titta i skåp/kylskåp och se vad ni behöver.
- Häll vatten, vid bad, matlagning eller lek.
- Plocka in i diskmaskinen.
- Vattna blommor.
- Mata husdjuren.
- Ta av lock på burkar.
- Sätt på fläkt/maskin, tänd lampan.

**Vad kommer
härnäst...**

- Uppmuntra koncentration längre stund.
- Introducera nya ord för olika drycker.
- Introducera andra verb, till exempel, skaka, röra.
- Använd specifika fraser i många situationer, ta av locket (på dryckesflaska, konservburk, leksak).
- Utveckla begrepp varm/kall, in/ut, inomhus/utomhus.
- Uppmuntra barnet att använda sin röst innan man ger drickan.
- Uppmuntra barnet att svara på sitt eget namn.
- Prata i enkla fraser och meningar.
- Variera babbelljoller med större variation av konsonanter och vokaler.
- Använd Lära-lyssna-ljuden.
- Utveckla hörselminne för att följa enkla uppmaningar, t.ex. vinka hej då.

Läsa böcker

Strategier

- Var nära mikrofonen när du pratar.
- Låt barnet lyssna först.
- Använd ett barnriktat tal.
- Använd repetition.
- Vänta för att se om barnet svarar.
- Skapa en lugn omgivning.
- Fånga barnets uppmärksamhet.
- Följ barnets blickriktning.
- Observera barnets svar på ljud.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Sträva efter att ha delad uppmärksamhet.
- Etablera medvetenhet om ljud.
- Koppla ihop ljud med föremål/situation.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Bläddra till nästa sida. Bläddra. Bläddra till nästa.
- Öppna boken. Öppna. Öppna den.
- Stäng boken.
- Stäng den igen. Stäng den.
- Titta på...
- ____ låter ____ (symboljud) t.ex. Duvan låter kroo kroo kroo. Titta på duvan som låter kroo kroo kroo.
- Titta på clownen. Han säger ha ha ha /ha ha ha. Han rullar, rull, rull ,rull.

Utvidgat språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Här är en fin bok. Kom så tittar vi i den.
- Åh titta, den handlar om...
- Låt oss se vad som händer på nästa sida...
- Vilken fin...
- Titta! Vad är det där uppe? Det är en duva. Den är grå. Den säger kroo kroo kroo. Den flyger.
- Titta på geten. Geten äter gräs. Han är hungrig.
- Titta på den roliga clownen. Han är rolig. Han skrattar. Vad gör han? Han rullar runt.

Relaterade aktiviteter hemma

- Se på bilder tillsammans, titta i tidningar och i olika böcker.
- Sjung sånger och gör rörelser till bilder i boken.
- Använd rörelseramsor och fingerlekar.
- Läs böcker med rörelser/flikbilder/bilder som rör sig.

Vad kommer härnäst...

- Uppmuntra vokaliseringar.
- Utveckla turtagning med röst genom att repetera barnets vokaliseringar.
- Använd enkla beskrivningar av saker som finns i boken och på olika platser i hemmet.
- Använd fraser och enkla meningar.
- Introducera frågor, t.ex. *var?* Svara med prepositionsfraser, t.ex. *Var tog katten vägen? Han är på sängen.*

Förstärkning av symbol ljud

Strategier

- Låt barnet först lyssna.
- Använd repetition.
- Betona viktiga ljud.
- Uppmana barnet att lyssna genom att peka på örat.
- Var nära mikrofonen när du pratar.
- Gör det roligt.
- Skapa en lugn omgivning.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Koppla ihop ljud med föremål/situation.
- Utveckla ordförråd av föremål och symbol ljud.
- Utveckla turtagning.

Grundläggande språk(exempel på vad den vuxna kan säga)

- Här är fågeln. Den säger pip pip pip...
- Lyssna. Här kommer bussen. Den låter bu bu bu...
- Jag kan höra bilen. Den låter brm brm brm...
- Nam nam, det är lunchdags.
- Här är din lunch, nam nam nam.
- Här är katten. Miau miau miau säger katten.
- Här är clownen, upp upp upp.

Utvidgat språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Titta på fåglarna. De flyger, pip pip pip.
- Fordon, t.ex. titta på den röda brandbilen, ii-oo. Den kör fort. Den ska släcka en eld, ii-oo, ii-oo.
- Här är bussen. Det är en buss. Titta på alla människor/män/barn.
- Lyssna, där är pappas bil. Tut tut. Jag hörde tutan. Pappa kommer. Här är bilen, brm brm.
- Bondgårdsdjur, t.ex. Här är kossan. Den bor på bondgården, muu muu. Den äter gräs, nam nam. Kossan ger oss mjölk, muu muu.

Relaterade aktiviteter hemma

Ge barnet så många erfarenheter som möjligt med lära-lyssna-ljuden:

Fåglar	Mat
Mobiltelefoner	I affären
Böcker	Blås bubblor
Husdjur	Tvätta/Diska
Lek	Fordon
Badning	

Vad kommer härnäst...

- Välj ett föremål som representerar ljudet som sägs sist i meningen t.ex. Var är katten som säger miau miau? (begränsat urval).
- Välj ett föremål med bara ett ljud i slutet av meningen, t.ex. Var är geten som säger mäå? (begränsat urval).
- Börja med 3 föremål i ett begränsat urval och utöka till 6.
- Beskriv föremålen och deras funktion t.ex. Titta på hjulen på bussen. De snurrar runt och runt. Det är en stor buss.
- Här är din mugg. Du kan dricka ur muggen.
- Matcha föremål med föremål.

Fruktsallad

Strategier

- Låt barnet först lyssna.
- Var en god talspråklig modell.
- Använd utvidgat språk.
- Uppmärksamma barnet på att lyssna.
- Använd en annan vuxen/ett syskon som modell.
- Fånga barnets uppmärksamhet.
- Betona viktiga ord.
- Var nära mikrofonen när du pratar.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Utveckla förståelse för funktioner/hur man använder saker.
- Förstå ord som beskriver delarna av ett föremål t.ex. skal, frön.
- Förstå enkla fraser.
- Börja följa enkla uppmaningar.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Jag har en banan.
- Gillar du bananer?
- Jag gillar bananer, nam nam.
- Det är en stor/liten banan.
- Ta bort skalet. Skala bananen. Ta bort/av det. Ta bort det.
- Jag har en kniv.
- Skära, skära, skära med kniven.
- Dela bananen.
- Lukta på bananen, mmmm.

**Utvidgat språk
(exempel på vad
den vuxna kan
säga)**

- Jag har en jordgubbe/kiwi/ananas.
- Titta på kärnorna.
- Titta på skalet. Det känns ludet/mjukt/strävt.
- Vad behöver jag för att kunna skära?
- Jag behöver en kniv. Med en kniv skulle jag kunna skära bananen.
- Jag behöver en skål.
- Nu skär vi upp all frukt. Dela kiwin. Dela den.
- Lägg all frukt i skålen.
- Skalet är äckligt. Tycker du inte om det?
- Ååh du vill inte lukta på det.
- Vi äter inte skalet. Vi slänger skalet i soptunnan.
- Det smakar mumsigt/gott/utsökt/äckligt.

**Relaterade
aktiviteter
hemma**

- Ordna ett teparty.
- Gör en smörgås/popcorn.
- Garnera kakor och muffins.
- Leka med dockhus – fönster/dörrar/skorsten/staket. Kuddarna ska ligga under sängen. Man sover i sängen. Sängen ska vara i sovrummet.
- Leka med leksaksfordon – hjul, ratt, vindrutetorkare, vingar på flygplanet.
- Benämna kroppsdelar (människans, djurens).
- Benämna hushållsföremål, t.ex. benen på bordet, handtag på dörrarna, lock på grytor.

**Vad kommer
härnäst...**

- Benämna alla delar på saker som barnet visar intresse för.
- Prata om hur olika saker och ting fungerar och används/funcionerar.
- Minska användningen av symboljud.
- Utveckla hörselminne i ett begränsat urval med ordet i slutet av meningen. Välj ett föremål t.ex. Var är...?
- Följ en uppmaning (begränsat urval).
- Utveckla turtagning.
- Betona prepositioner i, på, under, t.ex. Tåget är på rälsen.
- Utveckla begreppen samma/inte samma.

Lära-lyssna-ljud*

Leksak/händelse

Flygplan
Tåg
Såpbubblor
Buss
Bil
Båt
Klocka
Ramla ner/bebisgråt
Ambulans
Apa
Clown
Påbörja rörelse
Jultomten
Ugglan
Rutschkana
Ekorre
Mus
Spegel
Tupp
Katt
Hund
Ko
Häst
Får
Gris
Anka/groda
Kanin
Fågel
Fisk
Kråka
Snurra, hjul
Mat, något gott
Tiger, lejon
Orm, spindel
Sova-lek
Låtsas sjunga
Fluga, getting, bi
Före rörelse av olika slag
Björn

Ljud

aaa
tuff-tuff, oo-oo
pop pop
bu bu
brm brm, tut-tut
bå-bå-bå
tick tack
uaa-uaa
DOdoDOdo, io-io-io
o-o a-a
ha, ha, haa
(klara, färdiga...) gå
ho, ho, ho
oOoO
oiiiiii
k-k-k-k-k
piiiiip
hej!
kuckelikuuu
mjau
voff-voff, h-h-h
muu
prrr, iaaaa, tungklackning
bää
nöff-nöff/grymtning
kvack
hopp, hopp
pip pip pip, vissla
schwosh, blubb blubb
kra-kra
runt och runt
mmm
roua(r)
sss
sch
la-la-la
bzzzz
upp, upp, upp
gr- gr-

Vissa leksaker/händelser/ljud är tillagda av översättarna och finns inte med i originalet.

Acknowledgement

* Adapted From: Estabrooks, W. (1998) Cochlear Implants for Kids, © 1998 Warren Estabrooks and The Alexander Graham Bell Association of the Deaf. Inc. Reprinted by Permission.

Toddlers Talk – barn mellan 16 och 30 månader

Det andra avsnittet av filmen *Listen Learn and Talk* handlar om barns språkutveckling mellan 16 och 30 månader. Den visar hur föräldrar kan ta tillvara det som barnet tränat på tillsammans med pedagogen.

I denna ålder förstår barn alltmer språk och du med din viktiga roll som språklig förebild kan utvidga barnets språk på ett klart och tydligt sätt. Det är viktigt att du lyssnar på ditt barn, pratar med henne/honom och ger möjlighet till varierande erfarenheter. Kom ihåg att ditt barn fortfarande håller på att lära sig att lyssna. Det är alltid viktigt att skapa goda ljudmiljöer.

Lek

Att leka med ditt barn kan vara ett av de bästa sätten att införliva meningsfullt språk. Den bästa inläringen sker då barnet är intresserad av aktiviteten. I den här åldern ökar barnets förmåga att koncentrera sig samt förmåga att bevara intresset under längre stunder.

Nu är det lämpligt att kommentera vad barnet gör och säger. Om barnet inte själv har tillräckligt med språk för att uttrycka det hon/han vill, så kan du som modell säga det du tror att barnet vill säga. Repetera språket många gånger så att barnet lär sig att lyssna och koppla ihop aktiviteten med frasen. Efterhand kan hon/han använda liknande fraser i rätt sammanhang. När ni t.ex. leker att ni har kalas och håller upp saft i kamraternas eller dockornas glas repeterar du frasen *Häll upp saften* många gånger. Använd sedan ordet *Häll* i andra situationer som t.ex. när ni håller upp mjölk vid frukosten, håller vatten i badkaret eller när ni lagar mat. På det här sättet lär sig barnet inte bara att lyssna efter ordet utan lär sig även att generalisera och använda ordet i många olika sammanhang.

Filmen visar en mamma som använder ord och fraser för vad hon gör under tiden hon och hennes dotter badar en docka. Hon ger riktigt, tydligt språk i enkla meningar som handlar om vad de gör och hon använder riktiga namn på föremål och handlingar. Hon använder beskrivande ord som *smutsig*, *våt* och *kladdig* för att utöka dotterns begreppsvärld. Barnet är aktivt och deltar glatt i den lek som är meningsfull för henne. Mamman följer barnets lek men initierar också några aktiviteter för att utöka barnets erfarenheter.

I den här åldern behöver barnet höra samma språkstrukturer om och om igen i olika sammanhang för att lära sig bearbeta och förstå informationen. Efterhand som barnet utvecklas, kommer de ord och fraser du som vuxen använder att bli de som barnet själv försöker sig på att använda.

Lägg märke till att mamman på filmen använder strategin att vänta för att ge sin dotter tid att bearbeta informationen och svara. Hon använder strategin att utföra en handling först efter det att dottern har vokaliserat. Hon väntar att hålla upp vattnet tills dottern sagt *häll*. Detta skapar en förväntning hos barnet att hon/han skall svara.

Kom ihåg att ständigt utveckla ditt barns ordförråd. När barnet redan förstår och använder ett särskilt ord eller en viss fras så är det dags att introducera nya ord och fraser. Om ditt barn kan begreppet *stor* kan du börja introducera *enorm/kraftig*; om barnet kan *Den går runt och runt* så introducera *Den snurrar* osv.

Nästa filmsekvens visar hur mamman använder en enkel aktivitet som att byta batterier på en leksak för att vara modell för att utveckla språket ytterligare. Hon repeterar nyckelfraser och pratar med sin dotter genom hela förloppet. Detta är en bra aktivitet för att lära sig mer språk och det gynnar samtidigt den kognitiva utvecklingen. Barnet får på ett konkret sätt erfarenhet av orsak och verkan. Detta är ett tidigt steg i utveckling av förmågan att lösa problem. Hemma finns det många tillfällen att utveckla denna förmåga t.ex. när man leker med batteri- eller mekaniskt drivna leksaker, bygger upp och rasar torn, håller i färg i en deg eller smet, planterar växter av olika slag.

Använd leken för att maximera ditt barns språkliga erfarenheter och kognitiva färdigheter. Det kan leda till en värld full av fantasi och föreställningar. Ditt barn håller på att utforska världen. Hon/han är ivrig att lära sig nya saker. Missa inte ett enda tillfälle!

Hörselminne – Enkla uppmaningar

När ditt barns auditiva förståelse av språk utvecklas, kommer hon/han att förstå flera enkla uppmaningar. På det här stadiet, kommer barnet endast att följa ett led i taget men efterhand som utvecklingen sker kommer hon/han klara av att följa mer än ett. I det tredje avsnittet finns exempel på barn som följer mer komplexa uppmaningar.

Att följa uppmaningar kan utnyttjas under lek eller andra vardagliga rutiner. Man kan leka att djuren får något att dricka, dockorna kan få placeras i olika rum i dockhuset, fordon kan ställas i garaget, man kan hämta kläder, man kan hämta mat från kylskåpet. Ditt barn kommer att visa att hon/han förstår vad du säger i många olika situationer. Barnet går t.ex. till badrummet när hon/han hör *Det är baddags*, eller går och hämtar kattskålen när hon ser katten och hör *Nu är det dags att mata katten*. Detta är en övergång till att förstå tal i öppna situationer/öppen taluppfattning d.v.s. att förstå språk utan visuella ledtrådar eller annat stöd.

Filmen visar flera exempel på barn som följer uppmaningar i åldern 16 till 30 månader. I den föregående delen som handlade om små barn, använde mamman

många handlingsfraser i meningsfulla sammanhang och väntade på att dottern skulle bearbeta och förstå dem. Barn i den här åldern, börjar följa enkla uppmaningar. Då mamman säger *skaka, skaka, skaka* pudret, pudrar barnet talken över dockan. På det här stadiet behöver barnet fortfarande ledtrådar men det är ett mellanskede till nästa utvecklingssteg.

Barnet i nästa filmsekvens följer flera uppmaningar genom att lyssna utan att ha tillgång till ledtrådar. Medan hon äter frukost och hjälper till att plocka ur diskmaskinen, följer hon enkla uppmaningar. Detta visar på auditiv bearbetning, utveckling av hörselminne och att hon börjar att förstå språk utan visuellt stöd. Hon pekar på kinden, torkar sin mun, vänder flaskan upp och ner och stänger luckan till diskmaskinen när hon blir ombedd att göra det. Hennes föräldrar använder vardagligt språk och ger endast uppmaningarna en gång.

Dagliga rutiner

Andra delen av detta avsnitt visar hur du kan ta till vara vardagsrutiner som påklädning, matsituationer, matlagning för att ge språkliga modeller genom ett utvidgat språk. Föräldrarna i filmen bjuder inte bara på ett grundläggande repeterat språk. För att expandera barnets ordförråd och språkliga strukturer använder de även ett utvidgat språk. Efterhand som barn i den här åldern lär sig att bearbeta mer information via lyssnandet utökas förutsättningarna att lyssna in sig på språk som inte är direkt riktade till dem.

Föräldrarna använder en nästan normal talrytm. De förväntar sig att barnet kommer att lyssna och förstå talet på ett naturligt sätt. De ändrar bara hastigheten eller använder betoning när barnet inte förstår eller om nya ord, nya eller svåra begrepp eller ett specifikt språkljud ska introduceras/förstärkas.

Frukost

De strategier och samspel som du ser i samband med den här filmsekvensen kan användas vid alla typer av måltider. Under frukosten, utvecklar pappan samtalsfärdigheter genom att med enkla meningar svara på sin dotters yttranden. Pappan lägger sedan till ny information.

Barnet som är mellan 16 och 30 månader visar att hon förstår vardagliga fraser och kan följa enkla uppmaningar. Hon använder ettordssatser. För att utvidga dotterns språk använder pappan olika språkliga strukturer och nya ord. Han lägger till adjektiv

(*Ijummen gröt*), negation (*den är inte tom*) och s.k. v- frågor (*Var är ditt fjärlshårspanne?*).

För att fånga barnets intresse tappar pappan medvetet gröt på barnstolsbordet. Denna strategi kallas för "sabotage" och kan användas för att ge ytterligare tillfällen att utvidga språket. Strategin kan också användas i många situationer för att uppmuntra till samspel. En leksak läggs i fel låda, favoritnallen råkar tappa sitt öga eller barnet får en skål när hon/han frågat efter en kopp.

Påklädning

Strategin att ge barnet flera valmöjligheter bidrar till att barnet utvecklar sin självständighet och är samtidigt ett sätt att introducera frågestrukturer med antingen/eller. Om barnet t.ex. vid påklädning, lek eller då ni läser en bok får välja vad hon/han vill ha är det större möjlighet att intresset upprätthålls en längre stund.

I denna filmsekvens, får barnet välja mellan två tröjor. Mamman beskriver dem och förväntar sig att dottern skall säga vilken av dem hon vill ha. Sedan pratar mamman om den tröja som dottern valt. Under hela denna sekvens, pratar föräldrarna om vad de gör och förväntar sig att deras barn ska prata och vara delaktig i samtalet. De använder korrekta namn för varje klädesplagg och använder lämpliga fraser för händelser, till exempel, *Sätt benen i jeansen, Sträck upp armarna*. Begreppen får mening genom att föräldrarna pratar om *av/på, upp/ner* och *lika/olika*.

Mamman ger sin dotter möjlighet att via lyssnande välja mellan två saker. Nästa steg är att utöka antalet till att få välja mellan tre föremål. I filmens senare del ger mamman barnet möjlighet att i en mer oväntad situation välja mellan två tröjor. Medan hon jobbar i köket, säger hon, *Vill du ha på dig din rosa eller gröna tröja idag?*

Plocka i/ur diskmaskinen

En enkel aktivitet som att plocka i/ur diskmaskinen kan omfatta ett antal språkliga strukturer och barnet kan få höra flera nya ord. Många andra dagliga rutiner erbjuder liknande möjligheter till språkinläring. Kom ihåg att försöka göra det bästa av varje tillfälle under hela dagen.

Filmen visar en mamma som tillsammans med sin dotter plockar i diskmaskinen. Hon passar på att använda ett utvecklat språk, nya begrepp och träna hörselminnet. Dottern följer en enledad uppmaning och använder ettordssatser och mamman tar tillfället i akt att:

- benämna köksredskap och bestick (substantiv) t.ex. *skål, tallrik, kniv, gaffel, sked*.
- prata om var i diskmaskinen redskapen skall placeras (prepositionsfras), till exempel, *Skålen ska vara högst upp*.
- beskriva redskapen (adjektiv) t.ex. *Kniven är vass*.
- prata om de redskap som inte får plats i diskmaskinen (negation), t.ex. *Kastrullen får inte plats*.
- ge en uppmaning (auditiv förståelse), t.ex. *Stäng dörren*.

Vattna växterna

Mamman och barnet är i trädgården och barnet lär sig skillnaden mellan blommor och träd. Mamma introducerar ett nytt ord (Syrén) och en negation (Det finns inga blommor). Hela tiden sätter hon ord på det hon gör.

Efterhand som ditt barn utvecklas, kommer hennes/hans tal att gå från att vara oförståeligt till att oftare varvas av ett- och tvåordssatser. Hon/han kommer även att imitera fraser. Barnet är inställt på att bearbeta språk genom att lyssna. Du måste öka ditt barns förståelse av ord och språkliga strukturer. Du behöver fortsätta att utveckla barnets hörselminne och uppmuntra ditt barn att prata. Använd en strategi där du är en språklig modell som använder talat och utvecklat språk. Vänta ut ditt och ge tid så får barnet en chans att bearbeta det alltmer komplexa språk hon/han hör. Ge barnet tid att själv säga saker. Uttala orden korrekt och betona de språkljud som står på tur att utvecklas.

De följande filmsekvenserna visar de strategier en mamma använder för att utveckla sin sons tal och kommunikativa färdigheter. Filmerna visar också hur hon, i vardagliga rutiner och i samspelet med sonen, utnyttjar det som tränats hos pedagogerna. Under terapitillfället, använder pedagogerna, för att fokusera på specifika språkljud en mängd olika aktiviteter.

Ett exempel är hur man kan fokusera /s/-ljudet:

- bildkort med ord som börjar på /s/.
- sånger där s-ljud förekommer flera gånger.
- upplevelsebok från ett besök på zoo.

Det förekommer också aktiviteter som utvecklar hörselminne för två saker respektive introduktion av nya ord.

Baka

Mamman väljer att ge extra språklig stimulans under muffinsbakningen. Hon använder en naturlig röst och förväntar sig att sonen ska lyssna, följa uppmaningarna och kommentera det de gör. Sonen sitter nära henne och kan på så sätt lättare lyssna och se vad som händer. Han är engagerad och uppmärksam.

Mamman hjälper sin son att hälla, röra om, och baka. Hon använder sig av språk som förklarar turordning och hon introducerar varje steg med begrepp som *nästa*, *efter* och *sedan*. Vid varje steg, förklarar mamman vad de gör, hon använder utvidgat

språk och är hela tiden en språklig modell för sonens yttranden. Hon använder uttryck som *wow* för att behålla hans intresse och lägger till extra språk för att öka stimulansen. För att utöka ordförrådet, använder hon t.ex. begreppet *omrörning* istället för *runt och runt*. Hon använder nya språkliga begrepp och säger t.ex.: *Det räcker. För stor. Det ser verkligen ut som en kulle.*

Aktiviteten som pågick i en kvart gav flera möjligheter till språkliga upplevelser och inläring. Barnet var som uppslukat och mamman drog nytta av detta för att berika språket och introducera nya begrepp. Barnet bearbetade språket genom lyssnande.

Skapande

I den här aktiviteten, introducerar mamman begreppet Fars Dag. Mamman och barnet gör ett kort till pappan. Om aktiviteten upprepas varje år kommer barnet successivt att förstå vad som är speciellt med Fars Dag. För att göra aktiviteten spännande används flera olika material t.ex. silkespapper, målarfärg och kitor. Under tiden de skapar lär mamman barnet färgord. Hon benämner färgerna på ett meningsfullt sätt under tiden de skapar kortet. Samtidigt har mamman som mål att betona s-ljudet *star/snake* (engelska för stjärna och orm) hon vill också utvidga barnets ordförråd och pratar t.ex. om knogar och vill att barnet ska följa en tvåledad uppmaning. När mamman säger *Jag la det i din hand men på något sätt så hamnade det på din arm*, visar barnet att det förstått genom att peka på rätt kroppsdel.

Barnet i den här filmen använder jargongliknande tal samt en- eller tvåordsfraser. Hans mamma repeterar sin sons två ord och lägger till mer så sonen får höra hur meningen kan utvidgas. När sonen säger *Var stjärnan?* Svarar mamman med *Var är stjärnan?* Mamman är språklig modell utvidgar språket på ett lyckosamt sätt.

Reaktioner på hörselintryck

Filmens första avsnitt förklarar hur föräldern tillsammans med ett litet barn kan introducera en aktivitet med stimulus/respons. I det här kapitlet håller det lilla barnet i ett föremål på egen hand och svarar säkert när pedagogen säger ett ljud. Barnet uppfattar inte bara ljuden utan kan även identifiera dem. Hon upprepar det hon har hört. Situationen illustrerar att barnet kan identifiera ljud enbart genom att lyssna.

När barnet klarar detta har man kommit till en väsentlig utvecklingsfas. För att träna på specifika och fler språkljud kan man leka med tal och röst i olika varianter av babbellek. Detta visas i filmens tredje avsnitt.

Lyssna på långt håll/avstånd

Förmågan att lyssna på avstånd lär sig barn successivt. Avståndet från talaren till barnet kan gradvis utökas. I en kort filmsekvens visas en mamma som leker med sin son i trädgården. På ganska långt avstånd kan sonen uppfatta och förstå det mamman säger. Genom att börja hoppa när mamman pratar om en känguru visar han att han förstått vad mamman sagt. För nyinläring av ord och språk krävs däremot lagom avstånd och goda ljudmiljöer.

Hörselminne – flera betydelsebärande ord

I avsnittet *Babies Babble – Barn under 15 månader*, beskrevs de första stegen av hur man utvecklar hörselminnet genom att man lyssnar efter satsens huvudord. Så fort ditt barns auditiva språkförståelse utvecklas kan hörselminnet också utvidgas. Man kan öka antalet led i uppmaningar eller öka antalet föremål som skall plockas upp/väljas ut.

När ditt barn kan uppfatta enstaka ord ur ett begränsat urval, kan du gå vidare till att låta barnet försöka uppfatta två ord. Kom ihåg att ditt barns förmåga att uttrycka sig själv inte är på samma nivå som förmågan att förstå. På detta stadium kommer barnet alltså inte att kunna repetera hela meningen. Men hon/han kommer att kunna visa att hon/han förstår genom att t.ex. utföra en lämplig handling. Börja med ett begränsat urval av endast tre eller fyra leksaker och öka sedan antalet i urvalet allt eftersom ditt barns hörselminne utvecklas.

Det finns flera kombinationer av ordklasser som kan utnyttjas.

Substantiv plus substantiv	Hitta <u>bilen</u> och <u>bussen</u> . Hämta en <u>kniv</u> och en <u>sked</u> .
Adjektiv plus substantiv	Jag vill ha den <u>stora skeden</u> . Var är den vuxna dinosaurien?
Substantiv och prepositionsfras	Lägg barnet i sängen. Ställ kossan på lastbilen.
Substantiv och verb	Låt fisken simma. Dela äpplet.
Substantiv och possessivt pronomen	Var är mina strumpor?

I samband med leksituationer, då ni läser en bok och dagliga rutiner kan språk som utvecklar hörselminnet lätt användas.

Att läsa böcker tillsammans

I böckernas värld får ditt barn tillgång till en värld av fantasi och en värld som inte enbart handlar om vad man gör här och nu. I den åldern tycker många barn om att höra sina favoritberättelser om och om igen. De kan sitta och lyssna länge och kan även medverka i att återberätta sagan. De kan delta aktivt och repetera fraser.

Förmågan att enbart genom lyssnandet kunna fylla i en ofullständig mening (ett "auditivt avslut") kan nu introduceras. Börja med ett favoritstycke i en berättelse, t.ex. *Jag kommer att pusta och blåsa och blåsa så ditt hus ramlar...* Invänta barnet och låt henne/honom avsluta meningen. Detta är en användbar strategi för att träna lyssnandet och för att se om ditt barn minns och förstår innehållet.

Böcker kan läsas för att introducera nya ord, nya språkliga strukturer. Böcker kan också läsas för att utöka förmågan att känna igen sekvenser och dra slutsatser om vad som kan hända. Prata om och använd olika typer av frågor för att på så sätt se om ditt barn har förstått delar eller hela berättelsen. Ställ inte bara frågor som *Vad är det?* Denna fråga kan besvaras med ett ord och utvidgar inte ditt barns språk eller förmåga att kommunicera kring innehållet. Det är mer effektivt att använda frågor som ger mer öppna svarsalternativ som *Vad hände? Var? Vad tror du kommer att hända?* Om ditt barn inte kommer med en lösning så låt gärna en annan vuxen eller ett syskon agera modell. På så sätt kan barnet få höra olika lösningar och lär sig hur man kan svara på den här typen av frågor. Detta är en betydelsefull grundläggande faktor för ett kritiskt tänkande.

Att kommentera är en effektiv strategi för att berika språkanvändningen. Genom att säga *Jag tror att Peter Pan såg Kapten Krok på piratskeppet*, kan du öppna upp för en förväntan på barnet att själv kommentera händelsen. Barnet kan också uppmuntras att själv kommentera situationer genom att du använder kommentarer som *mmm, oj oj då* och *wow*. Detta ger möjligheten att expandera språket ytterligare. Att börja meningar med *titta på och berätta vad du tycker om...* kan bjuda in barnet till att dela med sig av sina egna tankar och idéer.

Filmen visar en pedagog och ett barn som läser berättelsen om Peter Pan. Pedagogen visar hur man kan uttrycka sig och använder öppna frågor d.v.s. frågor utan självklara svar för att på så sätt utvidga barnets förståelse av berättelsen.

Barnets mamma läser en bok tillsammans med sin son. Han väljer en favoritbok, en bok med regelbunden rytm och rimord. Mamman väljer att ställa frågor som lockar sonen att beskriva hur en av bokens karaktärer tänker och känner. Hon är modell för hur man kan lösa problem och utveckla sin tankeförmåga. Sonen har roligt samtidigt som han lär sig nya saker.

Både barn och vuxna lär sig bäst genom att lyssna och tala i meningsfulla aktiviteter och när man har roligt. På filmen ser vi flera exempel på hur barns uppmärksamhet kan fångas och förmågan att lyssna, förstå och tala utvecklas.

Det andra avsnittet visar språkets tillväxt när det gäller förståelse och den egna förmågan att uttrycka sig från 16 till 30 månader. Vid två och ett halvt års ålder, har barnet ett hörselminne för två föremål eller fler och kan följa tvåledade uppmaningar.

Barnet kan också lyssna på avstånd. Det uttrycker sig i meningar med två till tre ord. Språket som används sker ofta efter imitation av en vuxens språk men det förekommer även spontana uttryck. Barnet i den här åldern förstår enkla prepositioner som *under*, *i* och *på* och kan svara på v-frågor t.ex. *vem*, *vad* och *var*. Talet börjar bli tydligare men det innehåller fortfarande förenklingar av konsonantkombinationer och det kan ersätta ett ljud med ett annat.

Barnet är nu på god väg på att lära sig lyssna och lära sig nya saker.

Utvidga barnets språk – flera förslag

Sidorna 72–89 innehåller förslag på hur du kan utvidga språk och hur du kan guida ditt barn från 16 till 30 månader genom de olika stegen enligt Utvecklingsskalorna (sid. 32–45).

Aktiviteter

Aktiviteterna nedan har samma ordningsföljd som filmens andra avsnitt.

Strategier

Strategierna speglar de exempel som visas i filmen.

Färdigheter och begrepp

Färdigheterna och begreppen överensstämmer med barnets utvecklingsnivå.

Grundläggande språk

Detta är det språk som, för att ge barnet tillgång till aktuella språkljud, ord eller meningar, repeteras många gånger. Allteftersom ditt barn utvecklar sin förmåga att lyssna kommer hon/han inte att ha behov av så många repetitioner av nya ord längre.

Utvidgat språk

Utvidgat språk bör kombineras med det grundläggande språk man använder. Detta gör att barnet omges av en så rik språklig miljö som möjligt.

Relaterade aktiviteter

Detta är förslag på hur du kan använda dig av grundläggande och utvidgat språk i flera olika dagliga rutiner och aktiviteter.

Vad kommer närmast...

Detta visar övergången till nästa steg utifrån Utvecklingsskalorna (sid. 32–45).

Exemplen ska endast ses som förslag och kan naturligtvis förändras och modifieras utifrån de uttryck och de aktiviteter som används i din familj.

Äta frukost

Strategier

- Var en god språklig modell.
- Använd utvidgat språk.
- Använd repetitioner.
- Introducera nya ord för att utvidga ordförrådet.
- Ge barnet tid att svara.
- Uppmuntra turtagning.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Utvecklar förståelse för beskrivningar.
- Följer enkel uppmaning, t.ex. Var är dina kinder?
- Utvecklar begrepp som av/på, tom/full, het/kall/varm.
- Förstår namn på olika kroppsdelar.
- Talar mer och mer förståeligt.
- Det dyker upp fler och fler enkla ord.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Dags att äta frukost.
- Här är din gröt/yoghurt/dina flingor.
- Hämta din sked.
- Här är din sked.
- Öppna munnen. Här kommer gröten/flingorna/yoghurten.
- Här kommer mera gröt/flingor. Ta lite mer.
- Det finns inte mer gröt/mera flingor. Allt är slut.
- Skålen är tom/full.
- Vill du ha en dricka? Här är ditt vatten. Drick lite. Drick upp det.
- Det är gott vatten/god gröt/yoghurt.

**Utvidgat språk
(exempel på vad
den vuxna kan
säga)**

- Jag är hungrig. Är du hungrig?
- Det är dags att äta frukost nu.
- Vad vill du ha till frukost/mellanmål?
- Skulle du vilja ha...?/ Vill du ha...eller...?
- Jag tycker om.../ Jag tycker inte om...
- Du tycker om gröt.
- Gröten/yoghurten är varm och klumpig/kall och krämig.
- Det smakar sött/jättegott/äckligt/hemskt.
- Var är skeden?
- Nej, inte teskeden. Den är för liten. Jag vill ha den stora skeden.
- Oj då! Du spillde mjölk. Torka upp det med trasan.
- Torka munnen.
- Hushållspappret är nästan slut. Rullen är inte full längre.

**Relaterade
aktiviteter
hemma**

- Måltider – middag, lunch, mellanmål på förmiddag/eftermiddag.
- Ha en picnic/födelsedagskalas/firande av olika slag.
- Lekstund – låtsas ha teparty/mata djuren på bondgården/vattenlek.
- Gemensam läring av relaterade berättelser.

**Vad kommer
härnäst...**

- Använd adjektiv, t.ex. storlek, form, färg.
- Utvidga språket kring kvantiteter, t.ex. inte mycket, det räcker, det är för mycket, det är nästan tomt.
- Ge valmöjligheter, t.ex. vill du ha mjölk eller apelsinjuice?
- Använd pronomen – mig, mitt, mina, du, ditt, dina.
- Var modell för enkla meningar.
- Matcha föremål med bilder i böcker.
- Utveckla hörselminne i aktiviteter som innehåller ett begränsat urval:
  - Välj ut två saker med användning av "och".
  - Välj utifrån en beskrivande fras.
  - Följ två enkla uppmaningar/en tvåledad uppmaning.

Plocka i/ur diskmaskinen

Strategier

- Uppmuntra delad uppmärksamhet.
- Introducera nya ord.
- Var modell för ett korrekt språk.
- Använd utvidgat språk.
- Skapa en lugn omgivning.
- Använd repetition.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Utvecklar kategorisering.
- Utvecklar begreppen öppna/stäng, uppe/nere.
- Följer en uppmaning som innehåller prepositionen "i", t.ex. Ställ skeden i diskmaskinen.
- Utvecklar orsak och verkan.
- Lär in nya ord, t.ex. stråle, diskmaskin.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Öppna/stäng dörren.
- Var är den stora/lilla/blåa skålen/tallriken/koppen/skeden?
- Här är den stora/lilla/blåa skålen/tallriken/koppen/skeden.
- Ställ skålen/koppen/skeden/tallriken i diskmaskinen.
- Var är din kopp?
- Åh, den är på bänken/bordet.
- Här är den. Ställ in den. Ställ den i diskmaskinen.
- Ställ den på den översta/lägsta hyllan.
- Snurra runt den.

Utvidgat språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Här är alla skedar/gafflar/knivar.
- Ställ dem i diskmaskinen.
- Här är din skål och din kopp.
- Ställ in pappas mugg. Vänd den upp och ned.
- Tallrikarna är väldigt smutsiga.
- Diskmaskinen kommer att göra dem rena.
- Var är diskmedlet?
- Skaka pulvret och håll i det. Diskmaskinen är full.
- Nu sätter vi på diskmaskinen.
- Kan du höra den? Den låter mycket.
- Allt kommer att vara rent snart.

Relaterade aktiviteter hemma

- Tvätta leksaker.
- Lägga undan kläder.
- Städa.
- Läs böcker som handlar om köksgöromål.
- Bada.
- Tvätta bilen.
- Packa en resväska.
- Packa picnicorg, skolväska eller matsäck.
- Handla – lägga saker i korgen/vagnen.
- Ställa in det man handlat i skåp och lådor.

Vad kommer härnäst...

- Använd beskrivande språk, till exempel en plastmugg, skålen med kaninen på.
- Utveckla kategorisering av språket, till exempel, disken ska in i diskmaskinen/kläder ska in i tvättmaskinen/knivar, gafflar, skedar hör ihop.
- Utveckla en förståelse för föremål, t.ex. Kniven är vass, vi använder den till att skära med.
- Introducera genitivuttryck t.ex. pappas kopp, mammas smörgås.
- Använd normal talhastighet och rytm.
- Använd extra betoning mer sällan.
- Utveckla hörselminne för två saker med olika språkliga särdrag, t.ex. ställ den stora skålen i diskmaskinen. Ställ skålen och skeden i diskmaskinen. Ställ skålen på den översta hyllan.
- Låt barnet följa en tvåledad uppmaning, t.ex. Ställ in din flaska och stäng dörren.

Baka muffins

Strategier

- Var en god språklig modell.
- Expandera språket.
- Se till att ha en god ljudmiljö.
- Använd enbart lyssnande.
- Repetera.
- Fånga barnets uppmärksamhet.
- Gör det roligt.

Färdigheter/begrepp och språk

- Följer tvåledade uppmaningar.
- Utvecklar frågeformuleringar.
- Börja klara ordningsföljd/sekvensering.
- Börjar förstå mängdbegrepp.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Kom så bakar vi muffins.
- Vi behöver en skål och en sked. Var är skeden?
- Vad behöver vi mer?
- Öppna muffinsblandningen.
- Häll i muffinsblandningen i skålen. Häll, häll.
- Vad behöver vi nu? Vad gör vi nu?
- Hur mycket vatten behöver vi?
- Rör blandningen runt och runt.
- Sätt på ugnen.
- Var försiktig den är varm.
- Lägg lite smet i muffinsformarna.
- Det räcker.
- Använd den stora skeden.
- Den är för stor.
- Kom så sätter vi in plåten i ugnen.
- Nu åker ni i ugnen muffinsar!
- Nu är det dags att städa undan.

Utvidgat språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- De här muffinsarna är jättegoda.
- Jag älskar muffins.
- Tycker du om muffins?
- Jag tycker om chokladmuffins.
- De är mina favoriter.
- Vilka muffins är dina favoriter?
- Öppna paketet och häll i blandningen.
- Häll ner allt i skålen. Se till att paketet är tomt. Blanda ihop det.
- Rör runt med en stor sked.
- Se till att blanda ordentligt.
- Vad behöver vi nu då?
- En deciliter vatten och ett ägg. Vem vill knäcka ägget?
- Oj då. Det hamnade äggskal i smeten. Jag måste ta bort det.
- Du blandar jättebra.
- Ta nu lite smet på en sked.
- Lägg det i en muffinsform. Bara lite. Vi vill inte att de ska bli för stora.
- Jag ställer in dem i ugnen.
- Var försiktig, bränn dig inte.

Relaterade aktiviteter hemma

- Alla typer av matlagning som t.ex. göra gröt/mackor/skära grönsaker/göra glasyr till kakor.
- Alla typer av aktiviteter som innehåller flera steg i följd, t.ex. klä på sig, borsta tänderna/bädda sängen/städa undan leksaker/städa/enkla berättelser/leksaker som innehåller en viss ordningsföljd.
- Göra upplevelseböcker med foton eller teckningar på något som barnet tycker om att göra som sätts i en viss ordningsföljd, t.ex. besöka simhallen/handla/leka/klä sig fin/besök i parken/besök på djurpark.

Vad kommer härnäst...

- Hörselminne för två saker i olika språkliga kontexter som innehåller prepositioner och pronomen, t.ex. hon är på sängen. Lägg skålen i diskhon.
- Hörselminne för 3 föremål.
- Introducera frågor, vad använder vi för att...? (funktion).
- Utveckla begrepp för storlek och form.
- Introducera språk för att kunna prata om ordningsföljd, först, nästa, sedan, etc.
- Börja lyssna på avstånd.
- Var modell för hur man uttalar nya ord – betona för att uppmuntra imitation.
- Introducera mer mängdbegrepp som till exempel några, alla, halva.
- Betona särskilda språkljud i ord och fraser.
- Utveckla vad som uttrycker en del av en större mängd, t. ex en påse med... en flaska med...
- Utveckla lyssnandet utan kontext – följa enledad uppmaning, välja ett föremål.

Göra ett Fars Dagskort (eller rita och klistra tillsammans)

Strategier

- Använd “**auditivt bombardemang**” – ge barnet så många auditiva upplevelser som möjligt.
- Var modell för ett korrekt språk.
- Använd utvidgat språk.
- Använd normal talhastighet och rytm.
- Vänta på barnet så hon/han hinner bearbeta den nya informationen.
- Ge barnet tid att svara.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Utvecklar talbegrepp.
- Utvecklar färgord som adjektiv.
- Följer tvåledade uppmaningar.
- Utvecklar formbegrepp.
- Har förståelse för prepositioner, t.ex. högst upp, i mitten.
- Svarar på “v-frågor”, t.ex. Vad är det? Var är...? Vad använder man den till?
- Har förståelse för storleksbegrepp, t.ex. stor och liten.
- Sätter ihop två ord (tvåordssats).

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Vi ska göra ett kort till pappa.
- Hämta målarfärgerna och penslarna.
- Vik kortet och klipp det.
- Klipp ut kortet. Klipp det försiktigt.
- Jag vet, vi målar en orm.
- En grön orm.
- Nej, den där är inte grön, den är blå.
- Var är den gröna?
- Det är rätt. Den är grön.
- Måla ormen.
- Jag klipper ut ett hjärta.
- Var skall vi sätta det?
- Hämta limmet.
- Limma på det, lim, lim.
- Sätt dit det, tryck, tryck, tryck.
- Vi har två hjärtan – ett, två.
- Ett högst upp och ett i mitten.
- Måla hjärtana röda.
- Var är den röda färgen?

**Utvidgat språk
(exempel på vad
den vuxna kan
säga)**

- Här är lite papper och cellofan i olika färger.
- Vilken färg skulle du vilja ha?
- Jaha rosa, du vill ha rosa. Det är en fin färg. Jag tror det är min favoritfärg.
- Är det din favoritfärg?
- Jag viker den på mitten, så kan du klippa den.
- Jag viker det försiktigt. Vill du klippa det?
- Klipp ut det, var försiktig, saxen är vass.
- Vad ska vi göra först?
- Vad skulle du vilja göra?
- Jag klipper ut ett stort hjärta. Det kommer pappa att tycka om.
- Jaså du har ritat ett hus. Huset har inga fönster eller dörrar. Det behöver några fönster och dörrar.
- Måla dörren röd och fönstren blåa.
- Vi kan väl göra en trädgård runt huset.
- Pappa kommer att älska det här kortet.

**Relaterade
aktiviteter
hemma**

- Alla typer av skapande, som att måla, rita, klippa, klistra, stämpla.
- Skapa ett collage som ser ut som en trädgård/park/strand.
- Göra ett dockhus/bondgård/garage.

**Vad kommer
härnäst...**

- Utveckla begrepp om ordningsföljd.
- Utveckla prepositioner som anger läge, t.ex. i mitten, vid sidan av.
- Börja räkna.
- Introducera pronomen, t.ex. hon/de/han.
- Bygga upp ordförrådet, t.ex. synonymer, delar av en helhet.
- Betona specifika språkljud extra.
- Använda många olika språkljud i ord och fraser som barnet behöver höra – “auditivt bombardemang”.
- Utvidga “v-frågorna”, t.ex. vem, vad, var.
- Var en god modell när det gäller uttal.
- Utveckla hörselminne för 3 föremål – begränsat urval.
- Utveckla talförståelse, ett led, ett föremål.

Children Chatter – Barn upp till skolstart

Det tredje avsnittet av filmen *Listen, Learn and Talk* följer barns utveckling från 31 månader fram till skolåldern. Det är den period då barn befäster sin språkliga förmåga att förstå och producera språk. Barnen utvecklas från att tala i satser med två ord till att uttrycka sig med allt mer komplexa meningar och grammatiska konstruktioner. De börjar tala om vad som har hänt, händer och kommer att hända. De lär sig att återberätta sagor, beskriva föremål, människor och händelser och lär sig samtala med andra. Talet blir tydligare och barnen blir något av s.k. pratkvagnar och tycker mycket om att berätta, fråga och samtala.

Barnens förmåga att lyssna utvecklas från att bäst kunna lyssna i en lugn miljö till att klara av att lyssna trots bakgrundsljud. Det auditiva minnet utvecklas successivt och barnet kan till sist klara att minnas instruktioner i flera led. Barnen kan lyssna och förstå information från en inspelning, radio eller TV-program och de kan samtala i telefon. Barnen blir allt mer medvetna om händelser även utanför den omedelbara omgivningen.

Filmen som du kan se på www.cochlear.se är ett komplement till texten och visar på ett konkret sätt hur du kan fortsätta hjälpa ditt barn att utöka sin språkförmåga genom att lyssna.

Utvidga barnets språk

Barnet utvecklar sin förmåga att förstå och uttrycka sig språkligt. Du kan hjälpa barnet genom att ligga steget före d.v.s. låta barnet höra ord och grammatiska uttryck som hon/han ännu inte använder spontant. Det är i dialogen med dig som barnet uppmuntras att prova att använda komplexa begrepp och fraser.

Filmen visar exempel på hur du som förälder kan bidra till att barnets språk utvecklas. Du ser t.ex. en mamma och ett barn ute i trädgården. Mamman tar vara på barnets nyfikenhet och sätter ord på det barnet tittar på. Hon berättar med hjälp av olika grammatiska strukturer och begrepp om växter, knoppar och stjälkar. Du hör mamman använda negationer, modala hjälpverb, komplexa fraser, plural och komparationer t.ex.

- Alla knopparna har inte slagit ut.
- Det kan finnas spindlar där.
- De blommorna har slagit ut men dessa är inte utslagna. Jag tror att den där behöver mycket vatten. När de öppnar sig blir de vackra blommor.
- Det är inte så många knoppar. Det finns några få.

Mamman varierar sitt språk i olika situationer. Allt för att sonen till sist själv ska kunna använda de olika begreppen och konstruktionerna.

Barn vill vara med

Så gott som all språkinläring sker när barnet är engagerat i ett meningsfullt samspel.

Att låta barnet få vara med och hjälpa till i hemmet ger fantastiska inlärningsmöjligheter. Barnet får på så sätt chans att utveckla sitt lyssnande och sitt eget tal i naturliga situationer. Prata om vad ni gör tillsammans när ni sätter in disk i diskmaskinen, lagar mat, bakar, städar, bäddar sängen etc. Låt barnet få en egen borste att sopa med, en egen spade att gräva med. Språk och begrepp förankras ytterligare genom handling och får goda möjligheter att utvecklas ytterligare.

På filmen ser du ett barn som hjälper sin mamma. Mamman sätter språk på vad de ska göra. Hon säger t.ex. "lägg byxorna i pappas hög", "Var snäll och sätt skålen i diskstället". Mamman utvidgar sin dotters ordförråd genom att säga: "skölj och krama svampen". Hon förväntar sig att dottern ska förstå och minnas två instruktioner t.ex.: "ta ut smöret och osten ur kylan".

Lek

Genom rollekar börjar barnet utveckla sin fantasi. Barn tycker t.ex. om att leka med dockor, leksakdjur och actionfigurer. Leken möjliggör kreativt tänkande och ger en bra grund för fortsatt språkutveckling. Rolleken utvecklar den pragmatiska förmågan som är så viktig för en effektiv och fungerande kommunikation.

På filmen ser du ett barn mitt i en rollek där hon låtsas gå och handla åt sin mamma och ha en tejudning.

Leken ger många möjligheter att ytterligare utveckla förmågan att lyssna, begreppens betydelse och användning av språket. Filmen visar ett antal exempel på detta:

- En mamma förklarar ordet monorail (balkbana för tåg som går på ett spår) genom att beskriva skillnaden mellan ett tåg och en monorail.
- En pappa lär sin dotter spelets regler – Vem tycker du ska börja? Jag blandar korten, du väljer ett kort, sprid ut korten så här.
- En mamma beskriver vad Antarktis är och för att utöka sin sons kunskaper berättar hon om pingvinerna som bor där.
- En mamma ger sin son möjlighet att träna fraser med olika adjektiv – *mannen med en gul/röd/blå hatt.*

Försök att hela tiden utvidga ditt barns ordförråd, använd synonymer t.ex. lastbil, lastfordon, långtradare, pickup. Använd övergripande termer som t.ex. musikinstrument för blockflöjt, gitarr, trummor.

Tal

Vid tre års ålder brukar barnets tal vara ganska väl etablerat. Men förmågan att lyssna och använda speciella språkljud i ord och fraser måste övas även i fortsättningen. När förmågan att lyssna blir mer specifik förbättras artikulationen. Det finns flera strategier som du kan använda för att hjälpa ditt barn att mer specifikt lyssna på enskilda språkljud.

Frekvent exponering av språkljud

Det ljud som ett barn har svårt att själv producera kan upprepas i flera situationer. Om ett barn t.ex. har svårt att producera ett f-ljud kan man berätta en saga där det finns anledning att repetera f-ljudet många gånger. Det kan vara sagan om de tre små grisarna. När vargen kommer och säger att han ska blåsa ner grisarnas hus kan man upprepade gånger ljuda och säga *f,f,f,f,f*. Ett annat sätt är att fokusera språkljudet är att göra ett bildcollage med bilder på föremål som börjar på f-ljudet. När man klipper och klistrar bilderna finns det anledning att upprepade gånger säga orden och även bilda meningar där ordet ingår.

Artikulationslekar/babbelövningar

Talspråksljud bör så långt som möjligt användas i sitt sammanhang. Man benämner aktiviteter, lekar och leksaker där ljudet används på ett naturligt sätt. I vissa fall kan det dock vara bra att mer direkt introducera och träna enstaka talljud. Babbel/artikulationslekar är ofta ett snabbt och effektivt sätt att göra detta.

I filmen ser vi en pedagog som repeterar samma stavelse flera gånger. Barnet har lärt sig att hålla en leksak nära örat som symbol för att det är dags att lyssna noga. Pedagogen upprepar t.ex. *la la la la, uf uf uf uf, pa pa pa be be be, och ku ku ku ti ti ti*. Ljuden bör sedan övas i ord och fraser som i exemplet på filmen där ljudleken *ku ku ti ti* återfinns i frasen: *a cup of tea*. Ett exempel på svenska kan vara ljuden *ti ti ko ko ka ka* som återfinns i frasen *titta där är klockan*.

Babbelövningar är också ett utmärkt sätt att finjustera lyssnandet på talljudens olika särdrag som **tonande/tonlösa ljud** eller främre/bakre ljud. Exempel på detta kan vara *bibibibi, pipipipi eller tatatata, kakakaka*. Att öva rimord är ytterligare ett sätt att fokusera uppmärksamheten och öka medvetenheten om de små skillnader som kan finnas mellan ord.

Försök ge barnet många möjligheter att lyssna och själv producera ljud i fraser och meningar.

Betoning

Att betona ett specifikt språkljud är ett bra sätt att locka barnet att uppmärksamma ljud i början, slutet eller mitten av ord.

På filmen ser du en mamma som tillsammans med sitt barn leker med klistermärken föreställande havsdjur. Mamman betonar s-ljudet när hon pratar om klistermärkena. När ditt barn lärt sig säga s i enstaka ord kan samma ord sedan övas i fraser och meningar.

Tekniken att betona specifika språkljud behöver inte användas när barnet efter hand kan producera ljudet korrekt.

Successivt lär sig barnen att själva korrigeras sitt tal. Ett exempel på detta ser du på filmen. Pedagogen har t.ex. integrerat ett språkljud *th* i en lek som tränar hörselminnet. Varje gång det är barnets tur att ge instruktioner i leken får hon chans att använda konstruktionen med det aktuella ljudet i frasen *Take out the crocodile and put it on the thick square*. När barnet misslyckas med sitt läspljud korrigeras hon inte direkt, pedagogen väntar istället in barnets egen spontana rättelse. Ett exempel för svenska språket skulle kunna vara att barnet får säga: *ställ den svarta katten på den stora rutan* (om man vill träna s-ljudet).

Du kommer att behöva ge ditt barn extra stöd ända tills hon/han klarar av att spontant rätta sig själv. Ett mycket bra stöd är att låta barnet få höra det korrekta uttalet flera gånger. På filmen ges exempel på en pappa som på ett naturligt sätt säger det ord (*supposed*) med korrekt uttal som barnet misslyckats med i sitt eget uttal. Pappan ger här barnet en modell för korrekt artikulation och korrigerar inte barnets uttal. Barnet lyssnar och säger ordet korrekt efter det att pappan sagt ordet.

De flesta språkljud är etablerade ungefär då det är dags för skolstart. I filmen finns ett flertal exempel på hur man för att underlätta för barnet specifikt kan uppmärksamma och lyssna på ljud tillsammans. Detta kan göras både på ett naturligt och för barnet roligt sätt.

Hörselminne

De två föregående avsnitten visade hur små barn utvecklar sitt hörselminne. Barn börjar med att förstå ett till två ord, först i s.k. **closed set** med ett fåtal saker att välja mellan (begränsat antal valmöjligheter). Successivt utvecklas förmågan och de börjar förstå orden även i s.k. **open set** då inga valmöjligheter är tillgängliga (obegränsade valmöjligheter).

Hörselminnet kan utökas. Följande exempel visar hörselminne för tre förväntade objekt som presenteras i closed set, i sitt sammanhang och med konkreta valmöjligheter. Här är urvalet begränsat men urvalet kan bestå av endast några få till ett större antal valmöjligheter.

- Tre substantiv – *hämta hårborste, schampo och handduk* (detta sägs precis innan barnet ska bada/duscha).
- Två adjektiv och ett substantiv - *den långhåriga vita hunden* (pekas ut bland flera djur med olika egenskaper, till exempel en långhårig vit katt, en långhårig svart hund, en korthårig svart katt, etc.).
- Två substantiv och ett verb – Både stingrockan och delfinen simmar.
- Substantiv, preposition och substantiv – *Dockan ligger bakom soffan.*
- Substantiv, konjunktion och substantiv – *Sätt lastbilen och bilen på vägen.*
- Substantiv, negation och substantiv – *Sätt lastbilen men inte bilen på vägen.*

Från detta stadium fortsätter barnet att utveckla förståelse och minne för fler detaljer som presenteras i sitt sammanhang och med valmöjligheter.

Hur man successivt kan utöka svårighetsgraden

Bekant ordförråd	→	Mindre bekant ordförråd
Lugn miljö	→	Miljö med störning i bakgrunden
Få saker/detaljer att välja mellan	→	Fler saker/detaljer att välja mellan
Mycket stöd och hjälp för att förstå	→	Mindre eller inget stöd och hjälp för att förstå
Extra betoning av betydelsebärande ord	→	Normal betoning och intonation
Upprepad information om barnet frågar efter det	→	Informationen ges endast vid ett tillfälle
Uppfatta och minnas en sak	→	Uppfatta och minnas upp till fem saker
Enkla meningsstrukturer	→	Mer komplexa satsstrukturer
Naturlig röst	→	Inspelad röst

När ditt barn förstår eller kan välja mellan två föremål/begrepp vardagliga sammanhang kan man så småningom förvänta sig att hon/han klarar av att förstå en välbekant instruktion som sägs i ett ovanligt/icke förväntat sammanhang.

Barnet kan nu t.ex. förstå en vardaglig instruktion eller välja ett känt föremål även när ordet/frasen sägs i ett ovanligt sammanhang. Medan du lagar mat kan du be ditt barn hämta en boll. Barnet visar då förståelse för ordet boll trots att hon/han inte borde förvänta sig att du "behövde" en boll då du lagade mat. De exempel som anges i tabellen ovan kan användas för att utöka svårighetsgraden både när ord presenteras i sitt sammanhang (s.k. closed set) och då orden sägs i icke förväntade sammanhang (open set).

På filmen ser du exempel där barn tolkar och förstår mer komplexa instruktioner och beskrivningar, *Ge mig något som åker på vatten och har segel* (closed set) till *jag tänker på något som börjar på r, åker till månen och där astronauter går in* (open set).

Förmågan att bearbeta och minnas ljud är en nödvändig förutsättning inför ett barns skolstart. För att kunna följa med i skolundervisningen har barnet behov både av att bearbeta ett komplext språk, utföra flerledade instruktioner samt minnas detaljer.

På filmen ser du ett barn som följer instruktioner i flera led och som presenteras i sitt sammanhang. Pedagogen talar snabbt och tyst och förväntar sig att barnet tolkar informationen direkt. Barnet föreslår sedan ombytta roller och får på så sätt möjlighet att själv använda sig av liknande språklig struktur.

Att spela spel tillsammans är ett trivsamt sätt att utveckla språkliga färdigheter. Man kan spela bräd-/kort- eller ordleksspel i väntrum, när man väntar på mat på restaurang eller i bilen. Några exempel:

Jag ser en... som är... (gissningslek)

Leta efter saker som börjar på ett visst språkljud (alfabetslek)

När jag var i affären köpte jag...

Jag tänker på något som...

Rim och ramslekar

Räkna upp ord inom olika kategorier (ex djur, grönsaker etc.)

Gissa vem/vad jag är?

"En ska bort". Vilken ska bort och varför ska den bort?

Sök motsatser

Att lyssna och minnas längre sekvenser

Förmågan att lyssna på och minnas längre sekvenser är en förutsättning för fortsatt utveckling. Denna förmåga gör det möjligt att exempelvis kunna återberätta historier, skämt, ställa gåtor och i rätt ordning följa flerledade uppmaningar. I skolan bör eleverna minnas den information de fått vilket ställer krav på förmågan att lyssna och minnas längre sekvenser. Tidigt kan denna förmåga tränas genom att man sjunger barnvisor, leker lekar och läser/berättar sagor.

Barn tycker mycket om att lyssna på samma saga många gånger. Efter hand kan de själva berätta sagan för någon i familjen. Uppmuntra barnet att lyssna på och härma sagornas olika rollfigurer. På så sätt lär barnet sig, genom variation av röstens kvalitet, tonhöjd och styrka att kontrollera sin egen röst. Barnet får på detta sätt också träning i att uttrycka känslor som ilska, besvikelse, förvåning, rädsla eller glädje.

Genom att få möjlighet att höra en saga många gånger utvecklas förmågan att lyssna och komma ihåg. Följdfrågor bidrar också till att barnet minns och kan berätta innehållet i rätt ordning. Efter hand kommer barnet att bli nöjt efter att ha hört en ny saga en gång. Förmågan att återberätta det man hört utvecklas successivt från att behöva fler repetitioner till att kunna återberätta detaljrikt efter att ha hört sagan endast en gång. Man kan använda dockor, bilder eller leksaker för att tillsammans träna på att återberätta en saga. Gå sedan vidare och be barnet berätta sagan med allt mindre stöd och hjälp. Öka svårighetsgraden och låt barnet lyssna på längre sagor och berättelser.

På filmen ser du en flicka som med stöd av leksaker återberättar sagan om de tre små grisarna. I en annan sekvens ser vi ett barn som på ett mer självständigt och avancerat sätt börjar kunna återberätta en berättelse som han lyssnat på via en inspelning. I denna utvecklingsfas behöver barnet stöd av frågor för att återberätta. Han kommer sedan att utveckla sin förmåga och återberätta historien utan stöd av vare sig bilder, frågor eller igångsättningar. Att ha förmåga att lyssna på inspelade sagor/berättelser är en färdighet som gynnar möjligheten att följa med då man t.ex. senare ska titta på film eller TV i skolan.

Upplevelser utanför hemmiljön

Upplevelser utanför hemmet ger ytterligare möjligheter till språkutveckling. Det kan t.ex. vara i parken, på museet, biblioteket, i olika affärer, på stranden, eller när man åker tåg, buss etc.

För att ytterligare ge möjlighet att återberätta vad man gjort tillsammans kan man göra "upplevelseböcker" som bidrar till möjligheten att minnas och berätta i sekvenser, med rätt tempus och lämpligt ordförråd. I böckerna kan man rita, klistra in fotografier eller annat som hjälper barnet att minnas. Var alltid noga med att barnet är delaktigt och själv får bidra till bokens innehåll. Senare kan samma bok användas för att stimulera läsning. Barn tycker mycket om att läsa och berätta om sig själva och sina egna erfarenheter. Upplevelseböcker kan vara ett effektivt stöd för att stimulera till samtal.

Avancerad förmåga att lyssna

Ett barns förmåga att lyssna i olika miljöer utvecklas under denna period. Initialt är den lugna miljön utan störningar optimal för att barnet ska lära sig upptäcka, identifiera, tolka/förstå och skilja på olika ljud. Efter hand kan man försvåra miljön d.v.s. lyssna på något längre avstånd, lyssna trots bakgrundsljud, lyssna på inspelade röster eller tala i telefon. På filmen visas flera exempel på hur barn kan utveckla dessa förmågor.

Lyssna i miljöer med bakgrundsbrus

Lugna miljöer utan störningar är initialt en nödvändighet för barnet. Det är dock väsentligt att barnet får erfarenhet av och möjlighet att utveckla sin förmåga att lyssna även i svårare situationer. Detta kan ses som en förberedelse för delaktighet i förskola och skola.

När barnet första gångerna får lyssna i stökiga miljöer är det viktigt att man använder ett bekant ordförråd och språk. Barnet ska ha möjlighet att utifrån situationen förstå vad det är som hörs/sägs. Man kan t.ex. börja med att prata även med musik/TV som bakgrundsljud. Successivt kan man närma sig störningskällan och även använda ett mer komplext språk.

På filmen får vi se en pojke och hans barnvakt vid en ankdamm. Barnvakten talar nära pojkens mikrofon och försöker på så sätt göra det bästa av situationen och ger pojken ett ytterligare utvecklat ordförråd och språk.

Filmen visar också ett barn som håller på att lära sig mer avancerade färdigheter i att lyssna på en inspelad berättelse med bakgrundsljud. I detta skede lyssnar barnet till berättelsen mening för mening för att till sist kunna lyssna på hela historien och sedan återberätta.

Lyssna/tala i telefon

En förutsättning för att tala i telefon är att barnet har förmåga att samtala om saker utan stöd av sammanhang och visuella ledtrådar.

Börja med att låta barnet prata med någon hon/han känner. Förbered barnet på vilka frågor eller påståenden (med varierat antal ord) som hon/han kommer att höra. Förbered barnet på de hälsningsfraser som vanligen förekommer. Öka successivt svårighetsgraden genom ett ökat antal meningar. Efter hand kan man föra in en mening som inte är förväntad. Barnet får erfarenhet av att följa ett samtal med okänt innehåll. Öka svårigheterna gradvis från kända röster och känt innehåll till mer okända röster och okänt innehåll.

På filmen visas en flicka som successivt gått igenom dessa stadier. Hon kan nu samtala med sin faster och visar en avancerad förmåga att lyssna och förstå samtal via telefon.

Samtal

På filmen ser vi ett barn som pratar med sin pappa. Flickan visar förmåga att lyssna och förstå oväntade ämnesområden, hon har ett gott hörselminne och kan återberätta händelser i rätt ordningsföljd. Hon visar prov på förmåga att använda ett komplext språk och kan initiera och upprätthålla ett ämne. Flickan klarar också av att följa med vid ämnesbyten.

Flickan har genom åren fått intensiva möjligheter att lyssna på och öva språk. Hon har nu en avancerad kommunikationsförmåga både när det gäller att lyssna på andra och att själv tala och bli förstådd. Hennes begreppsutveckling är på gång och hon visar förmåga att använda begrepp vad gäller form, storlek, struktur, antal och färg. Alla begrepp måste förstärkas och utvecklas ytterligare inför skolstart. Flickan på filmen utvecklar sin förmåga genom konversation i en mängd olika situationer och kan förutse vad som kommer att sägas/hända. Hon visar prov på förmåga att i samtal med annan person även uppfatta information som sagts på TV:n.

Hon kan spela spel och använda sin fantasi. Hon är ett lyssnande, tänkande och talande barn. Även om den aktiva förmågan att lyssna nu är etablerad kommer utvecklingen på många sätt att fortsätta.

Utvidga barnets språk – fler förslag

På de följande sidorna får du, med utgångspunkt från de tidigare utvecklingsskalorna, fler förslag på hur du kan hjälpa barnet att utveckla sitt språk.

Aktiviteter

De aktiviteter som beskrivs visas på filmen (www.cochlear.se).

Strategier

Användbara strategier visas även på filmen (www.cochlear.se).

Färdigheter och begrepp

Färdigheter och begrepp syftar på den nivå ditt barn har uppnått.

Grundläggande språk

Detta är det språk som barnet hör och som upprepas många gånger i olika situationer för att barnet, utifrån sin individuella utvecklingsnivå, ska få möjlighet att uppmärksamma specifika ljud, ord eller meningar. Efter hand har barnet fått en grundläggande hörsel- och språkförmåga och hon/han är inte längre i behov av så många repetitioner som tidigare.

Utvidgat språk

Detta är det språk som utöver det grundläggande språket utvecklar och berikar den språkliga miljön för ditt barn.

Relaterade aktiviteter

Detta är förslag på hur du kan använda såväl grundläggande språk som mer avancerat i de vardagliga aktiviteterna och rutinerna.

Vad kommer härnäst?

Här ges förslag på vad som kan förväntas i nästa utvecklingsfas utifrån de områden som beskrivs i utvecklingsskalorna sid 32–45.

Exemplen ska endast ses som förslag. Du ska själv anpassa ditt språk till det som är relevant för dig, ditt barn och din egen familj.

Vidareutveckla hörselminnet

Strategier

- Repetera nya ord, nytt språk.
- Använd utvidgat språk.
- Låt barnet lyssna först.
- Låt en vuxen vara förebild/modell.
- Ge instruktionen en gång.
- Vänta ut barnets respons.
- Tillrättalägg uppgiften så att barnet lyckas.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Har utvecklat ett hörselminne för tre enheter (closed set) hämta mössan, skorna och jackan.
- Kan välja ett föremål utifrån beskrivning ge mig det som kan åka på vatten.
- Förstår begrepp som t.ex. bred/smäl.
- Förstår nya ord/begrepp.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Jag har en stor gul lastbil/mycket gammal bil/liten gul lastbil/ röd racerbil/ mycket gammalt tåg.
- Titta på den breda/smala vägen.
- Bilarna kör på vägen.
- Var försiktig, kör försiktigt, kör inte för fort.
- Sätt den stora gula lastbilen på den breda vägen.
- Sätt den stora röda bilen på den smala vägen.
- Vilken kör snabbast på vägen?

Utvidgat språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Detta är en mycket bred väg.
- Det är som en motorväg. Det är som den vägen vi kör till farfars hus. Man kan köra fort på en motorväg men man får inte köra för fort.
- Titta på den smala vägen. Man måste vara extra försiktig på en smal väg.
- Vänd bilen. Du måste stanna på den högra sidan av vägen.
- Se upp för vägarbetare. De har sin arbetsplats på vägen.
- Ser du mannen som signalerar att vi ska stanna. Vi måste vänta tills han säger att vi får köra igen. Vi vill inte vara med om en olycka.
- Den stora gula lastbilen gräver ett hål. Se hur föraren gräver upp all jord. Sedan tippar han jorden på lastbilens flak.

Relaterade aktiviteter hemma

- Ta till vara en situation i hemmet där du har olika föremål som ditt barn känner igen. De får gärna ha olika färg, storlek eller höra till olika kategorier.
- Sortera tvätten tillsammans och säg t.ex. till barnet: ge mig pappas röda mjukisbyxor och hans röda t-tröja, lägg strumpor och t-tröjor i korgen/på hyllan/i tvättmaskinen.
- Lek med leksaksfordon och säg t.ex till barnet: sätt den röda lastbilen på den breda/smala vägen.
- Kör den stora svarta bussen uppför backen in i garaget.
- Spela kort eller spel tillsammans. Lek med klistermärken.
- Lek låtsaslekar tillsammans. Lek att ni går och handlar, har tebjudning, är på en bondgård eller gör en rollek av en favoritsaga/film eller liknande.
- Låt barnet vara med när du arbetar i trädgården. Prata om vad ni gör tillsammans, tar ut/sätter in verktyg, går runt/på andra sidan huset etc.

Vad kommer härnäst...

- Träna på att komma ihåg instruktioner i tre led (closed set):
  - negation: jag vill ha... och ... men inte en...
  - flera olika prepositioner i/på/under/vid/bakom/mellan: pennan under bordet, bollen vid hyllan och lägg boken i lådan.
  - pronomen t.ex. du, de, vi.
  - verbfraser t.ex. pojken/han cyklar uppför backen.
  - funktionsord/fraser: jag behöver något som du/man kan klippa gräset med och något du/man kan gräva med. (Dessa bör väljas i rätt ordning).
- Lyssna i miljöer med bakgrundsbrus (closed set):
  - uppfatta och förstå instruktioner som barnet hör i trädgården, i affären eller på lekplatsen.
  - uppfatta sånger från CD/radio.
- Utveckla förståelse för information som inte ges i sitt sammanhang (open set).
- Två kända föremål t.ex. hämta din... och ...
- Två vardagliga instruktioner.
- Byt roller och låt barnet agera som den vuxne.

I trädgården

Strategier

- Repetera nya ord/ny grammatik.
- Utvidga språket.
- Introducera nya ord.
- Ge barnet tid att bearbeta och svara.
- Var tydlig när du själv pratar.
- Utnyttja lyssnande i situationer som barnet känner sig trygg och säker i.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Komparerar ord t.ex. liten, mindre, minst.
- Börjar ange plural "titta där är två blommor".
- Använder allt fler ord och begrepp.
- Använder v-frågor t.ex. var? vem? vad?
- Använder flera konsonanter
- Använder begrepp för ord för kategorier t.ex. insekter, blommor, trädgårdsredskap

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Titta på de fina blommorna
- De här är gula och de där är rosa
- Blomman har en stjälk
- Det här är blad som växer på stjälken.
- Alla blommorna har inte slagit ut.
- Dessa har slagit ut men de här är fortfarande knoppar som inte slagit ut.
- De blommorna har inte slagit ut än.
- De är fortfarande i knopp.

Utvidgat språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Blommor och buskar växer. De har rötter.
- En del blommor växer i krukor andra på marken.
- Knopparna kommer att öppna sig och bli fina blommor.
- Var försiktig så att inte stjälken bryts när du plockar blommorna.
- Blommorna behöver vatten och solljus för att växa.
- Så synd, blommorna har vissnat eftersom jorden var för torr.
- Vi måste vattna blommorna varje dag för att de inte ska vissna.
- Vi plockar några av de rosa blommorna och sätter dem i en vas.
- Detta är blommor och de där borta är buskar.
- Här är en buske, den är nästan som ett litet träd.
- Vi plockar en bukett blommor.
- Vi tar in dem och sätter dem i en vas.
- Vi får först fylla vassen med vatten.

Relaterade aktiviteter hemma

- Prata om olika föremål och dess delar t.ex. klockan har en urtavla, timvisare och minutvisare, TV:n har en fjärrkontroll, skärm och sladd.
- Plantera frön och små plantor tillsammans.
- Sätt grönsaker i jorden tillsammans.
- Sätt frön i krukor inomhus.
- Pressa blommor och blad.
- Gör ett collage tillsammans med blommor, blad och annat från trädgården.
- Gör ett konstverk med hjälp av blommor.
- Gör en upplevelsebok med bild och text som handlar om trädgården.

Vad kommer härnäst...

- Träna på att komma ihåg upp till fyra föremål i sitt sammanhang. Låt barnet vid påklädning t.ex. hämta fyra klädesplagg.
- Träna på att se "vad som fattas" på ett föremål.
- Utveckla förståelsen för kategorier av föremål t.ex. växter (blommor, buskar, träd), frukt (äpple, päron, plommon), fordon (bilar, traktorer, lastbilar).
- Introducera fler uttryck för negationer t.ex. inga, inte någon.
- Betona pluraländelser på ord t.ex. blomma – blommor.
- Förklara hur saker fungerar.
- Introducera komparationer Den busken är större än den, jag är längre än du.
- Introducera varför och därför.
- Träna på sekvenser i en kort beskrivning av t.ex. vad som händer när man sår frön. Först sätter vi fröet i jorden, fröet gror, en planta växer, plantan blir till en blomma.
- Använd olika tidsbegrepp. Idag, imorgon, igår.
- Vidareutveckla förståelsen för ord och begrepp som inte är självklara i sammanhanget (open set) t.ex. "hämta pappas fotbollskeps, hämta ett äpple och lägg i ryggsäcken, hämta din badrock och ge den till mig".
- Utveckla förmågan att lyssna i bakgrundsbrus.
- Börja lyssna på inspelade sagor, berättelser.

Ni spelar spelet *Vem där tillsammans*

Strategier

- Använd utvidgat språk.
- Var en modell för barnet och uttala orden tydligt.
- Var en språklig modell för barnet och formulera t.ex. frågor.
- Använd språk för att klargöra missförstånd.
- Var en modell när det gäller pragmatiska färdigheter t.ex. att initiera och avsluta samtalsämnen.
- Ge barnet tid att bearbeta vad hon/han hört.
- Registrera barnets språkliga kompetens att använda komplext språkbruk.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Använder korrekta frågor och svar.
- Använder negationer.
- Beskriver händelser, personer, föremål.
- Drar slutsatser.
- Har utvecklat sin kognitiva förmåga.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Vem ska börja?
- Först måste du blanda korten.
- Sedan får du välja kort.
- Först väljer du sedan är det min tur.
- OK, jag tror att jag tar det här.
- Du får inte titta, det är fusk.
- Kan du reglerna?
- Nu får du beskriva en person som du tanker på.
- Är det en man eller kvinna?
- Har din person mustasch/rött hår?
- Ja, det har hon/han/. Nej, det har hon/han inte.
- Har din person handskar/rolig hatt?
- Det betyder att jag får vika ner alla bilder på kvinnliga/manliga personer som har rött hår.
- Den person som först kommer fram till rätt person vinner spelet.
- Nu är det din tur.

**Utvidgat språk
(exempel på vad
den vuxna kan
säga)**

- Vem tycker du ska börja? Den som är äldst eller den som är yngst?
- Är det ok för dig om jag börjar eftersom jag är äldst?
- Kan du förklara reglerna för ...?
- Jag tycker detta är ett trevligt spel.
- Jag gillar detta spelet, jag är säker på att jag kan vinna.
- Välj en bild och ställ den i skåran här...
- Åh, det var ingen bra fråga. Jag fick bara lägga ner två bilder. Jag får tänka till nästa gång.
- Jag är ledsen jag förstår inte vad du menar. Kan du säga det igen/kan du upprepa jag hörde inte vad du sa?
- Jag funderar på vad jag ska fråga dig nästa gång. Jag ska försöka lura dig/ jag ska försöka göra det svårt.
- Tror du det finns någon i verkligheten som har långt, lockigt lila hår? Kanske mammas frisör kan locka håret och färga det lila?
- Kan du beskriva någon som bor på en annan planet?
- Jag kan inte beskriva den här, den är så speciell.

**Relaterade
aktiviteter
hemma**

- Spela brädspel t.ex. fiaspel, kinaschack, monopol, trivial pursuit.
- Spela bingo, lotto, memory.
- Beskriva hur man t.ex. gör milkshake/smoothy, bygger med lego, knyter skor.
- Lära in och förklara regler för olika sporter, lekar eller spel.

**Vad kommer
härnäst...**

- Utveckling av förståelse för komplext språk som inte förekommer i sitt sammanhang där man direkt förväntar sig innehållet (open set).
- Utveckling av förmågan att lyssna när det förekommer bakgrundsbrus.
- Utveckling av förmågan att lyssna på röster från radio/TV/CD.
- Utveckling av förmågan att förstå regler i spel och lekar.
- Utveckling av förmågan att berätta/beskriva.
- Vara modell när det gäller uttal av flerstaviga ord.
- Vara språklig modell för komplext språk.
- Utveckling av förståelse för begrepp som har med räkne-, skriv- och läsförmågan att göra.
- Uppmuntra till problemlösningar, dra slutsatser och förutse vad ska hända.
- Introducera språklig medvetenhet om ljud och ord.

Inspelade berättelser/sagor

Strategier

- Ge barnet ledtrådar och hjälp för att förstå.
- Ställ frågor om innehållet.
- Låt barnet få lyssna flera gånger på samma berättelse/saga.
- Ställ klargörande frågor om innehållet t.ex. vad var det du hörde?
- Börja med en kort enkel berättelse.

Färdigheter/ begrepp och språk

- Återberättar själv en berättelse/saga.
- Lyssnar på en saga från CD.
- Svarar på tre frågor om innehållet i en inspelad saga.

Grundläggande språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Lägg i CD:n i CD-spelaren.
- Tryck på Play.
- Lyssna först på hela berättelsen.
- Sedan lyssnar du på frågorna.
- Svara på varje fråga.
- Du får gärna lyssna på sagan en gång till om du vill.
- Är du beredd?

Utvidgat Språk (exempel på vad den vuxna kan säga)

- Vi får kontrollera att sladden till CD-spelaren sitter i kontakten.
- Lägg i skivan och tryck på Play.
- Ok, lyssna först på både sagan och alla frågorna. Sedan kan du lyssna på sagan en gång till.
- Om du inte uppfattar någon del av sagan får du säga till mig så lyssnar vi tillsammans en gång till.

Relaterade aktiviteter hemma

- Lyssna på annan information på CD/radio etc.
- Förklaringar.
- Instruktioner.
- Frågor.

Vad kommer härnäst...

- Svara på flera frågor när man lyssnat på en inspelad berättelse.
- Återberätta berättelsen/sagan utan stöd av frågor eller annan hjälp.
- Återberätta sagans händelser i korrekt tidsföljd med så många detaljer som möjligt.
- Utöka längden på berättelsen.
- Utöka svårighetsgraden på sagan.
- Lyssna på sagan även om det förekommer en del bakgrundsbrus.
- Tala i telefon.

Appendix

Denna fördjupade referenslista är en komplett kopia från originaltexten.

Scales of Development and Assessment Tools

The following scales of development and assessment tools have been categorized by auditory perception, language, speech, play and basic concepts. They have been provided as a reference. A brief description accompanies each scale or test.

Auditory Perception (Listening)

Estabrooks, W. 1998, Auditory-Verbal Ages and Stages of Development in (Levels I – VIII) in Cochlear Implants for Kids, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

This checklist outlines the development of listening from sound awareness to auditory comprehension including discrimination, identification, localization, auditory memory and sequencing, listening from a distance and listening in noise.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C., 2001, *St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition, Language, Speech, Cognition*, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.

This contains a hierarchical order for the development of auditory awareness and auditory memory progressing from closed set to open set. The curriculum also includes sections on the development of language, speech and cognition.

Wilkes, E.M. 1999, Cottage Acquisition Scales for Listening, Language and Speech. Simple Sentence Level, Sunshine Cottage School for Deaf Children, Texas, U.S.A.

This developmental checklist is for assessment and diagnostic planning for therapy. The listening section progresses from sound awareness to comprehension of paragraphs including phonetic listening skills. This instrument also includes listening, speech and cognition in an integrated approach.

Language

Bzoch, K. and League, R. 1991, The Bzoch-League Receptive–Expressive Emergent Language Test (REEL-2), 2nd ed. Pro-Ed, Austin, Texas, U.S.A.

This scale designed for infants and toddlers up to 3 years, measures and analyzes emergent language for intervention planning. Results are obtained from a parent interview and are given in terms of an Expressive Language Age, a Receptive Language Age and a Combined Language Age.

Carrow-Woolfolk, E. 1999, *Test for Auditory Comprehension of Language (TACL-3)*, 3rd ed. Pro-ed, Austin, Texas, U.S.A.

This test is comprised of three subtests and measures comprehension of vocabulary, grammatical morphemes and elaborated phrases and sentences used by children from 3 to 9 years 11 months. The child has to select a picture from a choice of three to correspond to a word, phrase or sentence spoken by the examiner. Test scores are converted into standard scores, percentile ranks and age equivalents.

Dunn, L.M. and Dunn, L.M. 1997, *Peabody Picture Vocabulary Test-(PPVT Forms 111A and 111B)*, 3rd ed. American Guidance Service, Circle Pines, MN, U.S.A.

This test measures a child's understanding of individual words (receptive vocabulary). It is designed for children from 2 years 6 months to 18 years. Raw test scores are converted into standard scores, percentile ranks and age equivalents.

Edwards, S., Fletcher, P., Garman, M., Hughes, A., Letts, C. and Sinka, I. 1997, *The Reynell Development Language Scales III (RDLS111)*, 3rd ed. NFER-NELSON London, U.K.

This test assesses receptive and expressive language using real objects rather than pictures for the child to interact with. It is designed for children aged from 15 months to 7 years. The comprehension scale comprises sections such as agents and actions, attributes, locative relations, vocabulary and complex grammar, and inferencing, etc. The expressive scale comprises sections such as verb phrases, auxiliaries, clausal elements, inflections, etc.

Fenson, L., Dale, P.S., Reznik, J.S, Thal, D., Bates, E., Hartung, J.P., Pethick, S. and Reilly, J.S. 1993, *The McArthur Communicative Inventories: User's Guide and Technical Manual - Words and Gestures 8 to 16 Months. Words and Sentences*, Paul H. Brookes Baltimore, MD, U.S.A.

The words and gestures inventory is for parents to complete about their child's ability to understand and/or use words and gestures. It includes vocabulary categories (animals, toys, clothing, action words, etc.) and also asks about the child's gestures, games, routines, actions and objects, imitation skills and pretend play. The words and sentences inventory is to record the child's use of words in categories such as body parts, furniture and rooms, games and routines, etc. It also has a section on sentences and grammar. This examines the child's use of nouns and verbs, word endings and simple sentences.

Gardner, M.F. 2000, *Expressive One Word Picture Vocabulary Test*, 3rd ed. Academic Therapy Publications, Novato, CA, U.S.A.

This test examines a child's receptive vocabulary. It is designed for students from 2 to 18 years.

Gardner, M.F. 2000, *Receptive One Word Picture Vocabulary Test*, 3rd ed. Academic Therapy Publications, Novato, CA, U.S.A.

This test examines a child's receptive vocabulary. It is designed for students from 2 to 18 years.

Glover, M.E., Preminger, J.L. and Sanford, A.R. 1995, *The Early Learning Accomplishment Profile Kit (E-LAP)*, Kaplan Press, Lewisville, NC, U.S.A.

This is a criterion-referenced tool for young children from birth to 36 months. The book provides guidance in programming for infants, young children and children with special needs. The kit provides developmental data for gross motor, fine motor, cognitive, language, self-help, and social/emotional skill areas; learning activity cards; and IFSP forms for individualized planning. It also specifies the materials, procedures and criteria for each item to be assessed.

Moog, J. and Kozac, V. 1983, *Teacher Assessment of Grammatical Structures (TAGS)*, Central Institute for the Deaf, St Louis, MO, U.S.A.

This assessment consists of rating forms to be completed by the therapist regarding hearing impaired children's understanding and use of grammatical structures in sentences of at least four words that contain a subject and a verb. The grammatical categories are noun modifiers, pronouns, prepositions, adverbs, verbs and questions.

Rossetti, Louis Ph.D. 1990, *The Rossetti Infant-Toddler Language Scale*, LinguiSystems Inc, Moline, Illinois, U.S.A.

This criterion-referenced instrument assesses preverbal communication skills and verbal areas of gesture, pragmatics, play, interaction and attachment, language comprehension and language expression for children from birth to 3 years old. Behaviors are observed by therapists or caregivers.

Sanford, A.R. and Zelman, J.G. 1995, *Learning Accomplishment Profile. Revised Kit (LAP-R)*, Kaplan Press, Lewisville, NC, U.S.A.

This criterion referenced tool follows on from the E-LAP. It is a guide for individualizing educational programming for the age range 36–72 months. The book enables the teacher to identify appropriate learning objectives for each child and measures individual progress in the areas of cognition, language and personal-social. It specifies the materials, procedures and criteria for each item to be assessed.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C. 2001, *St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition, Language, Speech, Cognition*, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.

This provides a developmental sequence for the structure of English from birth to 6 years. It outlines the receptive and expressive skills in three monthly intervals from birth to 12 months and then in six monthly intervals to 6 years. Grammatical structures are included. This curriculum also includes sections on the development of cognition, speech and audition.

Wiig, E.H., Secord, W. and Semel, E. 1993, *CELF-Preschool – Clinical Evaluation of Language Fundamentals – Preschool, Examiner's Manual*, The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.

This test assesses receptive and expressive language deficits in children aged from 3 years to 6 years 11 months. Norm referenced scores are provided for six monthly age intervals. Expressive subtests include tests of word structure, referential word knowledge and sentence recall. Receptive subtests assess understanding of basic concepts, linguistic concepts and sentence structures.

Wilkes, E.M. 1999, *Cottage Acquisition Scales for Listening, Language & Speech (CASLLS)*, Sunshine Cottage School for Deaf Children, San Antonio, Texas, U.S.A.

This developmental checklist is for assessment and diagnostic planning for therapy. The language section includes steps from pre-verbal through to complex sentences including pragmatic development. This instrument also includes listening, speech and cognition in an integrated approach.

Zimmerman, I.L., Steiner, V.G., and Pond, R.E. 2002, *Preschool Language Scale-4, (PLS-4)*, The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.

This is a standardized test of auditory comprehension and expressive communication for infants and toddlers. The auditory comprehension subscale assesses basic vocabulary, concepts and grammatical markers in preschoolers and higher-level abilities such as complex sentences, making comparisons and inferences, etc. in older children. The expressive communication subscale asks preschoolers to name objects, use concepts that describe objects, express quantity, use grammatical markers, etc. For older children it includes word segmentation, completing analogies, telling a short story in sequence, etc. This test also includes an articulation screener and a language sample checklist.

Speech

Goldman, R. and Fristoe, M. 2002, *Goldman Fristoe: Test of Articulation 2*, AGS Publishing, Circle Pines, MN, U.S.A.

This test provides information about a child's articulation ability by sampling both spontaneous and imitative speech production of students from 2 to 18 years. Pictures and verbal cues are used to elicit single word answers that demonstrate common speech sounds. It measures articulation of speech sounds, determines the types of misarticulation and compares individual performance to national, gender differentiated norms.

Ling, D. Ph.D. 1991, *The Phonetic-Phonologic Speech Evaluation Record: A Manual*, Alexander Graham Bell Association for the Deaf, U.S.A.

This test evaluates the segmental and nonsegmental aspects of speech at both the phonetic and phonologic levels. Phonetic level responses are obtained through imitation. Phonologic level responses are obtained from spontaneous language samples.

Paden, E. Ph.D., and Brown, C. M.S. 1992, *Identifying Early Phonological Needs in Children with Hearing Impairment*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

This standardized test assesses how young children with hearing impairment spontaneously use first-level phonological patterns. It numerically rates whether the child's patterns are missing, emerging or mastered.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C. 2001, *St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition, Language, Speech, Cognition*, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.

This outlines the development of early speech, the development of auditory feedback skills, and an order for the acquisition of vowels, diphthongs and consonants. It provides a developmental checklist of phonological processes. The curriculum also includes sections on the development of cognition, language and audition.

Wilkes, E.M. 1999, *Cottage Acquisition Scales for Listening, Language & Speech. Simple Sentence Level*, Sunshine Cottage School for Deaf Children, Texas, U.S.A.

This developmental checklist is for assessment and diagnostic planning for therapy. The speech section tracks objectives from the renowned motor speech program of

Dr. Daniel Ling (both phonetic and phonologic) and also links these objectives to phonetic listening development. This instrument also includes listening, language, and cognition in an integrated approach.

Williams Hodson, B. 1983, *The Assessment of Phonological Processes*, College-Hill Press, Inc, U.S.A.

This test uses pictures to elicit single words. Its method of analysis of the productions highlights deficient patterns of speech and provides a starting point for a phonological approach to remediation.

Play

Lowe, M. and Costello, A. 1988, *Symbolic Play Test Second Edition*, NFER-NELSON London, UK.

This test is based on a developmental study of representational play in infants 12 months to 36 months. It evaluates children's spontaneous non-verbal play skills in a structured situation. Objects are presented in a standard manner and left to the child's free use. The purpose is to assess if the child has developed concepts and symbolism, which precede and develop alongside receptive and expressive verbal language. Criterion referenced age scores are available.

Basic Concepts

Boehm, A.E. 1986, *Boehm Test of Basic Concepts-Revised (BOEHM-R)*, The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.

This test is administered to kindergarten students and tests basic concepts of comparison, direction, position, quantity and time.

Bracken, B. 1998, *Bracken Basic Concept Scale-Revised (BBCS-R)*, The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.

This measures basic concept acquisition and receptive language skills of children aged from 2 years, 6 months to 8 years. It includes several conceptual categories – colors, letters, numbers, counting, sizes, comparisons, shapes, direction/position, self/social awareness, texture/materials, quantity, and time/sequence.

Ordlista

Akustisk	Ljud som är anpassade till hörselsinnet.
Artikulation	Produktion av språkljud med hjälp av tunga, käke, läppar och gom.
Artikulationsställe	Den plats där ljud produceras. Exempel: klusilerna /p/ och /k/. produceras på samma sätt men på olika plats i munnen, längst fram respektive långt bak.
Auditivt bombardemang	Den teknik som används för att genom betoning och mängd repetition, fokusera ett specifikt ljud.
Barnriktat tal	Det språk och det sätt att tala används tillsammans med små barn (korta fraser med tydlig och varierande intonation, förlängda vokaler, ljusare röstläge etc). Detta ska inte förväxlas med babyspråk där man inte uttalar orden korrekt.
Betoning	Kraftigare tryck/intensitet på fras, helt ord, del av ord eller språkljud.
Closed set	Tolkning av ord respektive meningar där man har ett begränsat antal valmöjligheter.
Decibel (dB)	Enhet som uttrycker ett ljuds styrka/ljudintensitet.
Diftong	Vokalglidning där tungans form och läge förändras från en vokal till en annan t.ex. au i ordet paus.
Fonem	Den minsta enheten i talat språk. Ordet skola består t.ex. av fonemen /s/, /k/, /o/, /l/, /a/.
Frekvens	Antalet svängningar per sekund (tonhöjd). Mäts i Hertz (Hz). När antalet svängningar per sekund ökar, ökar frekvensen och ljudet upplevs vara högre/ljusare.
Frikativ	Talljud som produceras så att ett väsljud uppstår t.ex. f-, s-, tje- eller sje-ljud.
Intensitet	Ljudstyrka. Mäts i decibel (dB).
Intonation	Talspråkets satsmelodi.
Insats	Öroninsats eller propp som placeras i örat för att leda ljudet mot trumhinnan (för barn med hörapparat) eller för att stabilisera ljudprocessorn (för barn med cochleaimplantat). Insatsen tillverkas individuellt till varje barn.
Jargong	Vokalisationer och intonationsmönster som liknar det språk som vuxna använder. Barnet pratar på ett vuxet sätt, några ord kan kännas igen men många är oförståeliga.
Klusil	Ljud som produceras genom att luftströmmen bryts med hjälp av läppar eller tunga/gom: p, b, t, d, k, g.
Kognition	Förmågan att bearbeta, tänka och minnas
Lokalisera ljud	Förmågan att uppfatta var ljud kommer ifrån.
Nasal	Språkljud där luften passerar genom näsan m, n och ng-ljud.

Ordlistan förklarar ord som, första gången de förekommer i texten markerat med **grå fet stil**

Objektpermanens	Förmåga att kunna föreställa sig ett föremål även om man inte ser det.
Open set	Förmåga att tolka ord och fraser som inte sagts i sitt sammanhang. Barnet får inga konkreta ledtrådar eller valmöjligheter.
Pragmatik	Regler för hur språk och tal används respektive tolkas i olika sammanhang.
Prosodi	Talets egenskaper som varierar genom intonation, rytm och dynamik.
Röstlek	Variera röst användning med en mängd olika ljud och olika kombinationer av konsonanter och vokaler.
Stimulus/respons	En aktivitet med stimulus via ett ljud/tal från en person och respons via ljud/tal/rörelse eller aktivitet från mottagaren.
Suprasegmentella drag	Talets rytm, intonation och betoning.
Syntax	Regler för hur man sätter samman enheter, fraser, och meningar.
Tonande/tonlösa ljud	Ett tonande ljud innebär att stämbanden medverkar t.ex. vid ljudet /b/. Vid tonlösa ljud är stämbanden inte aktiva t.ex. vid ljudet /p/. Ljud kan skilja sig åt endast genom att de är tonande respektive tonlösa. Exempel på sådana par är /p/ och /b/ eller /k/ och /g/.
Vokalisationer	Barnets tidiga röst användning, jollerliknande ljud.

Detta är en kopia från originaltexten

Litteratur och Referenser

Bates, E. 1976, *Language and context: Studies in the acquisition of pragmatics*, Academic Press, New York, U.S.A.

Bzoch, K. and League, R. 1991, *The Bzoch-League Receptive-Expressive Emergent Language Test (REEL-2)*, 2nd ed. Pro-Ed Austin, Texas, U.S.A.

Clark, G. M. Cowan, R. S. and Dowell, R. C. 1997, *Cochlear Implantation for Infants and Children*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Cole, E. B. 1992, *Listening and Talking. A Guide to Promoting Spoken Language in Young Hearing-Impaired Children*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. 1994, *Auditory-Verbal Therapy for Parents and Professionals*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. 1998, *Cochlear Implants for Kids*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. 2001, *50 Frequently Asked Questions About Auditory-Verbal Therapy*, Learning to Listen Foundation, Canada.

Estabrooks, W. and Marlowe, J. 2000, *The Baby is Listening*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. and Schwartz, R. 1995, *The ABCs of AVT: Analyzing Auditory-Verbal Therapy*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Flexer, C. 1999, *Facilitating Hearing and Listening in Young Children: Early Childhood*, 2nd ed, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Flexer, C. and Richards, C. 1998, *We Can Hear and Speak! The Power of Auditory-Verbal Communication for Children who are Deaf or Hard of Hearing*, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Glover, M. E., Preminger, J. L. and Sanford, A R. 1995, *The Early Learning Accomplishment Profile Kit (E-LAP)*, Kaplin Press, Lewisville, NC, U.S.A.

Kretschmer, R. R. and Kretschmer, L. 1978, *Language development and intervention with the hearing-impaired*, Baltimore, MD: University Park Press, U.S.A.

Ling, A. 1974, Schedules of Development in Audition, Speech, Language, Communication for Hearing-Impaired Infants and Their Parents, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. 1976, Speech and the Hearing-Impaired Child: Theory and Practice, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. 1989, Foundations of Spoken Language for Hearing-Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. 1990, Foundations of Spoken Language for Hearing-Impaired Children, A.G Bell, Washington D.C, U.S.A.

Ling, D. and Ling, A. 1977, Basic Vocabulary and Language Thesaurus for Hearing-Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. and Ling, A. 1978, Aural Habilitation: The Foundations of Verbal Learning in Hearing-Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Pollack, D. 1985, Educational Audiology for the Limited Hearing Infant and Preschooler, Charles C. Thomas, Springfield, IL, U.S.A.

Romanik, S. 1990, *Auditory Skills Program for Students with Hearing Impairment*, NSW Department of School Education, Sydney, NSW, Australia.

Ross, M. (Ed.) 1990, *Hearing-impaired children in the mainstream*, York Press Inc., Timonium, MD, U.S.A.

Rossetti, L. 1990, *The Rossetti Infant-Toddler Language Scale*, LinguiSystems Inc, Moline, Illinois, U.S.A.

Sanford, A. R. and Zelman, J. G. 1995, *Learning Accomplishment Profile Revised Edition Kit (LAP-R)*, Kaplin Press, Lewisville, NC, U.S.A.

Schwartz, S. and Miller, J. 1996, *The New Language of Toys: Teaching Communication Skills to Children with Special Needs, A Guide for Parents and Teachers*. 2nd ed, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Simser, J. 1989, *Learning to Listen*, Federation of Junior Deaf Education Conference, Sydney, NSW, Australia.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C. 2001, *St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition Language, Speech, Cognition*, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.

Wilkes, E. M. 1999, *Cottage Acquisition Scales for Listening, Language and Speech*, Cottage School for Deaf Children, San Antonio, Texas, U.S.A.

Zimmerman, I. L., Steiner, V. G. and Pond, R. E. 1991, *Preschool Language Scale-4, (PLS-4)*, The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.

Hear now. And always

LYSSNA LÄRA TALA är ett material för barn vars hörselnedsättning konstaterats före 12 månaders ålder. Boken och de tre tillhörande filmsekvenserna kan användas som ett komplement till det stöd familjen erbjuds via hörselhabiliterande insatser.

Med utgångspunkt från barns naturliga utveckling (från spädbarnsåldern fram till skolstart) ges exempel på aktiviteter som stimulerar barnets lyssnande samt tal- och språkutveckling.

I bokens första del beskrivs barns generella utvecklingssteg från 0 till 48 månaders ålder. Strategier föreslås som kan underlätta barnets utveckling, och vårdnadshavarnas del i habiliteringsprocessen betonas.

Bokens andra del följer filmsekvenserna och beskriver hur man, för auditiv och språklig stimulans kan utnyttja vanliga aktiviteter i hemmiljön.

Boken innehåller även en ordlista, utvecklingsskalor samt rekommenderad fördjupningslitteratur.

Cochlear Ltd (ABN 96 002 618 073) 14 Mars Road, Lane Cove NSW 2066, Australia, Tel: +61 2 9428 6555 Fax: +61 2 9428 6352
CEC REP Cochlear Deutschland GmbH & Co. KG Karl-Wiechert-Allee 76 A, 30625 Hannover, Germany, Tel: +49 511 542 77 0 Fax: +49 511 542 77 70
Cochlear Bone Anchored Solutions AB Konstruktionsvägen 14, SE - 435 33 Mölnlycke, Sweden, Tel: +46 31 335 14 61 Fax: +46 31 335 14 60
Cochlear Nordic AB Konstruktionsvägen 14, SE - 435 33 Mölnlycke, Sweden, Tel: +46 31 335 14 61 Fax: +46 31 335 14 60

www.cochlear.com

Cochlear, den ellipsformade logotypen och Hear now. And always är registrerade varumärken som ägs av Cochlear Limited. Baha är ett registrerat varumärke och ägs av Cochlear Bone Anchored Solutions AB.

© Cochlear Limited 2013

Printed in Sweden
N412816-415506 ISS1
Swedish Translation of Z60407-155018 ISS2